

KWR PCD 5 | november 2024

De toepassing van leidingmaterialen in met organische stoffen verontreinigde bodems

Permeatie

De toepassing van leidingmaterialen in met organische stoffen verontreinigde bodems; *Permeatie*

KWR | PCD 5 | november 2024

Opdrachtgever

Platform Bedrijfsvoering

Auteurs

M.A. (Martin) Meerkerk en M.L. (Martin) van der Schans

Jaar van publicatie
2025

Meer informatie
Martin Meerkerk
T (030) 60 69 566
E Martin.Meerkerk@kwrwater.nl

PO Box 1072
3430 BB Nieuwegein
The Netherlands

T +31 (0)30 60 69 511
E info@kwrwater.nl
I www.kwrwater.nl

PCD | november 2024 ©

Alle rechten voorbehouden aan KWR. Niets uit deze uitgave mag - zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van KWR - worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier.

Praktijkcode Drinkwater

Status

De Nederlandse drinkwaterbedrijven maken in de dagelijkse bedrijfsvoering gebruik van richtlijnen met als doel het (hoge) kwaliteitsniveau van de bedrijfsvoering te handhaven en waar mogelijk verder te verbeteren, en/of de efficiëntie van de bedrijfsvoering te verhogen en bij te dragen aan het verder uniformeren van de werkwijzen binnen de drinkwatersector. Deze richtlijnen hebben doorgaans het karakter van een 'aanbeveling van een te volgen gedrag of handelswijze' en niet van een 'bindend voorschrift'¹. Het gaat om privaatrechtelijke richtlijnen voor de ondersteuning in de dagelijkse praktijk van de bedrijfsvoering ('best practices') in het gehele traject van bron tot tap. De richtlijnen (soms ook aangeduid als 'leidraad') worden sinds 2008 opgesteld en hebben in 2015 de aanduiding 'Praktijkcode Drinkwater' (PCD) gekregen.

Verantwoording

Praktijkcodes worden doorgaans opgesteld in opdracht van het Platform Bedrijfsvoering, waarin vertegenwoordigers van alle Nederlandse drinkwaterbedrijven en het Vlaamse bedrijf Pidpa participeren. Ook in opdracht van andere gremia kunnen praktijkcodes worden opgesteld. Dit Platform heeft het beheer van praktijkcodes gedelegeerd aan de Begeleidingsgroep Praktijkcodes, die de 'eigenaarsrol' vervult. Ook in die groep participeert in beginsel één vertegenwoordiger per bedrijf. De voorzittersrol wordt vervuld door een van deze vertegenwoordigers, terwijl een medewerker van KWR Water Research Institute de rol van secretaris vervult.

Totstandkoming en kwaliteitsborging

Een specifieke praktijkcode of een revisie daarvan (zie onder) komt met inhoudelijke bijdragen van deskundigen van drinkwaterbedrijven en onderzoekers van KWR Water Research Institute interactief tot stand onder begeleiding van een projectgroep bestaande uit deskundigen van de drinkwaterbedrijven en/of –laboratoria. De leden van die projectgroep worden aangezocht vanwege hun specifieke kennis en/of vaardigheden die noodzakelijk is/zijn voor het betreffende onderwerp. Het voorzitterschap wordt in beginsel waargenomen door een vertegenwoordiger van de drinkwaterbedrijven; KWR Water Research Institute vervult het secretariaat en rapporteert de voortgang aan de Begeleidingsgroep Praktijkcodes. Soms maken drinkwaterbedrijven gebruik van de mogelijkheid om zich als agendalid van een projectgroep te laten registreren.

Na vaststelling van een praktijkcode door de begeleidende projectgroep en kwaliteitsborging door KWR Water Research Institute wordt die ter formele vaststelling voorgelegd aan de Begeleidingsgroep Praktijkcodes.

Openbaarheid

Praktijkcodes Drinkwater zijn openbaar. Nieuwe en geactualiseerde PCD's worden gepubliceerd in het vakblad 'H₂O'. Een actueel overzicht van alle praktijkcodes is te vinden op de website www.PraktijkcodesDrinkwater.nl.

Periodieke actualisatie

Bestaande praktijkcodes worden periodiek geëvalueerd. In beginsel is er sprake van een 'vijfjaarsrevisie': primair wordt de vraag gesteld en bediscussieerd of actualisatie gewenst dan wel noodzakelijk is en als dat het geval blijkt te zijn, wordt die volgens een afgesproken procedure projectmatig geactualiseerd. De vorige editie van een praktijkcode is daarbij uitgangspunt. Als actualisatie niet gewenst of noodzakelijk blijkt te zijn, wordt een praktijkcode in principe opnieuw voor een periode van vijf jaar vastgesteld.

---

¹ Beide omschrijvingen zijn afkomstig uit 'Van Dale'.

Voorwoord

Editie

Het voorliggende document is de achtste editie van deze praktijkcode. Ten opzichte van de zevende editie [43] heeft die op uitsluitend één plaats een inhoudelijke wijziging ondergaan: § 4.6 'Slotbeschouwing' van hoofdstuk 4 'Permeatie-eigenschappen: kunststof materialen en producten' is uitgebreid met een subparagraaf 'Berekeningen met behulp van een Python programma'. Deze nieuwe subparagraaf bevat een hyperlink naar een computerprogramma waarmee de permeatieberekeningen door PVC, PE materialen (PE 40 en PE 80) en rubbers (SBR en EPDM) volgens Bijlage IV 'Modelberekeningen' kunnen worden uitgevoerd.

Begrippen

De in deze praktijkcode gehanteerde begrippen met hun bijbehorende omschrijving zijn opgenomen in Bijlage I. Het gaat uitsluitend om voor 'permeatie' specifieke begrippen. Voor (de omschrijving van) algemene begrippen op het gebied van het transport en de distributie van drinkwater wordt verwezen naar de praktijkcode [PCD 3-1](#) [9]. Algemene begrippen op het gebied van drinkwater zijn (tevens) te vinden op de webpagina [Begrippenlijst - Praktijkcodes Drinkwater](#) van de website www.PraktijkcodesDrinkwater.nl²

Status

Deze praktijkcode PCD 5 op het gebied van de permeatie van organische stoffen is 'voorschrijvend' van karakter, dat wil zeggen dat het gaat om een richtlijn in de zin van een vakinhoudelijke aanbeveling van een te volgen gedrag of handwijze, of 'best practice'. Voor (een korte beschrijving van) de vier verschillende statussen die bij praktijkcodes worden onderscheiden, wordt verwezen naar de webpagina [Introductie praktijkcodes - Praktijkcodes Drinkwater](#) van de website www.PraktijkcodesDrinkwater.nl

Toepassingsgebied

Deze praktijkcode is primair opgesteld voor het leidingnet, dat wil zeggen voor alle leidingen die behoren tot de verantwoordelijkheid van de drinkwaterbedrijven vanaf de distributiepompen tot aan het leveringspunt. Daarnaast wordt deze praktijkcode waar mogelijk nadrukkelijk aanbevolen in het geval van (collectieve) leidingwaterinstallaties. Met betrekking tot leidingwaterinstallaties zijn de Waterwerkbladen van toepassing (zie <https://www.infodwi.nl/waterwerkbladen>). Voor deze praktijkcode geldt dat dan vooral voor de werkbladen van de WB 2.2-serie 'Leidingmaterialen'³ en het werkblad [WB 3.5](#) [25]. In het kader van deze praktijkcode zijn in Bijlage V relevante passages uit de Waterwerkbladen [WB 2.2 B](#) [10] en [WB 3.5](#) [25] met opmerkingen daarbij opgenomen.

Samenstelling projectgroep

De samenstelling van de projectgroep die de herziening van deze praktijkcode heeft begeleid, is hieronder weergegeven. De deelnemers zijn per bedrijf in alfabetische volgorde vermeld.

Drinkwaterbedrijf of –laboratorium

Brabant Water
Dunea
Evides Waterbedrijf

KWR Water Research Institute

Vertegenwoordiger(s)

Jan Snel
Rob Geers
Wouter Bareman (voorzitter)
Gerard van den Heuvel
Martin Meerkerk (secretaris)

² In dit document zijn enkelvoudig onderstreepte zaken van een hyperlink voorzien, bij dubbel onderstreepte zaken gaat het om het leggen van nadruk.

³ Deze serie bestaat uit de Waterwerkbladen [WB 2.2](#) voor 'overzicht en toepassing', [WB 2.2 A](#) voor koper, [WB 2.2 B](#) [10] voor kunststof, [WB 2.2 F](#) voor gietijzer, [WB 2.2 H](#) voor verzinkt staal en [WB 2.2 I](#) voor RVS.

Oasen

Pidpa

PWN

Vitens

Waterbedrijf Groningen

Waternet

WMD Drinkwater

WML

Martin van der Schans

Maarten Lut

Karel Vangeel

Klaas Weeteling

Luciën de Kind

Carla Melessen-Moerman

Jan de Haan

Janet Hoven

Weren de Vet (agendalid)

Vaststelling praktijkcode

Deze praktijkcode is vastgesteld door de Begeleidingsgroep Praktijkcodes in de vergadering van 12 december 2024.

Beheer van de praktijkcode

Commentaar of opmerkingen betreffende de opzet en/of de inhoud van deze praktijkcode kunnen per e-mail worden verzonden aan KWR Water Research Institute: pcd@kwrwater.nl Indien van toepassing zal een en ander worden gebruikt als input voor een volgende editie van het document.

Inhoud

Voorwoord	4
Inhoud	6
1 Inleiding	9
1.1 Introductie	9
1.2 Leeswijzer	9
1.3 Opmerkingen vooraf	9
1.3.1 Scope	9
1.3.2 Omstandigheden	9
1.3.3 Bestrijdingsmiddelen en PAK's	10
1.3.4 Leidingssystemen	10
1.3.5 Certificatie	10
1.4 De risicobeoordelingsmethodiek 'Sanscrit' en het blootstellingsmodel 'CSOIL 2000' in relatie tot deze praktijkcode	10
2 Permeatie-eigenschappen: metalen materialen en producten	12
2.1 Aard van de materialen	12
2.2 Buizen	12
2.3 Verbindingen	12
2.3.1 Gietijzer, lamellair en nodulair	12
2.3.2 Staal	12
2.3.3 Koper	12
2.4 Leidingen	12
3 Permeatie-eigenschappen: cementgebonden materialen en producten	13
3.1 Aard van de materialen	13
3.2 Buizen	13
3.3 Verbindingen	13
3.4 Leidingen	13
4 Permeatie-eigenschappen: kunststof materialen en producten	14
4.1 Aard van de materialen	14
4.2 Materialen: gedrag in contact met organische stoffen	14
4.2.1 Polyetheen (PE)	14
4.2.2 Polyvinylchloride (PVC)	14
4.2.3 Glasvezelversterkte kunststoffen (GVK)	15
4.3 Buizen	15
4.3.1 Polyetheen (PE)	15
4.3.2 Polyvinylchloride (PVC) inclusief bi-axiaal verstrekt	16
4.3.3 Glasvezelversterkte kunststoffen (GVK)	16

4.4	Verbinding(sstuk)en	16
4.4.1	Polyetheen (PE)	16
4.4.2	Polyvinylchloride (PVC)	17
4.4.3	Glasvezelversterkte kunststoffen (GVK)	18
4.5	Leidingen	18
4.5.1	Opmerkingen vooraf	18
4.5.2	Polyetheen (PE)	18
4.5.3	Polyvinylchloride (PVC), normaal en bi-axiaal verstrekt	31
4.5.4	Glasvezelversterkte kunststoffen (GVK)	31
4.6	Slotbeschouwing	32
4.6.1	Berekeningen met behulp van een Python programma	32
4.6.2	Voor permeatie gecertificeerde leidingsystemen	32
4.6.3	Onderscheid tussen PVC en PE/Al	32
5	Permeatie-eigenschappen: rubber materialen en producten (afdichting(s)ring(en))	33
5.1	Uitvoering	33
5.2	Aard van het rubber	33
5.3	Chemische bestendigheid	33
5.4	Permeatie	33
5.5	Certificatie	43
6	Omgang met permeatie in de praktijk	44
6.1	Inleiding	44
6.2	Bestaande situaties: stappenplan voor het beoordelen van permeatierisico's	44
6.3	Handelingskader voor benzeenverontreinigingen als gevolg van langdurige lekkages van gasleidingen	46
6.4	Handelingskader voor gedumpt en geloosd drugsafval	48
6.5	Selectie materiaal in verband met permeatierisico's	49
7	Aanbevelingen	52
8	Literatuur	53
I	Begrippen en definities	57
II	Procedure voor de registratie van permeatiemetingen	60
III	Permeatie-eigenschappen van materialen voor fittingen	63
IV	Modelberekeningen	65
V	Passages in Waterwerkbladen met opmerkingen	69
VI	Overzicht met bij bodemverontreiniging te meten stoffen volgens documenten anders dan de Circulaire bodemsanering	71
VII	In deze praktijkcode genoemde normen	74
VIII	Voor deze praktijkcode relevante beoordelingsrichtlijnen	75
IX	Tertiaire drinkwaterleiding met rubber afdichting(s)ring(en) (doorgerekende worst case praktijksituatie)	76

X	De parameters 'PAK's' en 'minerale olie'	78
XI	Risicogrenswaarden voor gelijkde PVC leidingen	83
XII	Risicogrenswaarden op basis van piekconcentraties	88
XIII	Fysieke gegevens	104

1 Inleiding

1.1 Introductie

Deze praktijkcode is er op gericht om in situaties van bodemverontreiniging kwalitatief en semi-kwantitatief vast te kunnen stellen of er in het geval van bestaande leidingen kans is op een negatief effect op de drinkwaterkwaliteit als gevolg van permeatie van organische stoffen door leidingmaterialen. Verder kan het document worden gehanteerd bij de keuze van materialen voor nieuw aan te leggen leidingen voor het transport- en/of de distributie van drinkwater in gebieden waar sprake is van een kans op bodemverontreiniging.

Deze praktijkcode is uitsluitend gericht op het aspect permeatie van organische stoffen. De gegevens in dit document kunnen worden gehanteerd als input ten behoeve van een multicriteria-analyse.

Er is naar gestreefd het overzicht zo veel mogelijk compleet te maken door alle voor permeatie gecertificeerde leidingsystemen of onderdelen daarvan hierbij te betrekken.

1.2 Leeswijzer

In de drie eerstvolgende hoofdstukken worden leidingsystemen op basis van respectievelijk metaal, cement (als bindmiddel) en kunststof ten aanzien van permeatie-eigenschappen geëvalueerd. Dat gebeurt steeds voor achtereenvolgens buizen, verbindingen en de leidingen. Daarna wordt in hoofdstuk 5 ingegaan op verbindingen met rubber afdichting(sring)en, omdat die verbindingen bij leidingsystemen van verschillende materialen worden toegepast. Na een beschouwing over de omgang met permeatie in de praktijk (hoofdstuk 6) wordt deze praktijkcode afgesloten met enkele aanbevelingen (hoofdstuk 7) voor de aanpak van bestaande situaties in verband met (eventuele) permeatie en de keus voor een leidingmateriaal met een bepaalde weerstand daartegen. (Inter)nationale normen van de nationale, Europese en/of mondiale normalisatie-instituten en beoordelingsrichtlijnen van certificatie-instelling Kiwa Nederland waaraan in deze praktijkcode wordt gerefereerd, zijn niet opgenomen in het overzicht met literatuurreferenties (hoofdstuk 8). Normen en beoordelingsrichtlijnen zijn te vinden in bijlagen (in de Bijlagen VII respectievelijk VIII).

1.3 Opmerkingen vooraf

Vooraf wordt het volgende opgemerkt ten aanzien van met permeatie verband houdende aspecten.

1.3.1 Scope

Uit de titel van deze praktijkcode komt naar voren dat het gaat om de toepassing van leidingmaterialen in de 'bodem'. Dit begrip (zie Bijlage I) omvat drie compartimenten: grond (vaste bestanddelen), grondwater (inclusief bodemvocht in de onverzadigde zone) en bodemlucht.

De stofoverdracht bij permeatie zal optreden vanuit de water- of gasfase; aan grond geadsorbeerde stoffen zijn namelijk niet beschikbaar voor permeatie. Derhalve komen in deze praktijkcode stoffen in zowel grondwater als bodemlucht (en dan specifiek voor vluchtige organische stoffen) aan de orde. Daarnaast is een extra rekenslag gemaakt voor permeatierisico's vanuit de grond (verdeling over omringend of passerend water), aangezien er in veel gevallen uitsluitend analyses in grond worden uitgevoerd.

1.3.2 Omstandigheden

De permeatie-eigenschappen van een stof bij concentraties in water op het niveau van de maximale oplosbaarheid is fysisch-chemisch gezien niet anders dan voor een pure chemische stof [3]. Voor de praktijk ten aanzien van permeatie betekent dit concreet dat een situatie waarbij het grondwater de maximale oplosbaarheid van een stof

heeft bereikt, dezelfde is als de situatie waarbij sprake is van een drijfslag van een bepaalde stof of de maximale concentratie van die stof in de bodemlucht (in de dampfase dus).

1.3.3 Bestrijdingsmiddelen en PAK's

In deze praktijkcode wordt voornamelijk ingegaan op vluchtige organische stoffen, zijnde de voor permeatie meest relevante groep. Aan minder of nauwelijks vluchtige stoffen als bestrijdingsmiddelen en polycyclische aromatische koolwaterstoffen (PAK's) wordt relatief beperkt aandacht besteed, omdat:

- door de doorgaans slechte oplosbaarheid van dergelijke stoffen in water, in de praktijk van bodemverontreinigingen vaak sprake is van betrekkelijk lage concentraties;
- bij (sterk) apolaire stoffen adsorptie aan humuszuren en/of (grond)deeltjes optreedt [11, 12], waardoor een (aanzienlijk) lagere concentratie voor permeatie beschikbaar is;
- moleculen van dergelijke stoffen in het algemeen relatief groot zijn, waardoor de weerstand bij diffusie (tussen polymere ketens door) daarvan relatief groot en de stofstroom betrekkelijk gering is.

1.3.4 Leidingsystemen

Een drinkwaterleiding bestaat doorgaans uit aan elkaar verbonden buizen, met gebruik van fittingen en/of hulpstukken, en appendages (brandkranen en afsluiters). Omdat ook door de verbindingen permeatie kan optreden, worden 'leidingsystemen' van diverse materialen in het voorliggende document geëvalueerd.

1.3.5 Certificatie

Bij 'derde-partij-certificatie' voldoet een geleverd product aan de criteria en eisen die in overleg tussen belanghebbende partijen zijn opgesteld. De naleving daarop wordt gecontroleerd door een onpartijdige en onafhankelijke derde partij: de certificatie-instelling. De criteria en eisen worden vastgelegd in een zogeheten beoordelingsrichtlijn (BRL, zie Bijlage I). Zoals in § 1.2 is aangegeven, bevat Bijlage VIII een overzicht met voor deze praktijkcode relevante Kiwa-beoordelingsrichtlijnen.

1.4 De risicobeoordelingsmethodiek 'Sanscrit' en het blootstellingsmodel 'CSOIL 2000' in relatie tot deze praktijkcode

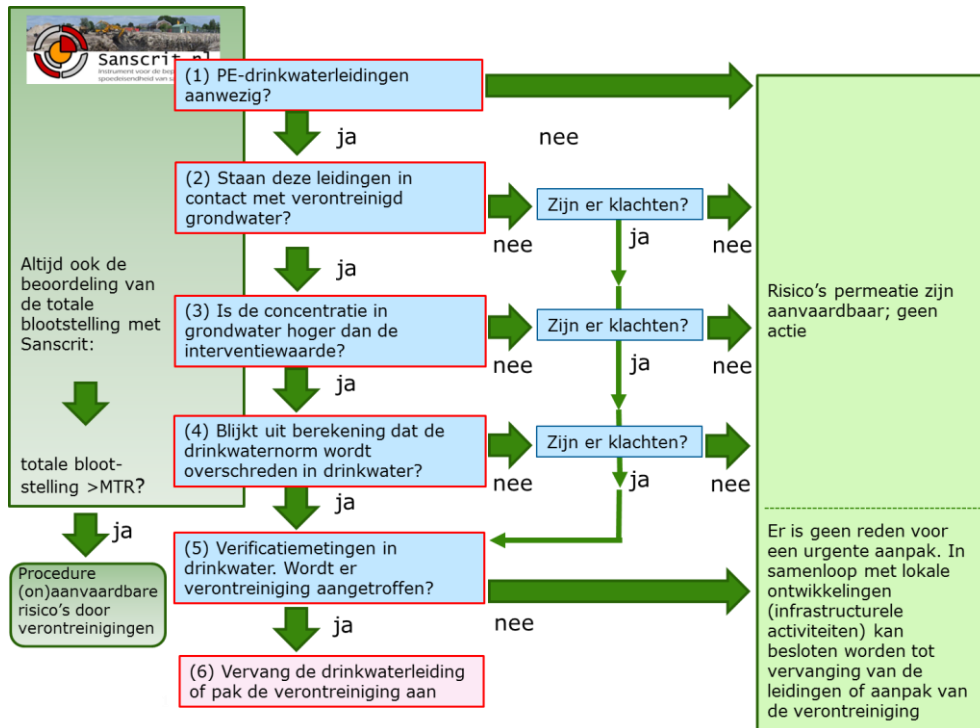
Tot medio 2017 waren er twee parallele systemen voor het toetsen van het permeatierisico van drinkwaterleidingen bij bodemverontreinigingen:

- Drinkwaterbedrijven hanteerden tot dat moment 'signaalwaarden' (zie Bijlage I) voor grond(water) volgens een voorlopige inspectierichtlijn van het voormalige Ministerie van VROM uit 1989 (zie Bijlage I van de derde editie van praktijkcode PCD 5 [15]).
- Het bevoegd gezag (provincie of gemeente) toetste op basis van de Circulaire bodemsanering [24] als onderdeel van de Wet bodembescherming (Wbb) [29] of er sprake was van een onaanvaardbaar gezondheidsrisico.

Deze situatie kon er toe leiden dat er volgens de Wbb geen sprake was van onaanvaardbare gezondheidsrisico's, terwijl de signaalwaarden duiden op mogelijke overschrijding van de van toepassing zijnde maximum waarden voor drinkwater volgens Bijlage A van het Drinkwaterbesluit [2]. Bovendien bleek uit door drinkwaterbedrijf PWN uitgevoerde praktijkmetingen dat de signaalwaarden vermoedelijk onnodig conservatief waren. In 2016 zijn door KWR en RIVM een gezamenlijk stappenplan en een rekenmodel ontwikkeld voor de beoordeling van blootstellingsrisico's als gevolg van de permeatie van organische bodemverontreinigende stoffen vanuit grondwater naar drinkwater [18, 19]. Zowel het stappenplan als het rekenmodel is opgenomen in deze praktijkcode en zijn in juli 2017 verankerd in 'Sanscrit'. Sanscrit is het hulpmiddel van RIVM voor de beoordeling van (humaan)toxicologische risico's van bodemverontreiniging en maakt gebruik van het onderliggende model 'CSOIL' voor onder meer de permeatieberekeningen. Dit heeft als voordeel dat er samenhang ontstaat tussen de beoordeling vanuit de Wbb en de wet- en regelgeving op het gebied van drinkwater.

Figuur 1 geeft de stappen weer waarmee het bevoegd gezag vanaf 1 juli 2017 door middel van Sanscrit te werk gaat bij het beoordelen van permeatierisico's in het geval van een bodemverontreiniging. De drinkwaterbedrijven

gaan uit van een gedetailleerder schema, dat is opgenomen in § 6.1 van deze praktijkcode (Figuur 2). In die paragraaf wordt de procedure beschreven aan de hand waarvan een drinkwaterbedrijf deze toetsing zelf kan uitvoeren. Dit kan bijvoorbeeld van pas komen wanneer er snel moet worden gehandeld bij vermoeden van acute risico's of als een drinkwaterbedrijf permeatie vermoedt op basis van geur- en smaakklachten van bewoners op een locatie waar nog geen formele risicobeoordelingsprocedure loopt in het kader van de Wbb.

Figuur 1 Stappenplan Sanscrit voor de beoordeling door het bevoegd gezag (gemeenten en provincies) van het permeatierisico bij PE drinkwaterleidingen door organische bodemverontreinigende stoffen [18] (Opmerking: deze praktijkcode beoogt voor drinkwaterbedrijven het stappenplan volgens Figuur 2 te volgen; dit stappenplan Sanscrit wordt dus door de Nederlandse drinkwaterbedrijven in gevallen van permeatie niet gevolgd).

2 Permeatie-eigenschappen: metalen materialen en producten

2.1 Aard van de materialen

Metalen drinkwaterleidingen komen voor in staal, nodulair en lamellair of grijs gietijzer (inwendig gecementeerd of voorzien van een coating) en koper.

2.2 Buizen

De permeatie van organische stoffen door metalen leidingmaterialen en dus ook door buizen wordt op theoretische gronden uitgesloten [3]. Voor zover bekend, is permeatie door metalen leidingmaterialen nooit aangetoond.

2.3 Verbindingen

2.3.1 Gietijzer, lamellair en nodulair

Er zijn bij leidingen van lamellair gietijzer in het verleden vrijwel uitsluitend loodstrikverbindingen en verbindingen met hennep toegepast (bij drinkwaterbedrijf Dunea zijn in het verleden 'Hoogoven gietijzeren buizen' met rubber ring in de mof toegepast).

Bij leidingen van nodulair gietijzer zijn/worden mof-spieverbindingen met behulp van rubber afdichting(sring)en toegepast. Voor de permeatie-eigenschappen van rubber, zie hoofdstuk 5.

2.3.2 Staal

Bij stalen leidingen (met en zonder inwendige bescherming) gaat het om transportleidingen waarbij uitsluitend lasverbindingen worden toegepast, zodat er sprake is van een volledig metalen verbinding. Permeatie of diffusie door deugdelijke lasverbindingen zal niet optreden.

2.3.3 Koper

Bij ondergrondse koperen leidingen worden soldeerverbindingen, push-fit (insteek)koppelingen en knelfittingen zonder rubber afdichting(sring)en toegepast. Bij deugdelijke soldeerverbindingen is er sprake van een volledig metalen verbinding, zodat er geen permeatie of diffusie kan optreden. Dat geldt ook voor de gevallen waarbij een insteekkoppeling of een knelkoppeling (met zogeheten snijring) wordt toegepast.

Ook worden bij koperen leidingen 'perskoppelingen' toegepast waarin wel rubber afdichting(sring)en aanwezig zijn. Hierbij wordt de fixatie van de koppeling op de buis door middel van een perstang verkregen, waarbij de koppeling en de buis eenmalig worden samengeknepen (in zeskant-vorm) en waarbij een rubberring voor de afdichting zorgt. Voor de permeatie-eigenschappen van rubber, zie hoofdstuk 5.

2.4 Leidingen

In het geval van metalen leidingen met rubber afdichting(sring)en in met organische stoffen verontreinigde bodems moet rekening worden gehouden met permeatie door en eventuele aantasting van de ringen.

Bij gelaste stalen en gesoldeerde koperen leidingen is permeatie niet aan de orde.

3 Permeatie-eigenschappen: cementgebonden materialen en producten

3.1 Aard van de materialen

Bij cementgebonden⁴ materialen gaat het in het geval van drinkwaterleidingen concreet om beton en asbestcement. Leidingen van laatstgenoemd materiaal worden sinds het begin van de jaren 90 van de vorige eeuw niet meer aangelegd. Voor asbestcement leidingen gaat het dus uitsluitend om de beoordeling van bestaande situaties.

3.2 Buizen

Door de eigenschappen van de materialen zal de permeatie van organische stoffen door buizen van asbestcement en beton onder praktijkomstandigheden verwaarloosbaar klein zijn, zodat dit niet tot relevante verontreiniging van het drinkwater zal leiden [3].

3.3 Verbindingen

Buizen van asbestcement en in sommige gevallen beton werden (in het verleden bij de aanleg) onderling verbonden met behulp van fittingen met rubber afdichting(sring)en. Voor de permeatie-eigenschappen van rubber, zie hoofdstuk 5.

Bij betonnen buizen worden normaliter mof-spieverbindingen met behulp van rubber afdichting(sring)en toegepast. Voor de permeatie-eigenschappen van rubber, zie hoofdstuk 5. In specifieke gevallen worden betonnen buizen met een plaatstalen kern toegepast, waarbij die stalen kern doorloopt en waarmee lasverbindingen worden gemaakt. Bij deugdelijke lasverbindingen is er sprake van een volledig metalen verbinding, zodat er geen permeatie of diffusie kan optreden. Voor de permeatie-eigenschappen van metaal, zie hoofdstuk 2. In het verleden zijn ook 'plaatstalen kernbuizen' toegepast met een mof-spieverbinding, waarbij de afdichting bestaat uit lood- en striktouw of uit lood en asbestkoord ('PC4'). Hierbij kan eveneens worden gesteld dat er geen permeatie of diffusie kan optreden, gezien de toepassing van lood als afdichtingsmateriaal.

3.4 Leidingen

In het geval van betonnen en asbestcement leidingen waarbij rubber afdichting(sring)en zijn toegepast, zal uitsluitend permeatie optreden door de verbindingen (zie hoofdstuk 5). In het geval van betonnen leidingen met een plaatstalen kern zal er geen sprake van permeatie zijn (zie hoofdstuk 2).

---

⁴ De 'Regeling materialen en chemicaliën drink- en warm tapwatervoorziening' [13] hanteert het begrip 'cementgebonden producten'. Die aanduiding is in dit document overgenomen. Eerder werd het begrip 'cementhoudende producten' gehanteerd.

4 Permeatie-eigenschappen: kunststof materialen en producten

4.1 Aard van de materialen

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op het gedrag van kunststof materialen en producten (buizen en verbinding(sstuk)ken) in contact met organische stoffen. Eerst worden de gangbare thermoplastische materialen (PE (eventueel met aluminium barrière) en PVC) uitgewerkt. Daarna wordt ingegaan op de thermohardende materialen die als composiet ook wel worden aangeduid als 'GlasvezelVersterkte Kunststoffen' (GVK), waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen epoxy en polyester.

4.2 Materialen: gedrag in contact met organische stoffen

4.2.1 Polyetheen (PE)

Chemische bestendigheid

PE vertoont bij blootstelling aan organische stoffen absorptie [3] en daardoor verandering van mechanische eigenschappen. Die verandering is niet zodanig dat er kans is op lekkage in het geval van een PE drinkwaterleiding.

Permeatie-eigenschappen, kwalitatief

PE vertoont een relatief grote interactie met apolaire stoffen [3]. Er moet in het algemeen vanuit worden gegaan dat organische stoffen die in de praktijk frequent als bodemverontreiniging blijken voor te komen (met name stoffen in fossiele autobrandstoffen en in reinigingsmiddelen van chemische wasserijen), reeds vanaf heel lage concentraties (in de orde grootte van enkele parts per billion, 10^{-9}) permeatie vertonen. De mate waarin dat fenomeen optreedt, is afhankelijk van onder andere de polariteit en de molecuulgrootte van een stof.

Voor de volgende groepen van stoffen vertonen permeatie door PE met vermindering van de drinkwaterkwaliteit als gevolg:

- alle monocyclische aromatische koolwaterstoffen en dan met name die in aanzienlijke mate voorkomen in benzines: benzeen, toluen, ethylbenzeen en de xylenen (BTEX);
- chloorbenzeen en alle gechloreerde alifatische koolwaterstoffen, en dan vooral die als oplosmiddel toepassing vinden bij chemische wasserijen: trichlooretheen ('tri'), tetrachlooretheen ('per') en tetrachloorkoolstof ('tetra');
- enkele alifaten (alkanen), die de meest vluchtige componenten van dieselolie zijn: heptaan, octaan en nonaan.

Voor een tweetal polycyclische aromatische koolwaterstoffen (naftaleen en antraceen) is permeatie door PE aangetoond [35, 36, 37, 38] (uitsluitend intern gerapporteerde onderzoeksresultaten van de toenmalige Hoofdafdeling Speurwerk van Kiwa van eind tachtiger jaren van de vorige eeuw). Op grond daarvan kan permeatie van alle PAK's en van vooral apolaire bestrijdingsmiddelen door PE op theoretische gronden niet worden uitgesloten.

4.2.2 Polyvinylchloride (PVC)

Chemische bestendigheid

In het geval van PVC blijkt er bij contact met organische stoffen geen significante absorptie op te treden tot aan de 'verweking' [3]. Als er verweking optreedt, gaat PVC van de 'glastoestand' over in de 'rubbertoestand' (zie onder, foto 1) en krijgt het materiaal geheel andere mechanische eigenschappen. PVC is in die omstandigheden daarom onvoldoende chemisch resistent. Het is de vraag in hoeverre het terecht is om dan van 'permeatie' te spreken; 'aantasting' of 'niet chemisch bestendig' lijkt reëler.

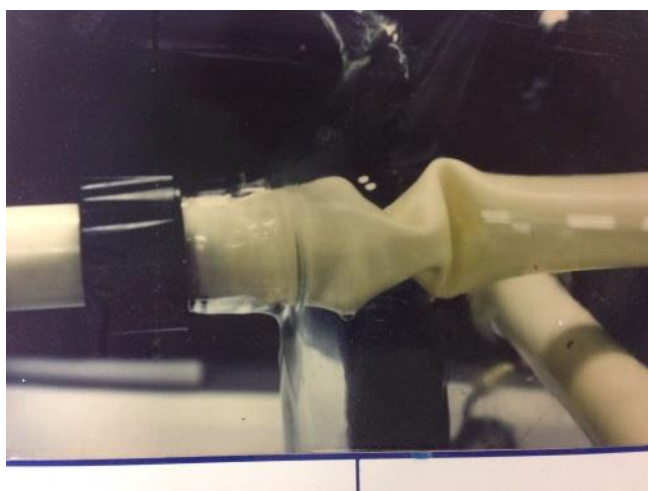

Foto 1 Een door toluen in de dampfase verweekte PVC buis.

Permeatie-eigenschappen, kwalitatief

Bij een verweekte PVC drinkwaterleiding bestaat de kans dat die onder invloed van de inwendige waterdruk zal bezwijken. Vanuit het oogpunt van de drinkwaterkwaliteit kan de verweking van PVC drinkwaterleidingen worden gezien als een 'ingebouwde veiligheid': op het moment dat er significante permeatie kan optreden, bezwijkt een leiding. Het is echter ook denkbaar dat een geheel of gedeeltelijk verweekte PVC leiding in bepaalde grondpakketten (gedurende een bepaalde periode) intact blijft.

Verweking van PVC treedt vooral op bij aromaten en gechloreerde alifaten met percentages vanaf 25% respectievelijk 10% van de maximale oplosbaarheid van die stoffen in water.

4.2.3 Glasvezelversterkte kunststoffen (GVK)

Permeatie in de zin van oplossen in het materiaal op het grensvlak leiding/bodem gevolgd door de diffusie van stoffen tussen polymere ketens door zoals bij thermoplastische materialen [3] is voor epoxy en polyester materialen op theoretische gronden niet mogelijk, gezien de driedimensionale polymere netwerkstructuren. De grote permeatieweerstand van epoxy is ook gebleken uit testen onder extreme condities in het kader van certificatie (zie subparagraaf 4.3.3): significante permeatie is niet aangetoond.

4.3 Buizen

4.3.1 Polyetheen (PE)

Moleculen van bodemverontreinigende stoffen die interactie vertonen met PE zullen 'vanaf het eerste molecuul' in de polymere matrix op het grensvlak bodem/leiding worden opgenomen, waarmee een permeatieproces start. De mate waarin permeatie in een bepaalde situatie tot vermindering van de drinkwaterkwaliteit leidt, is mede afhankelijk van de geometrie van een buis:

- hoe groter de wanddikte, hoe groter de permeatieweerstand; en
- hoe groter de diameter, hoe lager het effect op de concentratie van een gepermeëerde hoeveelheid stof in drinkwater.

Polyetheen met barrièrelaag

Sinds de tachtiger jaren van de vorige eeuw worden PE 'meerlaags buizen' (zie Bijlage I) vervaardigd die zijn voorzien van een 'barrièrelaag' (zie Bijlage I), doorgaans van aluminium maar ook van kunststoffen met relatief grote permeatieweerstand. Bij buizen met aluminium barrière gaat het om een standaard PE buis, die is omwikkeld met aluminium folie van enkele tientallen μm 's dikte: voor kleinere diameters wordt de folie er in de lengterichting omheen geslagen, voor grotere diameters wordt de folie er onder een bepaalde hoek omheen gewikkeld. In beide

gevallen is er sprake van een 'overlap' of 'lijmrand'. De overlap wordt gelijmd (met een kunststof materiaal) of gelast dan wel gesoldeerd. De kwetsbare aluminium folie wordt beschermd tegen mechanische beschadiging door een gecoëxtrudeerde 'beschermlaag' (zie Bijlage I), meestal PE.

Door de aluminium folie is het voor permeatie beschikbare oppervlak van de buis fors beperkt (in het geval van toepassing van een kunststof materiaal in de overlap) of volledig uitgesloten (bij het adequaat lassen of solderen van de overlap van de aluminium folie). Bij een kunststof materiaal in de overlap is door de wijze van wikkeling bovendien de voor een permeant af te leggen weg van de buitenkant naar het drinkwater vergroot. Door deze maatregel wordt de permeatie door de wand nog verder beperkt.

4.3.2 Polyvinylchloride (PVC) inclusief bi-axiaal verstrekt

Behalve van het 'normale' PVC worden er sinds eind jaren negentig van de vorige eeuw ook buizen van 'bi-axiaal verstrekt' PVC vervaardigd. Het verschil tussen beide PVC typen is uitsluitend fysisch van aard (verstreckte polymeerketens). Voor de eigenschappen in contact met organische stoffen (chemische bestendigheid en permeatie) betekent dit dat er geen onderscheid tussen beide PVC typen is te verwachten (voor zover bekend, is dit nooit onderzocht).

4.3.3 Glasvezelversterkte kunststoffen (GVK)

Buizen van epoxy hebben een relatief grote permeatieweerstand (zie subparagraaf 4.2.3) en dat geldt zeker ook voor een speciale versie die is voorzien van een aluminium barrièrelaag.

Sinds de negentiger jaren van de vorige eeuw is er een voor permeatie gecertificeerd leidingsysteem van GVK (epoxy) op de markt (gecertificeerde bedrijven en producten). Volgens de van toepassing zijnde Kiwa-beoordelingsrichtlijn [BRL-K17104](#) is het systeem toepasbaar tot (zeer) hoge concentraties aan (an)organische stoffen. Het gaat om het leidingsysteem 'Wavistrong EDT' van de firma Future Pipe Industries B.V.

Voor leidingsystemen van polyester is er de Kiwa-beoordelingsrichtlijn [BRL-K17605](#), maar daarin blijkt niets te zijn opgenomen ten aanzien van de permeatie van bodemverontreinigende stoffen.

4.4 Verbinding(sstukk)en

4.4.1 Polyetheen (PE)

De van toepassing zijnde Kiwa-beoordelingsrichtlijn [BRL-K17105](#)⁵ onderscheidt verbindingen voor PE leidingsystemen als volgt:

- mechanische verbindingen (voor PE 40):
  - met een 'fittinghuis' van kunststof:
    - van PE;
    - van POM (polyoxymethyleen of polyacetaal, polymeer van formaldehyde);
    - van PP (polypropreen);
  - met metalen hulpstukken (koperlegeringen);
- lasverbindingen (voor PE 80 en PE 100):
  - via stuik- of spiegellassen;
  - via mof- en elektrolassen (met fittingen).

4.4.1.1 Met een fittinghuis van kunststof

Bij alle kunststof klemfittingen wordt de eigenlijke afdichting gerealiseerd met behulp van een rubber afdichting(sring). Voor de permeatie-eigenschappen van rubber, zie hoofdstuk 5.

---

⁵ Voor PE hulpstukken is er ook de [BRL-K522](#) (ten behoeve van PE en PVC buizen). Die verwijst voor materialen naar [BRL-K17105](#) (voor leidingsystemen).

Bij de toepassing van kunststof fittingen kan ook door de behuizing permeatie optreden. De mate waarin dat zal gebeuren, is ook dan weer materiaal- en stofafhankelijk. In Bijlage III van deze praktijkcode is een evaluatie opgenomen van de verschillende materialen die worden toegepast: PE, POM en PP. Daarnaast blijken in de praktijk van de Nederlandse drinkwaterbedrijven tevens PA (polyamide) hulpstukken te worden toegepast.

De permeatieweerstand van PE blijkt steeds lager te zijn dan die van de andere kunststof materialen. Dat impliceert dat de toepassing van die andere materialen bij PE leidingen in absolute zin zal zorgen voor een mindere mate van permeatie.

4.4.1.2 Met metalen hulpstukken

Volgens [BRL-K17105](#) worden metalen hulpstukken toegepast voor PE buizen ≤ 63 mm (uitwendige diameter). Volgens hoofdstuk 2 zal permeatie door metaal niet optreden. Ook bij metalen hulpstukken wordt echter een rubber afdichting(sring) toegepast. Voor de permeatie-eigenschappen van rubber, zie hoofdstuk 5.

4.4.1.3 Lasverbindingen

Lasverbindingen worden toegepast in PE leidingen ≥ 20 mm. Bij mof- en elektrolassen wordt PE materiaal aan elkaar gesmolten en bij die verbindingen is dus uitsluitend sprake van contact met dit materiaal.

De eerste versie van BRL-K17105 (van 27 augustus 2012) stelde de volgende eis voor hulpstukken bij mof- en elektrolassen: *'De wanddikte van de hulpstukken moet ..... en moet op ieder punt groter of gelijk zijn aan e_{min} van bij behorende buis.'* Aangezien ' e_{min} ' de minimale wanddikte was, was de permeatieweerstand van gelaste PE leidingen met deze eis altijd ten minste gelijk aan die van de toegepaste buis. In de huidige versie van de beoordelingsrichtlijn is uitsluitend de wanddikte van PE 40 buizen vastgelegd. Voor fittingen van PE 40, PE 80 en/of PE 100 is dat niet gedaan; daarvoor geldt een ontwerpspanning als uitgangspunt. Gezien de aard van PE fittingen en lasverbindingen wordt aangenomen dat de permeatieweerstand van deze fittingen ten minste gelijk is aan die voor PE buizen en voor PE leidingen met lasverbindingen. Daarom kan voor een inschatting van de mate van permeatie worden volstaan met een beschouwing van de buis.

4.4.1.4 Speciale verbindingen voor polyetheen met aluminium barrière

Omdat het bij 'PE/barrière buizen' qua maatvoering om specifieke buizen gaat (grotere uitwendige diameter dan 'normale' PE buizen), is het noodzakelijk dat speciale hulpstukken beschikbaar zijn. In de praktijk van de Nederlandse drinkwaterbedrijven blijken die niet altijd te worden gebruikt. Soms wordt de door co-extrusie aangebrachte buitenlaag verwijderd ('afgeschild'), zodat reguliere verbindingen (en hulpstukken) kunnen worden toegepast.

4.4.2 Polyvinylchloride (PVC)

Buizen van zowel normaal als bi-axiaal verstrekt PVC worden verbonden door hulpstukken van normaal PVC. De hulpstukken hebben dezelfde permeatie-eigenschappen als de buizen.

Ook POM hulpstukken worden toegepast ten behoeve van PVC leidingen. De permeatieweerstand van POM hulpstukken wordt lager ingeschat dan die van PVC hulpstukken (zie Bijlage III), zodat de permeatieweerstand van een PVC leiding met POM hulpstukken in absolute zin lager zal zijn dan die van een PVC leiding met dito hulpstukken.

Volgens de van toepassing zijnde Kiwa-beoordelingsrichtlijn [BRL-K17301](#), zijn er PVC lijmfittingen in het bereik van 12 – 160 mm, die worden toegepast met daarvoor bedoelde lijmen (opgelost PVC materiaal). PVC lijmverbindingen zullen daardoor dezelfde permeatie-eigenschappen hebben als het materiaal van de buizen en de eigenlijke hulpstukken. Voor diameters groter dan of gelijk aan 50 mm tot en met 630 mm worden in de eigenlijke hulpstukken verbindingen met rubber afdichting(sring)en toegepast. Voor de permeatie-eigenschappen van rubber, zie hoofdstuk 5.

4.4.3 Glasvezelversterkte kunststoffen (GVK)

Epoxy en polyester buizen worden verbonden met behulp van hulpstukken van hetzelfde materiaal (zie de beoordelingsrichtlijn [BRL-K17104](#) respectievelijk [BRL-K17605](#)) en die hebben daarom dezelfde permeatie-eigenschappen als de buizen. Het gaat bij GVK leidingen om verbindingen met of zonder rubber afdichting(sring)en (flensverbindingen, trekvaste en niet-trekvaste mof-spie verbindingen respectievelijk laminaat- en lijmverbindingen). Voor de permeatie-eigenschappen van rubber, zie hoofdstuk 5.

Bij lijmverbindingen wordt gebruik gemaakt van epoxy of polyester lijm. Bij laminaatverbindingen wordt gebruik gemaakt van epoxy of polyester materiaal. Dergelijke lijmen en materialen zullen vergelijkbare permeatie-eigenschappen als de buizen en hulpstukken hebben.

4.5 Leidingen

In de navolgende twee subparagrafen worden risicogrenswaarden genoemd voor een scala aan individuele organische stoffen in verband met de permeatie door PE respectievelijk de aantasting (verweking) van PVC leidingen. Het gaat om organische stoffen in grond(water) volgens de Circulaire bodemsanering [24]. Behalve de risicogrenswaarden worden de van toepassing zijnde streef- en interventiewaarden volgens deze Circulaire vermeld. De in de tabel van de Circulaire bodemsanering bij sommige stoffen geplaatste noten zijn in de verschillende navolgende tabellen weggelaten.

Vooraf worden enkele opmerkingen gemaakt.

4.5.1 Opmerkingen vooraf

4.5.1.1 Meerdere stoffen: synergetische effect

Bij de risicogrenswaarden voor PE en PVC leidingen in grond(water) wordt benadrukt dat het gaat om grenswaarden voor individuele stoffen in contact met die leidingen. In de praktijk van bodemverontreinigingen zal het doorgaans gaan om meerdere stoffen. Uit een oriënterende literatuurstudie naar de effecten van chemische stoffen in mengsels in contact met PE [27] is naar voren gekomen dat er in het geval van waterige oplossingen van mengsels van stoffen geen sprake is van synergetische effecten met betrekking tot permeatie. Die effecten blijken wel op te treden bij pure stoffen of mengsels daarvan, zoals fossiele autobrandstoffen. Risicogrenswaarden in verband met permeatie hebben betrekking op waterige oplossingen met concentraties ver beneden de verzadigingsconcentratie, zodat er geen sprake is van significante synergetische effecten beneden en rond die waarden.

4.5.1.2 Somparameters

Van verschillende bodemverontreinigende organische stoffen volgens de Circulaire bodemsanering [24] bestaan een of meer isomeren. In enkele gevallen worden een of meer isomere stoffen expliciet genoemd (bijvoorbeeld in het geval van dichloorethaan en -etheen), maar doorgaans gebeurt dat niet. In het laatste geval is de toevoeging '(som)' gedaan. Ten behoeve van de risicogrenswaarden volgens onderstaande tabellen zijn voor die situaties de verschillende isomeren doorgerekend, maar is de laagste risicogrenswaarde (worst case) opgenomen.

4.5.2 Polyetheen (PE)

Uit Bijlage III blijkt dat de permeatieweerstand van POM, PP en PA hulpstukken doorgaans groter zal zijn dan die van PE hulpstukken, zodat een risico-inschatting met betrekking tot permeatie zich kan richten op een volledig in PE uitgevoerde drinkwaterleiding.

Op basis van de risicogrenswaarden van bodemverontreinigende organische stoffen in grondwater is de permeatieweerstand van PE 80 leidingen een factor 4 tot 12 groter dan voor PE 40 leidingen.

De laatste kolom van de tabellen 1 en 2 geeft de risicogrenswaarden voor grond. Ter informatie zijn in de twee

tabellen tevens de streef- en interventiewaarden volgens genoemde Circulaire opgenomen (tweede respectievelijk derde en vijfde kolom).

Voor leidingen van PE 40 met kunststof en/of metalen hulpstukken met rubber afdichting(sring)en treedt permeatie op door zowel de buis als door de rubber afdichting(sring)en en indien van toepassing (bij hulpstukken van PE) ook nog door de behuizing van de hulpstukken. Voor PE 40 leidingen wordt uitgegaan van een leiding zonder hulpstukken en is voor die gevallen Tabel 1 dus van toepassing, omdat:

- bij die leidingen minder hulpstukken worden toegepast;
- de permeatie door de buizen veruit de bulk zal vormen ten opzichte van die door de rubber afdichting(sring)en en die door het huis van de hulpstukken (met een dikkere wand dan die van de buizen).

Toelichting bij risicogrenswaarden in PE

De concentratie-afhankelijke component van de verdelingscoëfficiënt en diffusiecoëfficiënt zijn iteratief berekend [19]. Daarvoor zijn met name onderzoeksbepalingen uit de 80'er jaren van de vorige eeuw in de bronnen [3, 35, 36, 37] als uitgangspunt genomen. Voor de berekening van diffusiecoëfficiënten in diverse kunststof materialen zou ook het (veel recentere) model volgens [39] kunnen worden gebruikt, maar dat model bleek te conservatieve waarden op te leveren.

Beide coëfficiënten zijn aangepast, totdat de berekende risicogrenswaarde was gestabiliseerd.

De berekende risicogrenswaarde is in feite geen absolute concentratie in grondwater, maar een concentratieverschil tussen grondwater en drinkwater dat nodig is om gemiddeld een concentratie in het drinkwater te krijgen die gelijk is aan de maximum waarde van een stof volgens [Bijlage A](#) van het Drinkwaterbesluit [2]. Daarom zijn de berekende risicogrenswaarden in grondwater vermeerderd met die maximum waarde. Dit levert voor de meeste stoffen geen significant verschil op met de oorspronkelijk berekende waarde.

In de tabellen 1 en 2 zijn afgeronde risicogrenswaarden opgenomen.

PE 100

Voor PE 100 ontbreekt het aan gegevens ten aanzien van permeatie. Uit een korte literatuurstudie [28] volgt dat er op beperkte schaal onderzoek is gedaan naar de permeatie van dit materiaal. Er zijn geen studies aangetroffen die specifiek betrekking hebben op de permeatie van stoffen in waterige oplossingen. In enkele studies over de permeatie van aardgasleidingen is de permeatie van PE 80 en PE 100 vergeleken, en is de relatie tussen kristalliniteit en diffusie onderzocht, omdat diffusie optreedt via het amorfe (niet-kristallijne) deel van de PE materialen. PE 100 is een meer kristallijn materiaal dan PE 80 en als de kristalliniteit toeneemt, is aangetoond dat de diffusie afneemt. De exacte relatie tussen verschillende parameters is complex, zodat meer onderzoek nodig is. Voor wat betreft PE 100 materialen in drinkwaterleidingen en permeatie kunnen die vooralsnog als PE 80 materialen worden behandeld, wat een conservatieve benadering is.

'Nieuwe' stoffen

Om inzicht te krijgen in 'nieuwe' stoffen die bij de permeatie door drinkwaterleidingen relevant (kunnen) zijn, is (in 2017) een evaluatie uitgevoerd van stoffen die in gevallen van bodemverontreiniging bij drinkwaterbedrijven aan de orde zijn. Voor de opbrengst daarvan wordt verwezen naar [Bijlage VI](#).

De stoffen MTBE en ETBE worden weliswaar niet genoemd in de Circulaire bodemsanering [24], maar zijn wel opgenomen in de tabellen van deze praktijkcode. Beide stoffen worden genoemd in het Drinkwaterbesluit ([Bijlage A](#), Tabel IIIc Indicatoren – Signaleringsparameters) [2].

Voor MTBE, zie ook subparagraaf 5.4.3 'Chemisch laboratoriumonderzoek' van § 5.4 'Onderzoeksstrategie voor een verdachte locatie met één of meer ondergrondse opslagtanks (VEP-OO)' van hoofdstuk 5 'Onderzoeksstrategieën voor verkennend bodemonderzoek' van [NEN 5740: 'De grond- en grondwatermonsters worden onderzocht op de stoffen die in de tanks opgeslagen zijn \(geweest\)](#).

Indien er opslag van olieproducten heeft plaatsgevonden dan worden de grondmonsters onderzocht op minerale olie

en, indien het lichte olie (benzine) of petroleum betreft, op vluchtige aromaten en naftaleen. De grondwatermonsters worden in dat geval onderzocht op minerale olie, vluchtige aromaten en naftaleen. Indien de opgeslagen brandstof benzine vanaf 1988 betreft, worden de grondwatermonsters tevens onderzocht op MTBE (Methyl tert-butylether). Indien er opslag van afgewerkte olie heeft plaats gevonden, moeten de grond- en grondwatermonsters tevens op PAK's worden geanalyseerd.'

Ftalaten

Zoals uit de tabellen 1 en 2 blijkt, bestaan er geen interventiewaarden voor individuele ftalaten in grondwater. Toch zijn er voor deze stoffen risicogrenswaarden voor grondwater en grond toegevoegd. Drinkwaterbedrijven kunnen op deze individuele ftalaten toetsen, omdat die regelmatig worden vermeld in analyserapporten.

Assessmentfactor ('onveiligheidsfactor')

Er is voor PE 40 gerekend met een assessmentfactor van 3 voor grondwater en 1 voor grond, omdat drinkwaterbedrijven in de praktijk lagere concentraties in drinkwater meten dan verwacht op basis van de ongecorrigeerde modelvoorspellingen en gemeten concentraties in de bodem. Daarbij wordt het volgende opgemerkt.

Het model is gevalideerd aan de hand van 60 praktijkmetingen, waarbij zowel de concentratie in grondwater als in PE drinkwaterleidingen is gemeten. Hieruit blijkt dat het model in 90% van de gevallen de waargenomen permeatie met ten minste een factor 3,94 overschrijdt. Dit verschil wordt door een combinatie van factoren veroorzaakt. In Sanscrit worden de permeatieberekeningen gecorrigeerd met een assessmentfactor van 3. Deze assessmentfactor is dus eigenlijk een 'onveiligheidsfactor'. In lijn met de beoordelingsprocedure van Sanscrit is die factor zodanig gekozen dat het model in 90% van de gevallen een te hoge en in 10% van de gevallen een te lage concentratie berekent.

De assessmentfactor is uitsluitend toepasbaar bij PE aansluitleidingen die in het grondwater liggen. De assessmentfactor is niet toepasbaar in andere situaties.

Voor PE 80 is een assessmentfactor van 1 aangehouden (veiliger), omdat het permeatiemodel niet is gevalideerd onder veldcondities voor dit materiaal.

Risicogrenswaarde voor grond

De risicogrenswaarde voor grond is bepaald door de risicogrenswaarde voor grondwater te vermenigvuldigen met een verdelingscoëfficiënt. Deze coëfficiënt is door RIVM berekend door middel van 'Fugaciteitsberekeningen' met het CSOIL-model voor een 'standaardbodem' (10% organische stof (5,8% organisch koolstof), bulkdichtheid van 1,2 kg/l, 0,2 volumefractie gasfase en 0,3 volumefractie waterfase)⁶.

Risicogrenswaarde in relatie tot de maatvoering van een leiding

De vermelde risicogrenswaarden zijn afgeleid voor aansluitleidingen met een uitwendige diameter van 25 mm en een wanddikte van 2,7 mm, met een dagelijks debiet van 500 l/dag. Grotere diameters hebben een grotere wanddikte (grotere permeati weerstand) en een gunstigere verhouding tussen contactoppervlak en volume, zodat voor dergelijke leidingen grotere risicogrenswaarden kunnen gelden. Bovendien zal door distributieleidingen dagelijks een grotere hoeveelheid water stromen. In die gevallen kan een risicogrenswaarde als volgt worden verhoogd:

$$\text{risicogrenswaarde}_{\text{actueel}} = \text{risicogrenswaarde}_{\text{volgens tabel}} * \frac{\text{wanddikte}_{\text{actueel}}}{2,7 \text{ mm}} * \frac{\text{inw. diameter}_{\text{actueel}}}{19,6 \text{ mm}} * \frac{\text{dagdebiet}_{\text{actueel}}}{0.5 \text{ m}^3/\text{dag}}$$

⁶ Persoonlijke mededeling Frank Swartjes (RIVM) d.d. 4 juli 2017.

Zowel de wanddikte als de inwendige diameters worden daarbij in mm genomen.

Voorbeeld

Voor een organische stof met een risicogrenswaarde van 10 µg/l voor een PE aansluitleiding zal in het geval van een d_n 63 PE distributieleiding (wanddikte 11 mm en inwendige diameter 41 mm) op grond van uitsluitend de maatvoering (dus er is nog geen rekening gehouden met een ander debiet) een risicogrenswaarde van 85 µg/l van toepassing zijn.

Stoffen met risicogrenswaarde < interventiewaarde

Verschillende cellen van de navolgende tabellen voor grond(water) zijn **ingekleurd**. In die gevallen geldt dat de risicogrenswaarde lager is dan de interventiewaarde, dat wil zeggen dat er beneden de interventiewaarde in meer of mindere mate kans is op permeatie.

Risicogrenswaarden op basis van gemiddelde concentratie en piekconcentratie

In de tabellen 1 en 2 is voor zowel grondwater als voor grond een risicogrenswaarde berekend bij een 'gemiddelde concentratie'. Daarbij mag gedurende een etmaal de maximum waarde van een permeërende stof volgens een van de tabellen van Bijlage A van het Drinkwaterbesluit [2] in het drinkwater aanwezig zijn. Dit impliceert dat er een of meerdere keren per dag sprake kan/mag zijn van een hogere concentratie in drinkwater dan volgens dat besluit, bijvoorbeeld na een nacht stilstand (8 uur). Risicogrenswaarden met deze gemiddelde concentratie als uitgangspunt worden aanbevolen, aangezien de chronische blootstelling aan een bepaalde stof ook de basis vormt voor de maximum waarden volgens het Drinkwaterbesluit (consumptie van 2 l per dag bij een gemiddelde levensverwachting van 70 jaar).

De 'piekconcentratie' kan een ander uitgangspunt zijn. Bij een piekconcentratie mag de concentratie in drinkwater op geen enkel moment van de dag de genoemde maximum waarde overschrijden. De bijbehorende risicogrenswaarden zijn opgenomen in Bijlage XII.

Tabel 1 Risicogrenswaarden⁷ voor PE 40 leidingen in contact met individuele stoffen in grondwater en grond op basis van gemiddelde concentratie in drinkwater.

Stofgroep/-naam	Grondwater			Grond ⁸	
	Streef-waarde	Interventie-waarde	Risicogrens-waarde	Interventie-waarde	Risicogrens-waarde
3. Aromatische verbindingen					
Benzeen	0,2 µg/l	30 µg/l	1.700 µg/l	1,1 mg/kg d.s.	2,7 mg/kg d.s.
Ethylbenzeen	4 µg/l	150 µg/l	270 µg/l	110 mg/kg d.s.	1,8 mg/kg d.s.
Tolueen	7 µg/l	1.000 µg/l	560 µg/l	32 mg/kg d.s.	1,4 mg/kg d.s.
Xylenen (som)	0,2 µg/l	70 µg/l	240 µg/l	17 mg/kg d.s.	0,9 mg/kg d.s.
Styreen	6 µg/l	300 µg/l	450 µg/l	86 mg/kg d.s.	3,3 mg/kg d.s.
Fenol	0,2 µg/l	2.000 µg/l	260.000 µg/l	14 mg/kg d.s.	190 mg/kg d.s.
Cresolen (som)	0,2 µg/l	200 µg/l	100.000 µg/l	13 mg/kg d.s.	91 mg/kg d.s.

⁷: Voor grotere diameters kan de risicogrenswaarde groter zijn, zie uitleg boven Tabel 1.

⁸: Voor 'standaardbodem' (10% organische stof en 25% lutum). 'd.s.' staat voor 'droge stof'.

Stofgroep/-naam	Grondwater			Grond ⁸	
	Streef- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde
4. Polycyclische Aromatische Koolwaterstoffen (PAK's)					
Naftaleen	0,01 µg/l	70 µg/l	320 µg/l	-	5,9 mg/kg d.s.
Fenantreen	0,003 µg/l	5 µg/l	5,6 µg/l	-	1,8 mg/kg d.s.
Antraceen	0,0007 µg/l	5 µg/l	5,5 µg/l	-	2,1 mg/kg d.s.
Fluorantheen	0,003 µg/l	1 µg/l	2,4 µg/l	-	7,1 mg/kg d.s.
Chryseen	0,003 µg/l	0,2 µg/l	0,87 µg/l	-	8,9 mg/kg d.s.
Benzo(a)antraceen	0,0001 µg/l	0,5 µg/l	0,83 µg/l	-	9,9 mg/kg d.s.
Benzo(a)pyreen	0,0005 µg/l	0,05 µg/l	0,064 µg/l	-	0,82 mg/kg d.s.
Benzo(k)fluorantheen	0,0004 µg/l	0,05 µg/l	1,1 µg/l	-	4,7 mg/kg d.s.
Indeno(1,2,3cd)pyreen	0,0004 µg/l	0,05 µg/l	0,15 µg/l	-	3,1 mg/kg d.s.
Benzo(ghi)peryleen	0,0003 µg/l	0,05 µg/l	0,18 µg/l	-	9,4 mg/kg d.s.
PAK's (totaal) (som 10)			-	40 mg/kg d.s.	0,82 mg/kg d.s. ⁹
5. Gechloreerde koolwaterstoffen					
a. (Vluchtige) koolwaterstoffen					
Monochlooretheen (vinylchloride)	0,01 µg/l	5 µg/l	450 µg/l	0,1 mg/kg d.s.	0,83 mg/kg d.s.
Dichloormethaan	0,01 µg/l	1.000 µg/l	23.000 µg/l	3,9 mg/kg d.s.	9,7 mg/kg d.s.
1,1-dichloorethaan	7 µg/l	900 µg/l	8.500 µg/l	15 mg/kg d.s.	6,5 mg/kg d.s.
1,2-dichloorethaan	7 µg/l	400 µg/l	59.000 µg/l	6,4 mg/kg d.s.	40 mg/kg d.s.
1,1-dichlooretheen	0,01 µg/l	10 µg/l	3.200 µg/l	0,3 mg/kg d.s.	4,1 mg/kg d.s.
1,2-dichlooretheen (som)	0,01 µg/l	20 µg/l	5.200 µg/l	1 mg/kg d.s.	7,4 mg/kg d.s.
Dichloorpropanen (som)	0,8 µg/l	80 µg/l	7.200 µg/l	2 mg/kg d.s.	5,9 mg/kg d.s.
Trichloormethaan (chloroform)	6 µg/l	400 µg/l	10.000 µg/l	5,6 mg/kg d.s.	10 mg/kg d.s.
1,1,1-trichloorethaan	0,01 µg/l	300 µg/l	1.700 µg/l	15 mg/kg d.s.	3,3 mg/kg d.s.
1,1,2-trichloorethaan	0,01 µg/l	130 µg/l	17.000 µg/l	10 mg/kg d.s.	33 mg/kg d.s.
Trichlooretheen (Tri)	24 µg/l	500 µg/l	24.000 µg/l	2,5 mg/kg d.s.	57 mg/kg d.s.
Tetrachloormethaan (Tetra)	0,01 µg/l	10 µg/l	2.700 µg/l	0,7 mg/kg d.s.	3,3 mg/kg d.s.
Tetrachlooretheen (Per)	0,01 µg/l	40 µg/l	7.200 µg/l	8,8 mg/kg d.s.	37 mg/kg d.s.
b. Chloorbenzenen					
Monochloorbenzeen	7 µg/l	180 µg/l	690 µg/l	15 mg/kg d.s.	3 mg/kg d.s.

⁹ Hierbij is ervan uitgegaan dat het totaal aan PAK's voor 100% uit benzo(a)pyreen bestaat (de PAK met de laagste risicogrenswaarde en daarmee dus worst case). Als uitsluitend de somparameter is bepaald en op basis van de opbrengst daarvan PE 40 niet meer zou kunnen worden toegepast, wordt de aanbeveling gedaan om in tweede instantie de individuele PAK's te meten.

Stofgroep/-naam	Grondwater			Grond ⁸	
	Streef- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde
Dichloorbenzenen (som)	3 µg/l	50 µg/l	400 µg/l	19 mg/kg d.s.	3,4 mg/kg d.s.
Trichloorbenzenen (som)	0,01 µg/l	10 µg/l	130 µg/l	11 mg/kg d.s.	5,5 mg/kg d.s.
Tetrachloorbenzenen (som)	0,01 µg/l	2,5 µg/l	89 µg/l	2,2 mg/kg d.s.	7,2 mg/kg d.s.
Pentachloorbenzenen	0,003 µg/l	1 µg/l	58 µg/l	6,7 mg/kg d.s.	9,4 mg/kg d.s.
Hexachloorbenzenen	0,00009 µg/l	0,5 µg/l	5,3 µg/l	2,0 mg/kg d.s.	3,1 mg/kg d.s.
c. Chloorfenolen					
Monochloorfenolen (som)	0,3 µg/l	100 µg/l	3.500 µg/l	5,4 mg/kg d.s.	6,6 mg/kg d.s.
Dichloorfenolen (som)	0,2 µg/l	30 µg/l	1.900 µg/l	22 mg/kg d.s.	14 mg/kg d.s.
Trichloorfenolen (som)	0,03 µg/l	10 µg/l	3.000 µg/l	22 mg/kg d.s.	120 mg/kg d.s.
Tetrachloorfenolen (som)	0,01 µg/l	10 µg/l	2.500 µg/l	21 mg/kg d.s.	100 mg/kg d.s.
Pentachloorfenol ¹⁰	0,04 µg/l	3 µg/l	Zie tetrachloorfenolen	12 mg/kg d.s.	Zie tetrachloorfenolen
d. Polychloorbifenylen (PCB's)					
PCB's (som 7)	0,01 µg/l	0,01 µg/l	0,15 µg/l	1 mg/kg d.s.	0,44 mg/kg d.s.
PCB 28			0,56 µg/l		0,44 mg/kg d.s.
PCB 52			0,57 µg/l		0,55 mg/kg d.s.
PCB 101			0,34 µg/l		2,2 mg/kg d.s.
PCB 118			0,29 µg/l		12 mg/kg d.s.
PCB 138			0,24 µg/l		2,4 mg/kg d.s.
PCB 153			0,21 µg/l		3 mg/kg d.s.
PCB 180			0,15 µg/l		2,9 mg/kg d.s.
e. Overige gechloreerde koolwaterstoffen					
Monochlooranilinen (som)	-	30 µg/l	150.000 µg/l	50 mg/kg d.s.	1.000 mg/kg d.s.
Dioxine (som TEQ)	-	n.v.t.		0,00018 mg/kg d.s.	
Chloornaftaleen (som)	-	6 µg/l	1.000 µg/l	23 mg/kg d.s.	55 mg/kg d.s.
6. Bestrijdingsmiddelen					
a. Organochloorbestrijdingsmiddelen					
Chloordaan (som)	0,00002 µg/l	0,2 µg/l	59 µg/l	4 mg/kg d.s.	45 mg/kg d.s.

¹⁰ Van de stof pentachloorfenol is geen betrouwbare verdelingscoëfficiënt (K_d) beschikbaar, zodat voor alle risicogrenswaarden wordt verwezen naar de tetrachloorfenolen.

Stofgroep/-naam	Grondwater			Grond ⁸	
	Streef- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde
DDT (som)	-	-	13 µg/l	1,7 mg/kg d.s.	97 mg/kg d.s.
DDE (som)	-	-	1,9 µg/l	2,3 mg/kg d.s.	8,3 mg/kg d.s.
DDD (som)	-	-	3,7 µg/l	34 mg/kg d.s.	10 mg/kg d.s.
DDT/DDE/DDE (som)	0,004 ng/l	10 ng/l		-	
Aldrin	0,009 ng/l	-	7.400 ng/l	0,32 mg/kg d.s.	1,2 mg/kg d.s.
Dieldrin	0,1 ng/l	-	63.000 ng/l	-	12 mg/kg d.s.
Endrin	0,04 ng/l	-	340.000 ng/l	-	59 mg/kg d.s.
Drins (som)	-	0,1 µg/l		4 mg/kg d.s.	
α-endosulfan	0,0002 µg/l	5 µg/l	690 µg/l	4 mg/kg d.s.	17 mg/kg d.s.
α-HCH	0,033 µg/l	-	2.100 µg/l	17 mg/kg d.s.	90 mg/kg d.s.
β-HCH	0,008 µg/l	-	2.500 µg/l	1,6 mg/kg d.s.	110 mg/kg d.s.
γ-HCH (lindaan)	0,009 µg/l	-	2.600 µg/l	1,2 mg/kg d.s.	49 mg/kg d.s.
HCH-verbindingen (som)	0,05 µg/l	1 µg/l		-	
Heptachloor	0,005 ng/l	300 ng/l	16.000 ng/l	4 mg/kg d.s.	9,1 mg/kg d.s.
Heptachloorepoxide (som)	0,005 ng/l	3.000 ng/l	90.000 ng/l	4 mg/kg d.s.	1,5 mg/kg d.s.
b. Organofosfor- pesticiden					
-					2
c. Organotin- bestrijdingsmiddelen					
Organotin-verbindingen (som)	0,05 – 16 ng/l	700 ng/l		2,5 mg/kg d.s.	
d. Chloorfenoxiazijnzuur herbiciden					
MCPA	0,02 µg/l	50 µg/l	8.800 µg/l	4 mg/kg d.s.	11 mg/kg d.s.
e. Overige bestrijdingsmiddelen					
Atrazine	0,02 µg/l	150 µg/l	7.600 µg/l	0,71 mg/kg d.s.	24 mg/kg d.s.
Carbaryl	0,002 µg/l	60 µg/l	12.000 µg/l	0,45 mg/kg d.s.	45 mg/kg d.s.
Carbofuran	0,009 µg/l	100 µg/l	84.000 µg/l	0,017 mg/kg d.s.	78 mg/kg d.s.
7. Overige stoffen					
Cyclohexanon	0,5 µg/l	15.000 µg/l	120.000 µg/l	150 mg/kg d.s.	32 mg/kg d.s.
Dimethylftalaat	-	-	99.000 µg/l	82 mg/kg d.s.	350 mg/kg d.s.
Diethylftalaat	-	-	17.000 µg/l	53 mg/kg d.s.	150 mg/kg d.s.
Di-isobutylftalaat	-	-	420 µg/l	17 mg/kg d.s.	14 mg/kg d.s.

Stofgroep/-naam	Grondwater			Grond ⁸	
	Streef- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde
Dibutylftalaat	-	-	190 µg/l	36 mg/kg d.s.	3,6 mg/kg d.s.
Butylbenzylftalaat	-	-	240 µg/l	48 mg/kg d.s.	38 mg/kg d.s.
Dihexylftalaat	-	-	2,3 µg/l	220 mg/kg d.s.	2 mg/kg d.s.
Di(2-ethylhexyl)ftalaat	-	-	2,2 µg/l	60 mg/kg d.s.	10 mg/kg d.s.
Ftalaten (som)	0,5 µg/l	5 µg/l		-	
Minerale olie	50 µg/l	600 µg/l	C ₁₀ : 2,2 µg/l C ₁₁ : 1,4 µg/l C ₁₂ : 1,1 µg/l C ₁₃ : 1,0 µg/l	5.000 mg/kg d.s.	C ₁₀ – C ₁₂ : 5,6 mg/kg d.s. C ₁₂ – C ₁₆ : 97 mg/kg d.s. zie 'Minerale olie' direct na Tabel 2
Pyridine	0,5 µg/l	30 µg/l	140.000 µg/l	11 mg/kg d.s.	250 mg/kg d.s.
Tetrahydrofuraan	0,5 µg/l	300 µg/l	180.000 µg/l	7 mg/kg d.s.	26 mg/kg d.s.
Tetrahydrothiofeen	0,5 µg/l	5.000 µg/l	16.000 µg/l	8,8 mg/kg d.s.	9,1 mg/kg d.s.
Tribroommethaan (bromofom)	-	630 µg/l	23.000 µg/l	75 mg/kg d.s.	68 mg/kg d.s.
MTBE			770 mg/l		230 mg/kg d.s.
ETBE			4,7 mg/l		

Tabel 2 Risicogrenswaarden¹¹ voor PE 80 leidingen in contact met individuele stoffen in grondwater en grond op basis van gemiddelde concentratie in drinkwater.

Stofgroep/-naam	Grondwater			Grond ¹²	
	Streef-waarde	Interventie-waarde	Risicogrenswaarde	Interventie-waarde	Risicogrenswaarde
3. Aromatische verbindingen					
Benzeen	0,2 µg/l	30 µg/l	6.800 µg/l	1,1 mg/kg d.s.	31 mg/kg d.s.
Ethylbenzeen	4 µg/l	150 µg/l	850 µg/l	110 mg/kg d.s.	17 mg/kg d.s.
Tolueen	7 µg/l	1.000 µg/l	1.900 µg/l	32 mg/kg d.s.	14 mg/kg d.s.
Xylenen (som)	0,2 µg/l	70 µg/l	750 µg/l	17 mg/kg d.s.	9 mg/kg d.s.
Styreen	6 µg/l	300 µg/l	1.400 µg/l	86 mg/kg d.s.	32 mg/kg d.s.
Fenol	0,2 µg/l	2.000 µg/l	760.000 µg/l	14 mg/kg d.s.	1.600 mg/kg d.s.
Cresolen (som)	0,2 µg/l	200 µg/l	210.000 µg/l	13 mg/kg d.s.	590 mg/kg d.s.
4. Polycyclische Aromatische Koolwaterstoffen (PAK's)					
Naftaleen	0,01 µg/l	70 µg/l	930 µg/l	-	52 mg/kg d.s.
Fenantreen	0,003 µg/l	5 µg/l	13 µg/l	-	13 mg/kg d.s.
Antraceen	0,0007 µg/l	5 µg/l	12 µg/l	-	14 mg/kg d.s.
Fluorantheen	0,003 µg/l	1 µg/l	5,0 µg/l	-	44 mg/kg d.s.
Chryseen	0,003 µg/l	0,2 µg/l	1,5 µg/l	-	46 mg/kg d.s.
Benzo(a)antraceen	0,0001 µg/l	0,5 µg/l	1,4 µg/l	-	50 mg/kg d.s.
Benzo(a)pyreen	0,0005 µg/l	0,05 µg/l	0,10 µg/l	-	4 mg/kg d.s.
Benzo(k)fluorantheen	0,0004 µg/l	0,05 µg/l	1,8 µg/l	-	23 mg/kg d.s.
Indeno(1,2,3cd)pyreen	0,0004 µg/l	0,05 µg/l	0,17 µg/l	-	10 mg/kg d.s.
Benzo(ghi)peryleen	0,0003 µg/l	0,05 µg/l	0,22 µg/l	-	35 mg/kg d.s.
PAK's (totaal) (som 10)	-	-		40 mg/kg d.s.	4 mg/kg d.s. ¹³
5. Gechloreerde koolwaterstoffen					
a. (Vluchtige) koolwaterstoffen					
Monochlooretheen (vinylchloride)	0,01 µg/l	5 µg/l	1.900 µg/l	0,1 mg/kg d.s.	10 mg/kg d.s.

¹¹: Voor grotere diameters kan de risicogrenswaarde groter zijn, zie uitleg boven Tabel 1.

¹² Voor 'standaardbodem' (10% organische stof en 25% lutum), 'd.s.' staat voor 'droge stof'.

¹³ Hierbij is ervan uitgegaan dat het totaal aan PAK's voor 100% uit benzo(a)pyreen bestaat (de PAK met de laagste risicogrenswaarde en daarmee dus worst case). Als uitsluitend de somparameter is bepaald en op basis van de opbrengst daarvan PE 80 niet meer zou kunnen worden toegepast, wordt de aanbeveling gedaan om in tweede instantie de individuele PAK's te meten.

Stofgroep/-naam	Grondwater			Grond ¹²	
	Streef- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde
Dichloormethaan	0,01 µg/l	1.000 µg/l	100.000 µg/l	3,9 mg/kg d.s.	130 mg/kg d.s.
1,1-dichloorethaan	7 µg/l	900 µg/l	34.000 µg/l	15 mg/kg d.s.	80 mg/kg d.s.
1,2-dichloorethaan	7 µg/l	400 µg/l	250.000 µg/l	6,4 mg/kg d.s.	510 mg/kg d.s.
1,1-dichlooretheen	0,01 µg/l	10 µg/l	12.000 µg/l	0,3 mg/kg d.s.	47 mg/kg d.s.
1,2-dichlooretheen (som)	0,01 µg/l	20 µg/l	20.000 µg/l	1 mg/kg d.s.	85 mg/kg d.s.
Dichloorpropanen (som)	0,8 µg/l	80 µg/l	27.000 µg/l	2 mg/kg d.s.	68 mg/kg d.s.
Trichloormethaan (chloroform)	6 µg/l	400 µg/l	40.000 µg/l	5,6 mg/kg d.s.	110 mg/kg d.s.
1,1,1-trichloorethaan	0,01 µg/l	300 µg/l	5.800 µg/l	15 mg/kg d.s.	33 mg/kg d.s.
1,1,2-trichloorethaan	0,01 µg/l	130 µg/l	68.000 µg/l	10 mg/kg d.s.	390 mg/kg d.s.
Trichlooretheen (Tri)	24 µg/l	500 µg/l	78.000 µg/l	2,5 mg/kg d.s.	540 mg/kg d.s.
Tetrachloormethaan (Tetra)	0,01 µg/l	10 µg/l	8.900 µg/l	0,7 mg/kg d.s.	32 mg/kg d.s.
Tetrachlooretheen (Per)	0,01 µg/l	40 µg/l	17.000 µg/l	8,8 mg/kg d.s.	270 mg/kg d.s.
b. Chloorbenzenen					
Monochloorbenzeen	7 µg/l	180 µg/l	2.200 µg/l	15 mg/kg d.s.	29 mg/kg d.s.
Dichloorbenzenen (som)	3 µg/l	50 µg/l	1.100 µg/l	19 mg/kg d.s.	30 mg/kg d.s.
Trichloorbenzenen (som)	0,01 µg/l	10 µg/l	310 µg/l	11 mg/kg d.s.	40 mg/kg d.s.
Tetrachloorbenzenen (som)	0,01 µg/l	2,5 µg/l	160 µg/l	2,2 mg/kg d.s.	45 mg/kg d.s.
Pentachloorbenzenen	0,003 µg/l	1 µg/l	97 µg/l	6,7 mg/kg d.s.	46 mg/kg d.s.
Hexachloorbenzeen	0,00009 µg/l	0,5 µg/l	13 µg/l	2,0 mg/kg d.s.	9 mg/kg d.s.
c. Chloorfenolen					
Monochloorfenolen (som)	0,3 µg/l	100 µg/l	12.000 µg/l	5,4 mg/kg d.s.	70 mg/kg d.s.
Dichloorfenolen (som)	0,2 µg/l	30 µg/l	5.900 µg/l	22 mg/kg d.s.	130 mg/kg d.s.
Trichloorfenolen (som)	0,03 µg/l	10 µg/l	2.100 µg/l	22 mg/kg d.s.	280 mg/kg d.s.
Tetrachloorfenolen (som)	0,01 µg/l	10 µg/l	2.100 µg/l	21 mg/kg d.s.	270 mg/kg d.s.

Stofgroep/-naam	Grondwater			Grond ¹²	
	Streef- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde
Pentachloorfenol ¹⁴	0,04 µg/l	3 µg/l	Zie tetrachloorfenolen	12 mg/kg d.s.	Zie tetrachloorfenolen
d. Polychloor-bifenylen (PCB's)					
PCB's (som 7)	0,01 µg/l	0,01 µg/l	0,12 µg/l	1 mg/kg d.s.	1 mg/kg d.s.
PCB 28			0,36 µg/l		1 mg/kg d.s.
PCB 52			0,36 µg/l		1 mg/kg d.s.
PCB 101			0,22 µg/l		4 mg/kg d.s.
PCB 118			0,18 µg/l		24 mg/kg d.s.
PCB 138			0,16 µg/l		5 mg/kg d.s.
PCB 153			0,14 µg/l		6 mg/kg d.s.
PCB 180			0,12 µg/l		7 mg/kg d.s.
e. Overige gechloreerde koolwaterstoffen					
Monochlooranilinen (som)	-	30 µg/l	320.000 µg/l	50 mg/kg d.s.	6.600 mg/kg d.s.
Dioxine (som TEQ)	-	n.v.t.		0,00018 mg/kg d.s.	
Chlooraфтаalen (som)	-	6 µg/l	720 µg/l	23 mg/kg d.s.	110 mg/kg d.s.
6. Bestrijdingsmiddelen					
a. Organochloorbestrijdingsmiddelen					
Chlooraan (som)	0,00002 µg/l	0,2 µg/l	23 µg/l	4 mg/kg d.s.	54 mg/kg d.s.
DDT (som)	-	-	2,5 µg/l	1,7 mg/kg d.s.	56 mg/kg d.s.
DDE (som)	-	-	0,30 µg/l	2,3 mg/kg d.s.	4 mg/kg d.s.
DDD (som)	-	-	0,58 µg/l	34 mg/kg d.s.	5 mg/kg d.s.
DDT/DDE/DDE (som)	0,004 ng/l	10 ng/l		-	
Aldrin	0,009 ng/l	-	1.300 ng/l	0,32 mg/kg d.s.	1 mg/kg d.s.
Dieldrin	0,1 ng/l	-	18.000 ng/l	-	10 mg/kg d.s.
Endrin	0,04 ng/l	-	170.000 ng/l	-	89 mg/kg d.s.
Drins (som)	-	0,1 µg/l		4 mg/kg d.s.	
α-endosulfan	0,0002 µg/l	5 µg/l	360 µg/l	4 mg/kg d.s.	27 mg/kg d.s.
α-HCH	0,033 µg/l	-	1.500 µg/l	17 mg/kg d.s.	190 mg/kg d.s.

¹⁴ Van de stof pentachloorfenol is geen betrouwbare verdelingscoëfficiënt (K_d) beschikbaar, zodat voor alle risicogrenswaarden wordt verwezen naar de tetrachloorfenolen.

Stofgroep/-naam	Grondwater			Grond ¹²	
	Streef- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde
β-HCH	0,008 µg/l	-	1.700 µg/l	1,6 mg/kg d.s.	240 mg/kg d.s.
γ-HCH (lindaan)	0,009 µg/l	-	2.000 µg/l	1,2 mg/kg d.s.	110 mg/kg d.s.
HCH-verbindingen (som)	0,05 µg/l	1 µg/l		-	
Heptachloor	0,005 ng/l	300 ng/l	3.600 ng/l	4 mg/kg d.s.	6 mg/kg d.s.
Heptachloorepoxide (som)	0,005 ng/l	3.000 ng/l	27.000 ng/l	4 mg/kg d.s.	1 mg/kg d.s.
b. Organofosfor- pesticiden					
-					
c. Organotin- bestrijdingsmiddelen					
Organotin-verbindingen (som)	0,05 – 16 ng/l	700 ng/l		2,5 mg/kg d.s.	
d. Chloorfenoxy- azijnzuur herbiciden					
MCPA	0,02 µg/l	50 µg/l	12.000 µg/l	4 mg/kg d.s.	47 mg/kg d.s.
e. Overige bestrijdingsmiddelen					
Atrazine	0,02 µg/l	150 µg/l	10.000 µg/l	0,71 mg/kg d.s.	95 mg/kg d.s.
Carbaryl	0,002 µg/l	60 µg/l	18.000 µg/l	0,45 mg/kg d.s.	200 mg/kg d.s.
Carbofuran	0,009 µg/l	100 µg/l	150.000 µg/l	0,017 mg/kg d.s.	420 mg/kg d.s.
7. Overige stoffen					
Cyclohexanon	0,5 µg/l	15.000 µg/l	490.000 µg/l	150 mg/kg d.s.	400 mg/kg d.s.
Dimethylftalaat	-	-	230.000 µg/l	82 mg/kg d.s.	2.500 mg/kg d.s.
Diethylftalaat	-	-	26.000 µg/l	53 mg/kg d.s.	680 mg/kg d.s.
Di-isobutylftalaat	-	-	220 µg/l	17 mg/kg d.s.	22 mg/kg d.s.
Dibutylftalaat	-	-	94 µg/l	36 mg/kg d.s.	5 mg/kg d.s.
Butylbenzylftalaat	-	-	100 µg/l	48 mg/kg d.s.	48 mg/kg d.s.
Dihexylftalaat	-	-	0,49 µg/l	220 mg/kg d.s.	1 mg/kg d.s.
Di(2-ethylhexyl)ftalaat	-	-	0,30 µg/l	60 mg/kg d.s.	4 mg/kg d.s.
Ftalaten (som)	0,5 µg/l	5 µg/l		-	

Stofgroep/-naam	Grondwater			Grond ¹²	
	Streefwaarde	Interventiewaarde	Risicogrenswaarde	Interventiewaarde	Risicogrenswaarde
Minerale olie	50 µg/l	600 µg/l	C ₁₀ : 3,4 µg/l C ₁₁ : 1,8 µg/l C ₁₂ : 1,2 µg/l C ₁₃ : 1,0 µg/l zie 'Minerale olie' na de tabellen 1 en 2	5.000 mg/kg d.s.	C ₁₀ – C ₁₂ : 18 mg/kg d.s. C ₁₂ – C ₁₆ : 300 mg/kg d.s. zie 'Minerale olie' direct na Tabel 2
Pyridine	0,5 µg/l	30 µg/l	690.000 µg/l	11 mg/kg d.s.	3.600 mg/kg d.s.
Tetrahydrofuraan	0,5 µg/l	300 µg/l	970.000 µg/l	7 mg/kg d.s.	400 mg/kg d.s.
Tetrahydrothiofeen	0,5 µg/l	5.000 µg/l	42.000 µg/l	8,8 mg/kg d.s.	73 mg/kg d.s.
Tribroommethaan (bromofom)	-	630 µg/l	33.000 µg/l	75 mg/kg d.s.	290 mg/kg d.s.
MTBE			2.800 mg/l		2.500 mg/kg d.s.
ETBE			220 mg/l		

Minerale olie

De berekende risicogrenswaarden voor de componenten van minerale olie (zie Bijlage I) in grondwater zijn laag vergeleken met die van andere stoffen. Dit wordt veroorzaakt door de betrekkelijk hoge partiticoëfficiënt. Vermoedelijk wordt de diffusiecoëfficiënt onderschat, aangezien die is gebaseerd op de molmassa van onder andere aromaten die een andere moleculaire structuur hebben.

De berekende risicogrenswaarde voor stoffen vanaf C₁₄ is groter dan de oplosbaarheid in water. Deze stoffen vormen derhalve geen permeatierisico, behalve wanneer een drinkwaterleiding wordt blootgesteld aan een stof in pure (onverdunde) vorm. Om die reden is uitsluitend een risicogrenswaarde voor de fractie C₁₀ tot en met C₁₂ opgenomen.

De analyse van minerale olie kan worden verstoord door de aanwezigheid van natuurlijke humuszuren in de bodem. Hiervoor kan worden gecorrigeerd door het toepassen van een florisil-behandeling. In het geval deze behandeling niet wordt toegepast, kan er bij de aangetoonde minerale olie sprake zijn van een meetartefact. Bepalingen van minerale olie zonder florisil-behandeling mogen als incorrect worden beschouwd als contaminanten die meestal in combinatie met minerale olie worden aangetroffen (zoals PAK's en BTEX), beneden de aantoonbaarheidsgrens worden aangetoond.

De parameter minerale olie in grond dient door het betrokken commerciële laboratorium (uitsluitend) in fracties te worden gerapporteerd met een rapportagegrens van 5 mg/kg d.s. voor elk van de fracties zoals die standaard worden gerapporteerd (zie Bijlage X):

- C₁₀ – C₁₂
- C₁₂ – C₁₆
- C₁₆ – C₂₁
- C₂₁ – C₃₀
- C₃₀ – C₃₅
- C₃₅ – C₄₀

PAK's

De combinatie van meerdere PAK's in grond (de parameter 'PAK's (totaal) (som 10)' zoals die in de bovenstaande Tabel 1 en Tabel 2 is opgenomen) wordt standaard gerapporteerd met een rapportagegrens van 50 µg/kg d.s. De rapportagegrens voor de individuele PAK's kan met de huidige bepalingsmethoden volgens internationale normen en een betrouwbaar resultaat worden verlaagd tot 10 µg/kg d.s. Het drinkwaterbedrijf of het ingenieursbureau dient bij de opdrachtverlening aan het betrokken commerciële laboratorium het verzoek te doen om deze (lagere) rapportagegrens van 10 µg/kg d.s. voor individuele PAK's in grond op te nemen in het analyserapport.

De rapportagegrens van 50 µg/kg d.s. voor de parameter 'PAK's (totaal) (som 10)' hoeft niet te worden verlaagd. Zie hiervoor Bijlage X.

Opmerking

Een bijzonder geval van permeatie door PE is die van methaan. Deze organische stof wordt onder invloed van bacteriën vooral in anaerobe bodems (veenbodems met humuszuren) gevormd [30]. Methaan kan door PE permeëren en zou op theoretische gronden kunnen bijdragen aan groei in drinkwaterleidingen. In [Bijlage A](#) van het Drinkwaterbesluit [2] komt voor deze stof geen maximum waarde voor. Genoemde literatuurbron geeft 'een voor de praktijk werkbare richtwaarde' van maximaal 100 µg/l na beluchting.

4.5.3 Polyvinylchloride (PVC), normaal en bi-axiaal verstrekt

In Tabel 8 van Bijlage XI zijn voor gelijkde PVC leidingen streefwaarden, interventiewaarden en risicogrenswaarden van organische stoffen in grondwater (vierde kolom) volgens de Circulaire bodemsanering [24] opgenomen. De laatste twee kolommen van die tabel hebben betrekking op grond: interventiewaarde respectievelijk risicogrenswaarde. Uit de risicogrenswaarden volgens genoemde tabel blijkt dat leidingen van zowel normaal als bi-axiaal verstrekt PVC over een betrekkelijk hoge permeatieweerstand beschikken. Overeenkomstig subparagraaf 4.2.2 vormen vooral de vluchtige aromatische koolwaterstoffen en de vluchtige alifatische chloorkoolwaterstoffen een risico voor de drinkwaterkwaliteit in verband met verweking: vanaf 25% respectievelijk 10% van de maximale oplosbaarheid in water. Dit impliceert dat in het geval van drijfvlagen van deze stoffen (op het grondwater) er sprake is van een acuut risico voor de drinkwaterkwaliteit en er daarom direct adequate maatregelen moeten worden getroffen. Bij concentraties beneden de risicogrenswaarde zal verweking van en dus permeatie door PVC buizen niet optreden.

Het lijmen van PVC leidingen gebeurde in het verleden met name voor de diameters tot en met 150 mm. Mede om Arbotechnische redenen (vluchtige oplosmiddelen) worden lijmverbindingen tegenwoordig niet meer toegepast door drinkwaterbedrijven; het gaat nu vrijwel uitsluitend nog om leidingen die bestaan uit PVC buizen en verbindingstukken met rubber afdichting(sring)en. Voor dergelijke leidingen wordt in verband met de permeatie door de rubber afdichting(sring)en gewezen op hoofdstuk 5 van deze praktijkcode en dan met name § 5.4 (zie ook [33]¹⁵). Voor gelijkde PVC leidingen wordt verwezen naar Bijlage XI.

4.5.4 Glasvezelversterkte kunststoffen (GVK)

Voor gelijkde GVK leidingen geldt dat die over een grote mate van permeatieweerstand beschikken. Dat is zeker het geval bij de toepassing van epoxy buizen waarin aluminium folie als extra barrière is opgenomen.

Bij de toepassing van rubber afdichting(sring)en bij GVK leidingen geldt hetzelfde als voor PVC leidingen (zie subparagraaf 4.4.2).

---

¹⁵ Het gaat om een niet-openbare notitie over benzeen uit gaslekken, die in opdracht van Netbeheer Nederland is opgesteld [33]. Bijlage I daarvan heeft als titel 'Berekening van risicogrenswaarden voor tertiaire leidingen van PVC met rubber afdichtingsringen'. Op basis van een 'realistic worst case situatie' is daarin gerekend aan de permeatie van benzeen (afkomstig uit aardgas uit lekkende gasleidingen) door EPDM afdichtingsringen.

4.6 Slotbeschouwing

4.6.1 Berekningen met behulp van een Python programma

Risicogrenswaarden voor permeatie door (onderdelen van) drinkwaterleidingen van PVC, PE materialen (PE 40 en PE 80) en rubbers (SBR en EPDM, hoofdstuk 5) kunnen ook situationeel (dat wil zeggen voor specifieke situaties van drinkwaterleidingen in verontreinigde bodem) worden berekend via een daarvoor beschikbaar Python programma (klik [hier](#)). Het betreffende programma heeft tevens de mogelijkheid om op basis van een grenswaarde in drinkwater te berekenen wat de maximale concentratie in de bodem zou zijn om die grenswaarde niet te overschrijden. Het programma bevat een database van chemische stoffen en permeatie-eigenschappen van genoemde leidingmaterialen, waarmee verschillende combinaties van (onderdelen van) drinkwaterleidingen en bodemverontreinigende stoffen kunnen worden doorgerekend.

4.6.2 Voor permeatie gecertificeerde leidingsystemen

Verschiede leidingsystemen zijn door certificatie-instelling Kiwa Nederland op basis van de beoordelingsrichtlijn BRL-K17101 voor permeatie gecertificeerd, zie gecertificeerde bedrijven en producten . Deze Kiwa-beoordelingsrichtlijn heeft als toepassingsgebied 'klasse II' (zie Bijlage I).

Op grond van de resultaten van een in het verleden in het kader van de certificatie op laboratoriumschaal uitgevoerde test onder relatief extreme condities is gebleken dat bij dergelijke leidingsystemen een geringe mate van permeatie kan optreden. In het algemeen kan dit leidingsysteem daarom gedurende 50 jaar worden toegepast in stedelijke gebieden. Voor gebieden waar grotere concentraties van bodemverontreiniging kunnen voorkomen, wordt drinkwaterbedrijven geadviseerd systemen met een hogere permeatieweerstand toe te passen.

Het 'WaVe SLA leidingsysteem'

Bij het 'WaVe SLA leidingsysteem' (Safety Line Aluminium) van de firma Conval Nederland B.V. (waarvan de buis wordt vervaardigd door de Duitse firma Egeplast) worden speciaal voor dit doel ontwikkelde messing perskoppelingen toegepast. Volgens het 'Technisch handboek' [20] zijn er ook mogelijkheden voor spiegelglas- en elektrolasverbindingen.

4.6.3 Onderscheid tussen PVC en PE/Al

PVC leidingmaterialen (buizen en eigenlijke hulpstukken) zouden zonder problemen toepasbaar zijn tot 10% van de maximale oplosbaarheid van een stof in water, terwijl het PE leidingsysteem met aluminium barrière een toepassingsgebied 'klasse II' heeft (zie subparagraaf 4.6.1). PVC leidingsystemen zijn niet voor permeatie gecertificeerd en derhalve is er geen rekening gehouden met een veiligheidsmarge in verband met garantie van 50 jaar betrouwbare drinkwaterkwaliteit! Bovendien wordt nogmaals gewezen op de relatief slechte permeatie-eigenschappen van leidingsystemen met rubber afdichting(sring)en ten opzichte van die met lijmverbindingen.

5 Permeatie-eigenschappen: rubber materialen en producten (afdichting(sring)en)

5.1 Uitvoering

Leidingen van verschillende materialen bestaan uit onderling verbonden buizen van een bepaalde lengte. Daarbij worden regelmatig (bijvoorbeeld elke 5 m) op enige wijze verbindingen toegepast met rubber afdichting(sring)en (bijvoorbeeld flensverbindingen). De afdichtingen kunnen verschillende fysieke vormen hebben, bijvoorbeeld een pakkingring of O-ring.

5.2 Aard van het rubber

In de praktijk gaat het veelal om SBR (styreenbutadien rubber) of EPDM (ethyleenpropyleendieen monomeer), maar de Kiwa-beoordelingsrichtlijn [BRL-K17504](#) noemt daarnaast expliciet de volgende materialen:

- natuurrubber (NR);
- isopreen rubber (IR);
- chloropreen rubber (CR);
- nitrilbutadien rubber (NBR);
- ethyleenpropyleen monomeer (EPM);
- isobutyleen-isopreen rubber (IIR).

5.3 Chemische bestendigheid

Uit resultaten van uitsluitend intern gerapporteerd permeatie-onderzoek door de toenmalige Hoofdafdeling Speurwerk van Kiwa met rubbers en pure organische stoffen (1986 – 1987) [35, 36, 37] is gebleken dat vrijwel direct na het eerste contact tussen SBR en EPDM ringen aanzienlijke zwellingen kunnen optreden (tot zo'n 300% van de oorspronkelijke grootte!). In sommige gevallen bleken de rubbers die werden onderzocht na verloop van tijd zelfs uiteen te vallen. Het gaat dan met name om bepaalde vluchtige aromaten en gechloroerde alifaten. Een en ander kan voor de praktijk betekenen dat aantasting van rubber afdichting(sring)en niet kan worden uitgesloten, met name in het geval van langere expositietijden. Drinkwaterbedrijven moeten er daarom rekening mee houden dat die aantasting kan leiden tot lekkage.

5.4 Permeatie

Bij de toepassing van rubber afdichting(sring)en is sprake van een bepaalde 'contactlengte' van die ringen met de omringende bodem. Doorgaans gaat het om een spleet van maximaal enkele mm's over de volledige omtrek van een leiding¹⁶.

Afhankelijk van de aard van een rubber en van de aard van in de bodem als verontreiniging aanwezige organische stoffen (onder andere polariteit) zal door die afdichting(sring)en in meer of mindere mate permeatie optreden. Apolaire vluchtige stoffen permeëren doorgaans in betrekkelijk grote mate door rubber materialen. Op

---

¹⁶ De spleetbreedte wordt omschreven als de afstand tussen de uitwendige diameter van een buis en de inwendige diameter van een hulpstuk of een mof-spieverbinding (het gaat dus om de verticale richting).

theoretische gronden wordt de permeatie van PAK's en bestrijdingsmiddelen door deze materialen niet uitgesloten.

De mate waarin permeatie optreedt, is tevens afhankelijk van de fysieke vorm van een verbinding. Vooral de lengte van de voor een permeant door middel van diffusie af te leggen weg naar het drinkwater¹⁷ (normaliter de wanddikte van een buis of hulpstuk) is bepalend.

Voor de worst case praktijksituatie van een tertiaire drinkwaterleiding of vertakt leidingnet volgens Bijlage IX van deze praktijkcode zijn in de tabellen 3 en 4 risicogrenswaarden berekend voor de toepassing van SBR respectievelijk EPDM afdichting(sring)en. Diverse in de subparagrafen 4.5.1 en 4.5.2 (tot aan Tabel 1) gemaakte opmerkingen zijn ook voor die berekeningen of risicogrenswaarden van toepassing.

Tabel 3 Risicogrenswaarden voor drinkwaterleidingen van materialen waarbij geen permeatie door de buizen optreedt (alle materialen met uitzondering van PE) met SBR afdichting(sring)en in contact met individuele stoffen in grondwater en grond op basis van gemiddelde concentratie in drinkwater.

Stofgroep/-naam	Grondwater			Grond ¹⁸	
	Streef-waarde	Interventie-waarde	Risicogrens-waarde	Interventie-waarde	Risicogrens-waarde
3. Aromatische verbindingen					
Benzeen	0,2 µg/l	30 µg/l	67.000 µg/l	1,1 mg/kg d.s.	107 mg/kg d.s.
Ethylbenzeen	4 µg/l	150 µg/l	10.000 µg/l	110 mg/kg d.s.	69 mg/kg d.s.
Tolueen	7 µg/l	1.000 µg/l	21.000 µg/l	32 mg/kg d.s.	54 mg/kg d.s.
Xylenen (som)	0,2 µg/l	70 µg/l	9.300 µg/l	17 mg/kg d.s.	35 mg/kg d.s.
Styreen	6 µg/l	300 µg/l	16.900 µg/l	86 mg/kg d.s.	124 mg/kg d.s.
Fenol	0,2 µg/l	2.000 µg/l	5.535.000 µg/l	14 mg/kg d.s.	4.000 mg/kg d.s.
Cresolen (som)	0,2 µg/l	200 µg/l	1.990.000 µg/l	13 mg/kg d.s.	1.800 mg/kg d.s.
4. Polycyclische Aromatische Koolwaterstoffen (PAK's)					
Naftaleen	0,01 µg/l	70 µg/l	12.000 µg/l	-	220 mg/kg d.s.
Fenantreen	0,003 µg/l	5 µg/l	212 µg/l	-	68 mg/kg d.s.
Antraceen	0,0007 µg/l	5 µg/l	206 µg/l	-	79 mg/kg d.s.
Fluorantheen	0,003 µg/l	1 µg/l	89 µg/l	-	260 mg/kg d.s.
Chryseen	0,003 µg/l	0,2 µg/l	30 µg/l	-	300 mg/kg d.s.
Benzo(a)antraceen	0,0001 µg/l	0,5 µg/l	28 µg/l	-	330 mg/kg d.s.
Benzo(a)pyreen	0,0005 µg/l	0,05 µg/l	2 µg/l	-	27 mg/kg d.s.
Benzo(k)fluorantheen	0,0004 µg/l	0,05 µg/l	38 µg/l	-	164 mg/kg d.s.

¹⁷ De 'diffusieweg' is de minimale afstand tussen de omringende bodem van en het drinkwater in een leiding. Het gaat dus om de horizontale richting.

¹⁸ Voor 'standaardbodem' (10% organische stof en 25% lutum), 'd.s.' staat voor 'droge stof'.

Stofgroep/-naam	Grondwater			Grond ¹⁸	
	Streef- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde
Indeno(1,2,3cd)pyreen	0,0004 µg/l	0,05 µg/l	2 µg/l	-	43 mg/kg d.s.
Benzo(ghi)peryleen	0,0003 µg/l	0,05 µg/l	3 µg/l	-	161 mg/kg d.s.
PAK's (totaal) (som 10)	-	-		40 mg/kg d.s.	27 mg/kg d.s. ¹⁹
5. Gechloreerde koolwaterstoffen					
a. (Vluchtige) koolwaterstoffen					
Monochlooretheen (vinylchloride)	0,01 µg/l	5 µg/l	17.200 µg/l	0,1 mg/kg d.s.	32 mg/kg d.s.
Dichloormethaan	0,01 µg/l	1.000 µg/l	890.000 µg/l	3,9 mg/kg d.s.	375 mg/kg d.s.
1,1-dichloorethaan	7 µg/l	900 µg/l	322.000 µg/l	15 mg/kg d.s.	240 mg/kg d.s.
1,2-dichloorethaan	7 µg/l	400 µg/l	2.240.000 µg/l	6,4 mg/kg d.s.	1.500 mg/kg d.s.
1,1-dichlooretheen	0,01 µg/l	10 µg/l	120.500 µg/l	0,3 mg/kg d.s.	154 mg/kg d.s.
1,2-dichlooretheen (som)	0,01 µg/l	20 µg/l	198.000 µg/l	1 mg/kg d.s.	280 mg/kg d.s.
Dichloorpropanen (som)	0,8 µg/l	80 µg/l	271.000 µg/l	2 mg/kg d.s.	220 mg/kg d.s.
Trichloormethaan (chloroform)	6 µg/l	400 µg/l	386.000 µg/l	5,6 mg/kg d.s.	380 mg/kg d.s.
1,1,1-trichloorethaan	0,01 µg/l	300 µg/l	66.500 µg/l	15 mg/kg d.s.	129 mg/kg d.s.
1,1,2-trichloorethaan	0,01 µg/l	130 µg/l	664.000 µg/l	10 mg/kg d.s.	1.290 mg/kg d.s.
Trichlooretheen (Tri)	24 µg/l	500 µg/l	930.000 µg/l	2,5 mg/kg d.s.	2.200 mg/kg d.s.
Tetrachloormethaan (Tetra)	0,01 µg/l	10 µg/l	103.000 µg/l	0,7 mg/kg d.s.	126 mg/kg d.s.
Tetrachlooretheen (Per)	0,01 µg/l	40 µg/l	271.000 µg/l	8,8 mg/kg d.s.	1.390 mg/kg d.s.
b. Chloorbenzenen					
Monochloorbenzeen	7 µg/l	180 µg/l	26.000 µg/l	15 mg/kg d.s.	114 mg/kg d.s.
Dichloorbenzenen (som)	3 µg/l	50 µg/l	15.000 µg/l	19 mg/kg d.s.	129 mg/kg d.s.
Trichloorbenzenen (som)	0,01 µg/l	10 µg/l	5.000 µg/l	11 mg/kg d.s.	210 mg/kg d.s.
Tetrachloorbenzenen (som)	0,01 µg/l	2,5 µg/l	3.300 µg/l	2,2 mg/kg d.s.	270 mg/kg d.s.

¹⁹ Hierbij is ervan uitgegaan dat het totaal aan PAK's voor 100% uit benzo(a)pyreen bestaat (de PAK met de laagste risicogrenswaarde en daarmee dus worst case). Als uitsluitend de somparameter is bepaald en op basis van de opbrengst daarvan SBR niet zou kunnen worden toegepast, wordt de aanbeveling gedaan om in tweede instantie de individuele PAK's te meten.

Stofgroep/-naam	Grondwater			Grond ¹⁸	
	Streef- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde
Pentachloorbenzenen	0,003 µg/l	1 µg/l	2.100 µg/l	6,7 mg/kg d.s.	350 mg/kg d.s.
Hexachloorbenzeen	0,00009 µg/l	0,5 µg/l	500 µg/l	2,0 mg/kg d.s.	111 mg/kg d.s.
c. Chloorfenolen					
Monochloorfenolen (som)	0,3 µg/l	100 µg/l	133.000 µg/l	5,4 mg/kg d.s.	250 mg/kg d.s.
Dichloorfenolen (som)	0,2 µg/l	30 µg/l	71.000 µg/l	22 mg/kg d.s.	530 mg/kg d.s.
Trichloorfenolen (som)	0,03 µg/l	10 µg/l	48.000 µg/l	22 mg/kg d.s.	1.980 mg/kg d.s.
Tetrachloorfenolen (som)	0,01 µg/l	10 µg/l	41.000 µg/l	21 mg/kg d.s.	1.640 mg/kg d.s.
Pentachloorfenol	0,04 µg/l	3 µg/l	8.500 µg/l	12 mg/kg d.s.	250 mg/kg d.s.
d. Polychloor-bifenylen (PCB's)					
PCB's (som 7)	0,01 µg/l	0,01 µg/l	2 µg/l	1 mg/kg d.s.	14 mg/kg d.s.
PCB 28			17 µg/l		14 mg/kg d.s.
PCB 52			18 µg/l		17 mg/kg d.s.
PCB 101			9 µg/l		60 mg/kg d.s.
PCB 118			7 µg/l		290 mg/kg d.s.
PCB 138			5 µg/l		54 mg/kg d.s.
PCB 153			4 µg/l		62 mg/kg d.s.
PCB 180			2 µg/l		41 mg/kg d.s.
e. Overige gechloreerde koolwaterstoffen					
Monochlooranilinen (som)	-	30 µg/l	3.100.000 µg/l	50 mg/kg d.s.	20.700 mg/kg d.s.
Dioxine (som TEQ)	-	n.v.t.		0,00018 mg/kg d.s.	
Chloornaftaleen (som)	-	6 µg/l	17.500 µg/l	23 mg/kg d.s.	960 mg/kg d.s.
6. Bestrijdingsmiddelen					
a. Organochloor- bestrijdingsmiddelen					
Chloordaan (som)	0,00002 µg/l	0,2 µg/l	730 µg/l	4 mg/kg d.s.	550 mg/kg d.s.
DDT (som)	-	-	150 µg/l	1,7 mg/kg d.s.	1.170 mg/kg d.s.
DDE (som)	-	-	20 µg/l	2,3 mg/kg d.s.	91 mg/kg d.s.
DDD (som)	-	-	40 µg/l	34 mg/kg d.s.	114 mg/kg d.s.

Stofgroep/-naam	Grondwater			Grond ¹⁸	
	Streef- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde
DDT/DDE/DDE (som)	0,004 ng/l	10 ng/l		-	
Aldrin	0,009 ng/l	-	80.000 ng/l	0,32 mg/kg d.s.	14 mg/kg d.s.
Dieldrin	0,1 ng/l	-	820.000 ng/l	-	150 mg/kg d.s.
Endrin	0,04 ng/l	-	4.600.000 ng/l	-	810 mg/kg d.s.
Drins (som)	-	0,1 µg/l		4 mg/kg d.s.	
α-endosulfan	0,0002 µg/l	5 µg/l	9.400 µg/l	4 mg/kg d.s.	230 mg/kg d.s.
α-HCH	0,033 µg/l	-	34.000 µg/l	17 mg/kg d.s.	1.470 mg/kg d.s.
β-HCH	0,008 µg/l	-	39.000 µg/l	1,6 mg/kg d.s.	1.740 mg/kg d.s.
γ-HCH (lindaan)	0,009 µg/l	-	41.000 µg/l	1,2 mg/kg d.s.	780 mg/kg d.s.
HCH-verbindingen (som)	0,05 µg/l	1 µg/l		-	
Heptachloor	0,005 ng/l	300 ng/l	200.000 ng/l	4 mg/kg d.s.	117 mg/kg d.s.
Heptachloorepoxide (som)	0,005 ng/l	3.000 ng/l	1.100.000 ng/l	4 mg/kg d.s.	20 mg/kg d.s.
b. Organofosfor- pesticiden					
-					
c. Organotin- bestrijdingsmiddelen					
Organotin-verbindingen (som)	0,05 – 16 ng/l	700 ng/l		2,5 mg/kg d.s.	
d. Chloorfenoxy- azijnzuur herbiciden					
MCPA	0,02 µg/l	50 µg/l	160.000 µg/l	4 mg/kg d.s.	200 mg/kg d.s.
e. Overige bestrijdingsmiddelen					
Atrazine	0,02 µg/l	150 µg/l	139.000 µg/l	0,71 mg/kg d.s.	430 mg/kg d.s.
Carbaryl	0,002 µg/l	60 µg/l	228.000 µg/l	0,45 mg/kg d.s.	850 mg/kg d.s.
Carbofuran	0,009 µg/l	100 µg/l	1.600.000 µg/l	0,017 mg/kg d.s.	1.530 mg/kg d.s.
7. Overige stoffen					
Cyclohexanon	0,5 µg/l	15.000 µg/l	2.600.000 µg/l	150 mg/kg d.s.	690 mg/kg d.s.
Dimethylftalaat	-	-	1.900.000 µg/l	82 mg/kg d.s.	6.900 mg/kg d.s.
Diethylftalaat	-	-	324.000 µg/l	53 mg/kg d.s.	2.800 mg/kg d.s.
Di-isobutylftalaat	-	-	6.300 µg/l	17 mg/kg d.s.	210 mg/kg d.s.

Stofgroep/-naam	Grondwater			Grond ¹⁸	
	Streef- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde
Dibutylftalaat	-	-	2.800 µg/l	36 mg/kg d.s.	55 mg/kg d.s.
Butylbenzylftalaat	-	-	3.400 µg/l	48 mg/kg d.s.	540 mg/kg d.s.
Dihexylftalaat	-	-	26 µg/l	220 mg/kg d.s.	22 mg/kg d.s.
Di(2-ethylhexyl)ftalaat	-	-	22 µg/l	60 mg/kg d.s.	100 mg/kg d.s.
Ftalaten (som)	0,5 µg/l	5 µg/l		-	
Minerale olie	50 µg/l	600 µg/l	C ₁₀ : 46 µg/l C ₁₁ : 18 µg/l C ₁₂ : 6 µg/l C ₁₃ : 1 µg/l zie 'Minerale olie' direct na Tabel 2	5.000 mg/kg d.s.	C ₁₀ – C ₁₂ : 95 mg/kg d.s. C ₁₂ – C ₁₆ : 8 mg/kg d.s. zie 'Minerale olie' direct na Tabel 2
Pyridine	0,5 µg/l	30 µg/l	3.200.000 µg/l	11 mg/kg d.s.	5.800 mg/kg d.s.
Tetrahydrofuraan	0,5 µg/l	300 µg/l	4.190.000 µg/l	7 mg/kg d.s.	600 mg/kg d.s.
Tetrahydrothiofeen	0,5 µg/l	5.000 µg/l	330.000 µg/l	8,8 mg/kg d.s.	188 mg/kg d.s.
Tribroommethaan (bromoform)	-	630 µg/l	411.000 µg/l	75 mg/kg d.s.	1.200 mg/kg d.s.
MTBE			16.600 mg/l		4.900 mg/kg d.s.
ETBE			2.090 mg/l		

Tabel 4 Risicogrenswaarden voor drinkwaterleidingen van materialen waarbij geen permeatie door de buizen optreedt (alle materialen met uitzondering van PE) met EPDM afdichting(sring)en in contact met individuele stoffen in grondwater en grond op basis van gemiddelde concentratie in drinkwater.

Stofgroep/-naam	Grondwater			Grond ²⁰	
	Streef-waarde	Interventie-waarde	Risicogrenswaarde	Interventie-waarde	Risicogrenswaarde
3. Aromatische verbindingen					
Benzeen	0,2 µg/l	30 µg/l	62.000 µg/l	1,1 mg/kg d.s.	100 mg/kg d.s.
Ethylbenzeen	4 µg/l	150 µg/l	9.600 µg/l	110 mg/kg d.s.	64 mg/kg d.s.
Tolueen	7 µg/l	1.000 µg/l	19.800 µg/l	32 mg/kg d.s.	50 mg/kg d.s.
Xylenen (som)	0,2 µg/l	70 µg/l	8.600 µg/l	17 mg/kg d.s.	32 mg/kg d.s.
Styreen	6 µg/l	300 µg/l	15.700 µg/l	86 mg/kg d.s.	115 mg/kg d.s.
Fenol	0,2 µg/l	2.000 µg/l	2.999.000 µg/l	14 mg/kg d.s.	2.100 mg/kg d.s.
Cresolen (som)	0,2 µg/l	200 µg/l	1.033.000 µg/l	13 mg/kg d.s.	940 mg/kg d.s.
4. Polycyclische Aromatische Koolwaterstoffen (PAK's)					
Naftaleen	0,01 µg/l	70 µg/l	11.000 µg/l	-	200 mg/kg d.s.
Fenantreen	0,003 µg/l	5 µg/l	194 µg/l	-	62 mg/kg d.s.
Antraceen	0,0007 µg/l	5 µg/l	189 µg/l	-	72 mg/kg d.s.
Fluorantheen	0,003 µg/l	1 µg/l	82 µg/l	-	240 mg/kg d.s.
Chryseen	0,003 µg/l	0,2 µg/l	27 µg/l	-	270 mg/kg d.s.
Benzo(a)antraceen	0,0001 µg/l	0,5 µg/l	25 µg/l	-	300 mg/kg d.s.
Benzo(a)pyreen	0,0005 µg/l	0,05 µg/l	2 µg/l	-	24 mg/kg d.s.
Benzo(k)fluorantheen	0,0004 µg/l	0,05 µg/l	35 µg/l	-	149 mg/kg d.s.
Indeno(1,2,3cd)pyreen	0,0004 µg/l	0,05 µg/l	2 µg/l	-	39 mg/kg d.s.
Benzo(ghi)peryleen	0,0003 µg/l	0,05 µg/l	3 µg/l	-	146 mg/kg d.s.
PAK's (totaal) (som 10)	-	-		40 mg/kg d.s.	24 mg/kg d.s. ²¹
5. Gechloreerde koolwaterstoffen					
a. (Vluchtige) koolwaterstoffen					
Monochlooretheen (vinylchloride)	0,01 µg/l	5 µg/l	16.000 µg/l	0,1 mg/kg d.s.	30 mg/kg d.s.

²⁰ Voor 'standaardbodem' (10% organische stof en 25% lutum). 'd.s.' staat voor 'droge stof'.

²¹ Hierbij is ervan uitgegaan dat het totaal aan PAK's voor 100% uit benzo(a)pyreen bestaat (de PAK met de laagste risicogrenswaarde en daarmee dus worst case). Als uitsluitend de somparameter is bepaald en op basis van de opbrengst daarvan EPDM niet zou kunnen worden toegepast, wordt de aanbeveling gedaan om in tweede instantie de individuele PAK's te meten.

Stofgroep/-naam	Grondwater			Grond ²⁰	
	Streef- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde
Dichloormethaan	0,01 µg/l	1.000 µg/l	820.000 µg/l	3,9 mg/kg d.s.	340 mg/kg d.s.
1,1-dichloorethaan	7 µg/l	900 µg/l	297.000 µg/l	15 mg/kg d.s.	220 mg/kg d.s.
1,2-dichloorethaan	7 µg/l	400 µg/l	2.068.000 µg/l	6,4 mg/kg d.s.	1.400 mg/kg d.s.
1,1-dichlooretheen	0,01 µg/l	10 µg/l	111.000 µg/l	0,3 mg/kg d.s.	143 mg/kg d.s.
1,2-dichlooretheen (som)	0,01 µg/l	20 µg/l	183.000 µg/l	1 mg/kg d.s.	260 mg/kg d.s.
Dichloorpropanen (som)	0,8 µg/l	80 µg/l	250.000 µg/l	2 mg/kg d.s.	200 mg/kg d.s.
Trichloormethaan (chloroform)	6 µg/l	400 µg/l	356.000 µg/l	5,6 mg/kg d.s.	350 mg/kg d.s.
1,1,1-trichloorethaan	0,01 µg/l	300 µg/l	61.000 µg/l	15 mg/kg d.s.	119 mg/kg d.s.
1,1,2-trichloorethaan	0,01 µg/l	130 µg/l	610.000 µg/l	10 mg/kg d.s.	1.180 mg/kg d.s.
Trichlooretheen (Tri)	24 µg/l	500 µg/l	856.000 µg/l	2,5 mg/kg d.s.	2.000 mg/kg d.s.
Tetrachloormethaan (Tetra)	0,01 µg/l	10 µg/l	94.000 µg/l	0,7 mg/kg d.s.	116 mg/kg d.s.
Tetrachlooretheen (Per)	0,01 µg/l	40 µg/l	248.000 µg/l	8,8 mg/kg d.s.	1.270 mg/kg d.s.
b. Chloorbenzenen					
Monochloorbenzeen	7 µg/l	180 µg/l	24.000 µg/l	15 mg/kg d.s.	105 mg/kg d.s.
Dichloorbenzenen (som)	3 µg/l	50 µg/l	14.000 µg/l	19 mg/kg d.s.	119 mg/kg d.s.
Trichloorbenzenen (som)	0,01 µg/l	10 µg/l	4.500 µg/l	11 mg/kg d.s.	190 mg/kg d.s.
Tetrachloorbenzenen (som)	0,01 µg/l	2,5 µg/l	3.000 µg/l	2,2 mg/kg d.s.	240 mg/kg d.s.
Pentachloorbenzenen	0,003 µg/l	1 µg/l	1.900 µg/l	6,7 mg/kg d.s.	320 mg/kg d.s.
Hexachloorbenzeen	0,00009 µg/l	0,5 µg/l	450 µg/l	2,0 mg/kg d.s.	100 mg/kg d.s.
c. Chloorfenolen					
Monochloorfenolen (som)	0,3 µg/l	100 µg/l	122.000 µg/l	5,4 mg/kg d.s.	230 mg/kg d.s.
Dichloorfenolen (som)	0,2 µg/l	30 µg/l	65.000 µg/l	22 mg/kg d.s.	480 mg/kg d.s.
Trichloorfenolen (som)	0,03 µg/l	10 µg/l	20.000 µg/l	22 mg/kg d.s.	850 mg/kg d.s.
Tetrachloorfenolen (som)	0,01 µg/l	10 µg/l	17.000 µg/l	21 mg/kg d.s.	690 mg/kg d.s.

Stofgroep/-naam	Grondwater			Grond ²⁰	
	Streef- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde
Pentachloorfenol	0,04 µg/l	3 µg/l	3.200 µg/l	12 mg/kg d.s.	95 mg/kg d.s.
d. Polychloor-bifenylen (PCB's)					
PCB's (som 7)	0,01 µg/l	0,01 µg/l	2 µg/l	1 mg/kg d.s.	12 mg/kg d.s.
PCB 28			12 µg/l		12 mg/kg d.s.
PCB 52			16 µg/l		15 mg/kg d.s.
PCB 101			8 µg/l		53 mg/kg d.s.
PCB 118			6 µg/l		260 mg/kg d.s.
PCB 138			5 µg/l		47 mg/kg d.s.
PCB 153			4 µg/l		53 mg/kg d.s.
PCB 180			2 µg/l		36 mg/kg d.s.
e. Overige gechloreerde koolwaterstoffen					
Monochlooranilinen (som)	-	30 µg/l	1.600.000 µg/l	50 mg/kg d.s.	10.700 mg/kg d.s.
Dioxine (som TEQ)	-	n.v.t.		0,00018 mg/kg d.s.	
Chloornaftaleen (som)	-	6 µg/l	7.500 µg/l	23 mg/kg d.s.	410 mg/kg d.s.
6. Bestrijdingsmiddelen					
a. Organochloor- bestrijdingsmiddelen					
Chloordaan (som)	0,00002 µg/l	0,2 µg/l	240 µg/l	4 mg/kg d.s.	180 mg/kg d.s.
DDT (som)	-	-	51 µg/l	1,7 mg/kg d.s.	370 mg/kg d.s.
DDE (som)	-	-	6 µg/l	2,3 mg/kg d.s.	28 mg/kg d.s.
DDD (som)	-	-	13 µg/l	34 mg/kg d.s.	36 mg/kg d.s.
DDT/DDE/DDE (som)	0,004 ng/l	10 ng/l		-	
Aldrin	0,009 ng/l	-	29.000 ng/l	0,32 mg/kg d.s.	5 mg/kg d.s.
Dieldrin	0,1 ng/l	-	281.000 ng/l	-	54 mg/kg d.s.
Endrin	0,04 ng/l	-	1.661.000 ng/l	-	280 mg/kg d.s.
Drins (som)	-	0,1 µg/l		4 mg/kg d.s.	
α-endosulfan	0,0002 µg/l	5 µg/l	3.300 µg/l	4 mg/kg d.s.	83 mg/kg d.s.
α-HCH	0,033 µg/l	-	13.500 µg/l	17 mg/kg d.s.	600 mg/kg d.s.
β-HCH	0,008 µg/l	-	16.000 µg/l	1,6 mg/kg d.s.	700 mg/kg d.s.

Stofgroep/-naam	Grondwater			Grond ²⁰	
	Streef- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde
γ-HCH (lindaan)	0,009 µg/l	-	17.000 µg/l	1,2 mg/kg d.s.	320 mg/kg d.s.
HCH-verbindingen (som)	0,05 µg/l	1 µg/l		-	
Heptachloor	0,005 ng/l	300 ng/l	68.000 ng/l	4 mg/kg d.s.	39 mg/kg d.s.
Heptachloorepoxide (som)	0,005 ng/l	3.000 ng/l	402.000 ng/l	4 mg/kg d.s.	7 mg/kg d.s.
b. Organofosfor- pesticiden					
-					
c. Organotin- bestrijdingsmiddelen					
Organotin-verbindingen (som)	0,05 – 16 ng/l	700 ng/l		2,5 mg/kg d.s.	
d. Chloorfenoxi- azijnzuur herbiciden					
MCPA	0,02 µg/l	50 µg/l	75.000 µg/l	4 mg/kg d.s.	94 mg/kg d.s.
e. Overige bestrijdingsmiddelen					
Atrazine	0,02 µg/l	150 µg/l	65.000 µg/l	0,71 mg/kg d.s.	200 mg/kg d.s.
Carbaryl	0,002 µg/l	60 µg/l	109.000 µg/l	0,45 mg/kg d.s.	410 mg/kg d.s.
Carbofuran	0,009 µg/l	100 µg/l	831.000 µg/l	0,017 mg/kg d.s.	770 mg/kg d.s.
7. Overige stoffen					
Cyclohexanon	0,5 µg/l	15.000 µg/l	1.484.000 µg/l	150 mg/kg d.s.	390 mg/kg d.s.
Dimethylftalaat	-	-	1.014.000 µg/l	82 mg/kg d.s.	3.500 mg/kg d.s.
Diëthylftalaat	-	-	153.000 µg/l	53 mg/kg d.s.	1.350 mg/kg d.s.
Di-isobutylftalaat	-	-	2.400 µg/l	17 mg/kg d.s.	82 mg/kg d.s.
Dibutylftalaat	-	-	1.100 µg/l	36 mg/kg d.s.	21 mg/kg d.s.
Butylbenzylftalaat	-	-	1.200 µg/l	48 mg/kg d.s.	200 mg/kg d.s.
Dihexylftalaat	-	-	8 µg/l	220 mg/kg d.s.	7 mg/kg d.s.
Di(2-ethylhexyl)ftalaat	-	-	6 µg/l	60 mg/kg d.s.	29 mg/kg d.s.
Ftalaten (som)	0,5 µg/l	5 µg/l		-	
Minerale olie	50 µg/l	600 µg/l	C ₁₀ : 46 µg/l C ₁₁ : 18 µg/l C ₁₂ : 6 µg/l	5.000 mg/kg d.s.	C ₁₀ – C ₁₂ : 88 mg/kg d.s.

Stofgroep/-naam	Grondwater			Grond ²⁰	
	Streef- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde
			C ₁₃ : 1 µg/l zie 'Minerale olie' na de tabellen 1 en 2		C ₁₂ – C ₁₆ : 7 mg/kg d.s. zie 'Minerale olie' na de tabellen 1 en 2
Pyridine	0,5 µg/l	30 µg/l	1.911.000 µg/l	11 mg/kg d.s.	3.400 mg/kg d.s.
Tetrahydrofuraan	0,5 µg/l	300 µg/l	2.471.000 µg/l	7 mg/kg d.s.	350 mg/kg d.s.
Tetrahydrothiofeen	0,5 µg/l	5.000 µg/l	177.000 µg/l	8,8 mg/kg d.s.	100 mg/kg d.s.
Tribroommethaan (bromofom)	-	630 µg/l	188.000 µg/l	75 mg/kg d.s.	550 mg/kg d.s.
MTBE			9.400 mg/l		2.800 mg/kg d.s.
ETBE			1.090 mg/l		

Appendages zoals afsluiters en brandkranen worden aangesloten via flensverbindingen met een rubber afdichting en zijn dus eveneens relevant in verband met permeatie. Dergelijke verbindingen komen weliswaar veelvuldig voor in distributieleidingen, maar minder frequent dan verbindingen tussen buizen (bijvoorbeeld elke 100 m). Zodra daarvoor geschikte software is ontwikkeld, kunnen situatiespecifiek risicogrenswaarden worden berekend, mede op basis van de verzamelde fysieke gegevens volgens Bijlage XIII.

5.5 Certificatie

Het aspect 'permeatie' maakt geen deel uit van de Kiwa-beoordelingsrichtlijn [BRL-K17504](#) voor rubber afdichting(sring)en. In subparagraaf 4.3.3 'Resistance to chemicals' van § 4.3 'Functional requirements' van hoofdstuk 4 'Requirements and test methods' is de volgende eis geformuleerd: 'The rubber products have to be resistant to any chemicals drinking water can contain under usual circumstances.' Een bijbehorende beproevingsmethode wordt in de BRL niet aangetroffen.

6 Omgang met permeatie in de praktijk

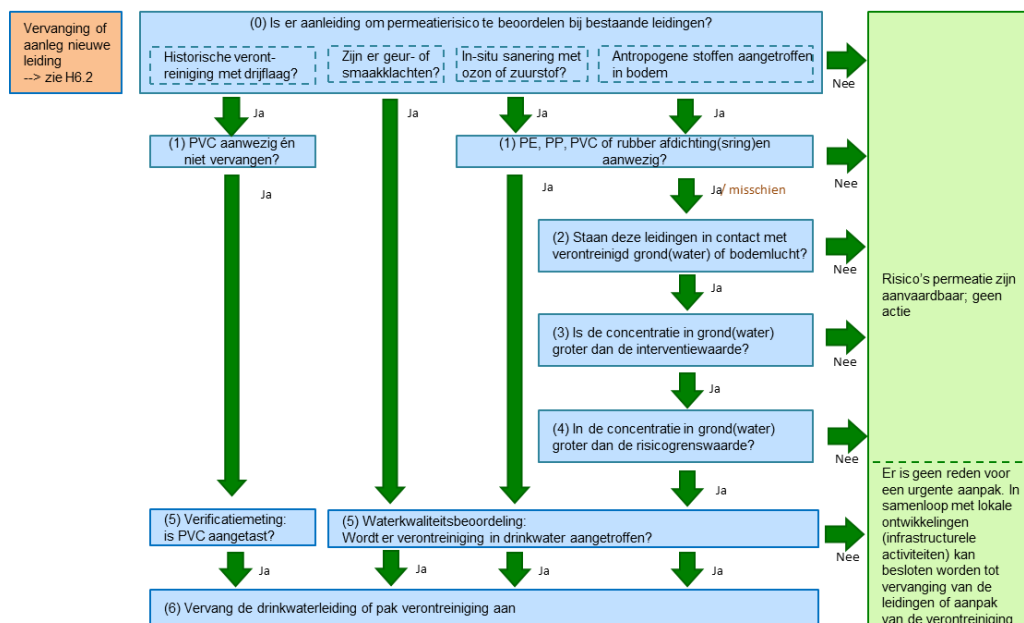
6.1 Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft de benadering en aanpak van permeatiegevallen in bestaande situaties (§ 6.1). Als een en ander zou leiden tot het vervangen van drinkwaterleidingen dan kan het voorgaande uit deze praktijkcode met inbegrip van de risicogrenswaarden voor de verschillende materialen als uitgangspunt worden genomen bij de keus voor een alternatief leidingmateriaal. Desgewenst kan om moverende redenen voor materiaal met een grotere permeatieweerstand worden gekozen (zie § 6.4). Dit geldt ook voor nieuwe situaties: gevallen waarbij een nieuwe leiding wordt aangelegd.

In § 6.3 wordt ingegaan op het omgaan met permeatierisico's bij bodemverontreinigingen met benzeen als gevolg van langdurige lekkages van gasleidingen.

6.2 Bestaande situaties: stappenplan voor het beoordelen van permeatierisico's

De procedure of het stappenplan voor het beoordelen van permeatierisico's is weergegeven in Figuur 2. Deze procedure wijkt op enkele punten af van de beoordelingsmethodiek Sanscrit vanwege het bredere toepassingsgebied van deze praktijkcode. Zo is Sanscrit uitsluitend bedoeld als kader voor het beoordelen van praktijkgevallen van bodemverontreiniging, terwijl een drinkwaterbedrijf ook moet handelen in geval van geur- en smaakklachten of bij een geplande sanering. Daarnaast wordt in deze praktijkcode niet alleen rekening gehouden met permeatie vanuit grondwater, maar ook vanuit de onverzadigde zone daarboven. Bovendien worden naast PE ook andere typen materialen en verbindingen beschreven, waaronder PVC en rubbers ten behoeve van afdichting(sring)en.

Figuur 2 Stappenplan voor de beoordeling van het permeatierisico door organische verontreinigingen bij drinkwaterleidingen.

De stappen volgens Figuur 2 kunnen als volgt worden toegelicht:

- Stap 0: Is er aanleiding om het permeatierisico van een drinkwaterleiding te beoordelen?
Er zijn verschillende aanleidingen voor onderzoek naar permeatie. De meest voorkomende situatie is dat

bevoegd gezag een verontreiniging onderzoekt op een locatie waar drinkwaterleidingen liggen of dat een drinkwaterbedrijf het permeatierisico in beeld wil brengen in de ontwerpfase voor het vervangen van leidingen of de aanleg van nieuwe leidingen.

Geur- en smaakklachten leiden in alle gevallen tot waterkwaliteitsbeoordeling als er kunststof leidingen aanwezig zijn en/of verbindingen met behulp van rubber afdichting(sring)en zijn toegepast, in combinatie met de aanwezigheid van verontreinigende organische stoffen (zie stap 1 en 2). Bij onderzoek vanwege klachten dienen ook andere oorzaken dan permeatie in overweging te worden genomen.

Bij een in-situ grondwatersanering wordt gesaneerd zonder ontgraving van grond, maar in de bodem zelf door middel van bijvoorbeeld de injectie van zuurstof of ozon, of 'bodempluchtexttractie'. Hierbij kunnen vluchtige organische stoffen of omzettingsproducten daarvan vrijkomen in de bodemplucht boven de verontreiniging. Als drinkwaterleidingen zich in die gevallen in de onverzadigde zone bevinden, kunnen die stoffen vanuit de bodemplucht een risico voor de drinkwaterkwaliteit vormen als gevolg van permeatie (zie Kiwa-Mededeling 85 [3] over permeatie vanuit de dampfase). Op dit gebied is weinig praktijkervaring, maar er is een geval uit 2013 bekend in Nederland waarbij het ondergronds beluchten van een verontreiniging op meer dan 5 m onder het maaiveld heeft geleid tot dusdanige hoge concentraties in de bodemplucht dat er permeatie optrad: na 8 uur stagnatie werden concentraties van 11 µg/l aan benzeen en 230 µg/l aan 1,3- en 1,4-dimethylbenzeen aangetoond (de locatie en de metingen zijn bij de auteurs van deze praktijkcode bekend). Daarom wordt de aanbeveling gedaan bij dergelijke saneringen waterkwaliteitsbeoordelingen uit te voeren na 8 uur stilstand.

Tot slot kunnen er om historische reden(en) verontreinigingen aanwezig zijn, waardoor PVC leidingmateriaal in het verleden is verweekt. Het materiaal is dan een deel van haar sterkte kwijt. Bovendien kan een materiaal gevoeliger zijn voor permeatie dan zou zijn te verwachten op basis van de huidige concentraties in de ondergrond. Dit geldt met name in het geval er drijfslagen in de ondergrond hebben gezeten.

- Stap 1: 'PVC aanwezig en niet vervangen?' of 'PE, PP of rubber afdichting(sring)en aanwezig?'
Leidingen van metalen en cementgebonden materialen zijn niet-permeabel (zie hoofdstuk 3 en 4). Permeatie kan uitsluitend optreden in het geval van kunststof buizen, fittingen en/of rubber afdichting(sring)en.
- Stap 2: Staan deze leidingen in contact met verontreinigd(e) grond(water) of bodemplucht?
Vervolgens wordt onderzocht of de drinkwaterleiding in contact staat met verontreinigende organische stoffen.

Let op: In geval van een drijfslag kunnen hoge concentraties in de bodemplucht voorkomen en naar het maaiveld ontwijken. In voorkomende gevallen kan er dus sprake zijn van een permeatierisico, terwijl de bodem rond een drinkwaterleiding schoon is. De aanbeveling wordt gedaan om in dergelijke gevallen altijd een waterkwaliteitsbeoordeling uit te voeren, dus ook als een drinkwaterleiding boven het freatisch niveau ligt.

- Stap 3: Is de concentratie in grond(water) groter dan de interventiewaarde?
Uit een analyse van praktijkmetingen [19] is gebleken dat er geen overschrijding van de maximum waarden volgens Bijlage A van het Drinkwaterbesluit [2] optreedt bij concentraties in grondwater beneden de interventiewaarden. In geval van een verontreiniging van grond(water) groter dan de interventiewaarde volgt altijd een beoordeling met het permeatiemodel.
Opmerking: Voor de parameter 'minerale olie' wordt niet eerst getoetst aan de interventiewaarde volgens deze stap zoals in Figuur 2 is weergegeven, maar meteen aan de risicogrenswaarde (Stap 4), omdat voor die parameter geldt dat de risicogrenswaarde lager is dan de interventiewaarde en zelfs lager dan de streefwaarde (in grondwater). Daarbij moet wel een kanttekening worden gemaakt met betrekking tot de betrouwbaarheid van de berekende permeatie van minerale olie, aangezien die is geëxtrapoleerd van andere stoffen.

- Stap 4: Is de concentratie in grond(water) groter dan de risicogrenswaarden?

Door KWR en RIVM [19] is in 2016 een model opgesteld om de concentratie in drinkwater te berekenen bij een gegeven concentratie in grondwater. In Bijlage IV van deze praktijkcode is beschreven hoe het model nadien is uitgebreid voor PVC leidingen en voor de verdeling van stoffen tussen de bodemfase en waterfase. Dit uitgebreidere model is gebruikt om risicogrenswaarden in grondwater en 'standaard' bodem te berekenen waarbij de berekende gemiddelde (en dus geen maximum) concentratie in drinkwater voldoet aan de maximum waarde volgens Bijlage A van het Drinkwaterbesluit [2].

Er zijn overigens uitsluitend risicogrenswaarden berekend voor huishoudelijke aansluitingen van PE en PVC. Deze typen leidingen kennen namelijk het grootste permeatierisico vanwege de beperkte doorstroming en worden veel toegepast in Nederland. Voor PP leidingen, leidingen met rubber afdichting(sring)en en distributieleidingen wordt geadviseerd om ook te toetsen aan de hand van de risicogrenswaarden voor PE. Dit is echter een zodanig conservatieve benadering dat bij overschrijding alsnog kan worden overwogen om een permeatieberekening uit te voeren middels de methode beschreven in Bijlagen IV en VI.

In geval een onderzoek plaatsvindt in het kader van de beoordeling van een verontreiniging volgens de Wet bodembescherming [29], dan dient het bevoegd gezag zorg te dragen voor een beoordeling van het totale blootstellingsrisico. Het blootstellingsrisico door drinkwater wordt dan beoordeeld in samenhang met niet-drinkwaterbronnen. Als de blootstelling groter is dan het MTR (Maximaal Toelaatbaar Risico), dan volgen de nodige maatregelen.

- Stap 5: 'Is PVC aangetast?' of 'Waterkwaliteitsbeoordeling: wordt er verontreiniging in drinkwater aangetroffen?'
Waterkwaliteitsbeoordeling wordt geadviseerd in het geval de concentratie in bodem of grondwater de risicogrenswaarde overschrijdt. Deze beoordeling wordt in tweevoud uitgevoerd: na een periode van 8 uur stagnatie (het drinkwater dient een periode van 8 uur niet te worden gebruikt) en aansluitend na 5 min doorspoelen. De procedure is opgenomen in Bijlage II.
- Stap 6: Vervang de drinkwaterleiding of pak de verontreiniging aan
De meetresultaten kunnen aanleiding geven tot maatregelen, zoals het vervangen van de drinkwaterleiding of de aanpak van de verontreinigde bodem.

6.3 Handelingskader voor benzeenverontreinigingen als gevolg van langdurige lekkages van gasleidingen

Op circa 1 m diepte in zowel het trottoir of de straat als bij de aansluiting liggen gasleidingen en drinkwaterleidingen normaliter letterlijk naast elkaar in 'de sleuf'. Volgens de van toepassing zijnde nationale norm NEN 7171-1 (zie lid 1 van Artikel 21 'Aanleg en herstel transport- en distributienet' van het Drinkwaterbesluit [2]) bedraagt de onderlinge afstand daarbij 25 cm (ruimte tussen drinkwater- en gasleiding). Door brancheorganisatie Netbeheer Nederland is vastgesteld dat er jaarlijks 5.000 lekkages in het Nederlandse gasleidingnet worden waargenomen. Aardgas bevat '*van nature kleine concentraties benzeen*', zie de webpagina Benzeen - Netbeheer Nederland. In het geval van de lekkage van een gasleiding ontstaat er in de bodem een benzeenverontreiniging, met name in het geval lekkages langer duren. Omdat gas- en drinkwaterleidingen naast elkaar liggen vormen die verontreinigingen met benzeen direct een permeatierisico voor laatstgenoemde leidingen. In 2019 is daarover door brancheorganisatie Netbeheer Nederland een notitie opgesteld [32] om inzicht te verschaffen in het risico op permeatie van benzeen afkomstig uit gas van langdurig lekkende gasleidingen door drinkwaterleidingen en het vaststellen van een handelingsperspectief aan de hand van dat risico.

In verband met benzeenverontreinigingen meldt Netbeheer Nederland op genoemde webpagina het volgende: 'Netbeheerders nemen maatregelen om gaslekken te beperken. Locaties waarvan verwacht wordt dat deze verontreinigd zijn, klachten opleveren, of risicovol zouden kunnen zijn, krijgen speciale aandacht en worden gemeld bij het bevoegd gezag. Er is een handelingskader opgesteld voor het vinden en aanpakken van deze locaties die maatwerk behoeven.' Het daarbij genoemde 'handelingskader' betreft het 'Handelingskader; Benzeenverontreiniging in de bodem als gevolg van gaslekken' [42], zie de webpagina [Benzeen - Netbeheer Nederland](#). Daarin wordt ingegaan op (i) de aard, omvang en risico's van benzeenverontreinigingen als gevolg van gaslekken, (ii) de uitgangspunten van de regionale netbeheerders bij de invulling van hun zorgplicht ten aanzien van benzeenverontreiniging als gevolg van langdurige gaslekken en (iii) de maatregelen en de aanpak om benzeenverontreinigingen bij langdurige gaslekken te voorkomen, te beperken en te verwijderen. Het onderwerp 'drinkwater' komt in twee onderdelen van het handelingskader voor:

- De alinea 'Onderzoek naar risico's voor mens en omgeving' van § 2.3 'Risico's van benzeenverontreiniging als gevolg van gaslekken' van hoofdstuk 2 'Aard, omvang en risico van aangetroffen benzeenverontreinigingen': *'Het RIVM heeft onderzoek gedaan naar de risico's voor mens en omgeving en heeft daar ook metingen voor verricht. RIVM concludeert dat de maximaal aangetroffen concentraties benzeen zodanig klein zijn, dat de kans op blootstelling van de omgeving verwaarloosbaar is.⁹ Er is geen risico voor mens en omgeving. Ook hebben de netbeheerders op advies van RIVM door KWR laten onderzoeken wat het risico is van benzeenverontreiniging als gevolg van gaslekken, op drinkwaterleidingen. De conclusie is dat het risico van invloed van benzeenverontreiniging op het drinkwater in een drinkwaterleiding klein is (blijft ver onder het maximaal toelaatbaar risico)¹⁰.'* In dit citaat wordt aan onder meer RIVM gerefereerd. In dat verband wordt gewezen op de RIVM-webpagina op het gebied van bodemverontreinigingen met benzeen, zie [Geen gezondheidsrisico's door bodemverontreiniging met benzeen door kleine gaslekken | RIVM](#)
- In het eerste deel van § 6.2 'Maatwerk' van hoofdstuk 6 'Natuurlijke afname van benzeen in de bodem': *'Bij de typische benzeenverontreinigingen als gevolg van een gaslek, zal na drie jaar geen benzeen meer aanwezig zijn in de bodem. Dat is mogelijk anders als er sprake is van een 'atypische verontreiniging'. Voor een atypische verontreiniging is maatwerk nodig. Maatwerk kan nodig zijn gezien de aard, omvang of locatie van de benzeenverontreiniging in de bodem. Veelal is een storingsanalyse, klacht of een claim de aanleiding om te beoordelen of het bestempelen van een gaslek tot maatwerk noodzakelijk is. Indicaties voor een potentiële maatwerklocatie zijn: ..... - Een klacht van een klant, een particulier, eigenaar of een drinkwaterbedrijf; .....'*

Het is opmerkelijk dat wordt gesteld dat 'het risico van invloed van benzeenverontreiniging op het drinkwater in een drinkwaterleiding klein is (blijft ver onder het maximaal toelaatbaar risico)', zonder dat (i) het risico wordt geconcretiseerd of gekwantificeerd, (ii) wordt omschreven wat daarmee wordt bedoeld en (iii) wat de omschrijving 'ver onder het maximaal toelaatbaar risico' betekent. Het maximaal toelaatbare risico is überhaupt niet bekend. In het handelingskader worden benzeenverontreinigingen gekwantificeerd als 'klein', 'licht', 'matig' en 'sterk'. Concrete concentraties (grondwater) en/of gehalten (grond) worden daaraan niet gekoppeld. Het zou beter zijn geweest als wordt aangegeven dat er op basis van de huidige inzichten weliswaar overschrijdingen van de risicogrenswaarden voor benzeen zullen optreden, maar dat het aantal daadwerkelijke overschrijding van de maximum waarde van benzeen in drinkwater naar verwachting aanmerkelijk kleiner zal zijn, omdat (i) de risicogrenswaarden een veiligheidsmarge kennen en (ii) bodemverontreinigingen met benzeen als gevolg van lekkende gasleidingen een kleiner oppervlak hebben dan is aangenomen bij het afleiden van de risicogrenswaarden. Aanbevolen wordt om deze aspecten (in overleg met de drinkwatersector) mee te nemen in een versie 2.0 van het handelingskader.

6.4 Handelingskader voor gedumpt en geloosd drugsafval

In Nederland worden in illegale laboratoria synthetische drugs geproduceerd [40]²². Het afval van die productie wordt onder andere in vaten in de natuur en op straat gedumpt of op het riool geloosd²³ en vormt daarmee niet alleen een bedreiging voor de bronnen (grondstof) ten behoeve van de bereiding van drinkwater, maar ook een risico met betrekking tot de distributie van drinkwater en de kwaliteit van het drinkwater als gevolg van chemische aantasting (er kan sprake zijn van pure oplosmiddelen) respectievelijk permeatie. Dat risico is er met name bij dumpingen in de natuur of op straat in combinatie met de aanwezigheid van kunststof (onderdelen van) drinkwaterleidingen in de ondergrond in de nabije omgeving van een dumping. Het gaat dan om drinkwaterleidingen van PE en PVC buizen (en hulpstukken), en rubber afdichtingen, zoals die eerder (de hoofdstukken 4 en 5) in deze praktijkcode aan de orde zijn geweest.

Om een inschatting te kunnen maken van de risico's voor drinkwaterleidingen en de levering en de kwaliteit van het drinkwater in de directe omgeving van dumpingen of lozingen is het primair noodzakelijk dat er iets bekend is met betrekking tot de aard van het afval van de productie van drugs. Vaak blijkt het bij drugsafval te gaan om een mengsel van stoffen waarmee de drugs worden gesynthetiseerd, waaronder organische stoffen. Bijlage 2 'Stoffenlijst drugsproductieafval' van literatuurreferentie [40] bevat een niet-uitputtende lijst van stoffen die betrokken kunnen zijn bij de productie van synthetische drugs. Die lijst begint met een overzicht van elf organische oplosmiddelen (zie Tabel 5), die met name relevant zijn in verband met de aantasting en/of permeatie van kunststof (onderdelen van) drinkwaterleidingen op basis van de literatuur [3]. Op basis van dezelfde literatuurreferentie kunnen de andere tientallen in Bijlage 2 genoemde stoffen niet leiden tot chemische aantasting of zijn niet primair relevant in het geval van permeatie.

Bij het dumpen en lozen van polaire organische oplosmiddelen wordt nog opgemerkt dat die zich in meer of mindere mate zullen vermengen met grond- respectievelijk oppervlaktewater, waardoor er geen sprake meer is van een pure organische stof (worst case met betrekking tot chemische aantasting).

Tabel 5 De kans op aantasting en/of permeatie van kunststof (onderdelen van) drinkwaterleidingen [3] door drugsafval.

Organisch oplosmiddel in de bodem	Leidingmateriaal/-materialen	
	PE buis en rubberring (SBR, EPDM) bij PVC, nodulair gietijzer en asbestcement leidingen	PVC buis
aceton	geen aantasting en permeatie	grote kans op aantasting
acetonitril	geen aantasting en permeatie	grote kans op aantasting
ethanol	geen aantasting en permeatie	grote kans op aantasting
formamide	geen aantasting en permeatie	grote kans op aantasting
i-propanol	geen aantasting en permeatie	grote kans op aantasting
methanol	geen aantasting en permeatie	grote kans op aantasting
naftaleen ^{24*}	permeatie	geen aantasting
tolueen*	permeatie	grote kans op aantasting
diëthylether	geen aantasting en permeatie	grote kans op aantasting
methylethylketon (MEK)	geen aantasting en permeatie	grote kans op aantasting
dichloormethaan*	permeatie	grote kans op aantasting
) Dit betreft een apolaire stof; de stoffen zonder '' zijn polair.		

²² Hierbij wordt opgemerkt dat het onderwerp 'permeatie' in deze literatuurbron niet aan de orde komt.

²³ Kunststof (onderdelen van) rioolleidingen kunnen hierdoor worden aangetast, maar daarop wordt in deze praktijkcode niet ingegaan.

²⁴ Bij de indeling van naftaleen als organisch oplosmiddel kunnen de nodige vraagtekens worden geplaatst.

Acht van deze stoffen zijn polair van karakter (een zuurstofatoom in de molecuulstructuur), de andere drie (naftaleen, toluen en dichloormethaan) zijn apolair. Voor het gedrag van alle elf stoffen in contact met kunststof (onderdelen van) drinkwaterleidingen wordt verwezen naar de hoofdstukken 4 en 5 van deze praktijkcode (over kunststof respectievelijk rubber materialen). Resumerend kan worden gesteld dat PE en rubbers (SBR en EPDM afdichtingsringen van leidingen van PVC, nodulair gietijzer en asbestcement) doorgaans chemisch bestendig zijn ten aanzien van polaire stoffen en relatief beperkte of geen permeatie voor die stoffen laten zien. (Pure) stoffen als toluen en dichloormethaan daarentegen zullen door deze materialen juist in relatief grote mate worden geabsorbeerd en zijn daardoor van invloed op de mechanische eigenschappen van buizen en hulpstukken inclusief eventuele verbindingen, en kunnen daardoor zelfs voor aantasting en daardoor voor een verstoring van de drinkwatervoorziening zorgen. Als een drinkwaterleiding uit een of meer van deze materialen bestaat, zal permeatie van beide stoffen en ook van naftaleen in relatief omvangrijke mate optreden, zie verder de hoofdstuk 4 en 5.

Voor buizen van PVC vormen de polaire stoffen en dan vooral aceton, MEK, toluen en dichloormethaan de grootste bedreiging, aangezien die (juist omdat het bij dumpingen doorgaans om pure oplosmiddelen of relatief hoge concentraties zal gaan) in staat zijn om het materiaal te doen verweken, zie vooral subparagraaf 4.5.3 en Bijlage XI.

Aantasting van PVC drinkwaterleidingen kan ook optreden via op het riool geloosd drugsafval. Na aantasting en falen van de kunststof rioolleiding kan vervolgens hetzelfde gebeuren met de in de directe nabijheid van het riool gelegen drinkwaterleiding²⁵. Aansluitleidingen van het riool bevinden zich soms boven distributieleidingen voor drinkwater (als gevolg van diffusie door de bodem kunnen ook eventueel bovenliggende drinkwaterleidingen worden aangetast).

Het is belangrijk dat de (hulp)diensten die als eerste bij een dumping zijn (politie en brandweer) snel en helder communiceren met het betrokken drinkwaterbedrijf over de vraag of zich in de directe nabijheid van een dumping een of meer drinkwaterleidingen bevinden²⁶. Als dat daadwerkelijk het geval zou zijn, moet in het LIS de aard van die leiding(en) worden nagegaan en is het belangrijk om zo spoedig mogelijk de precieze aard van de gedumpte stof(fen) helder te krijgen. In het meest extreme geval (bijvoorbeeld in het geval van een PVC leiding en gedumpte oplosmiddelen als toluen, MEK en/of aceton die voor aantasting kunnen zorgen) moeten op heel korte termijn op enige wijze afdoende maatregelen worden getroffen om een leiding (volledig) af te schermen van die verontreiniging. In de praktijk zal dit betekenen dat het leidingdeel zal moeten worden afgesloten en later moeten worden vervangen. Op de leiding aangesloten klanten zullen via een noodleiding (van chemische bestendige materialen en/of voldoende permeatieweerstand) of via een andere optie (bijvoorbeeld flessenwater) van drinkwater moeten worden voorzien. In situaties waarbij geen kans op aantasting maar wel op permeatie wordt ingeschat, moeten eveneens maatregelen worden getroffen, maar hiervoor kan meer tijd worden genomen.

6.5 Selectie materiaal in verband met permeatierisico's

De toepasbaarheid van drinkwaterleidingen van een bepaald materiaal in met organische stoffen verontreinigde bodems op basis van afnemende weerstand tegen permeatie kan kwalitatief worden 'gesorteerd' volgens de opsomming in Tabel 6. Het gaat daarbij om de combinatie van buizen en de diverse mogelijke verbindingen (leidingsysteem). Bij alle verbindingen wordt ervan uitgegaan dat die bij de aanleg adequaat worden gerealiseerd. Bij de verbindingen met rubber afdichtingsring wordt nog op het volgende gewezen (zie ook hoofdstuk 5).

²⁵ Dit fenomeen heeft zich in 2010 voorgedaan in het voorzieningsgebied van Waternet (Diemen) en kan vooral optreden bij langdurige blootstellingen.

²⁶ Idealiter hebben hulpdiensten in hun handelingskader opgenomen dat in het geval van een dumping of lozing van drugsafval het drinkwaterbedrijf direct wordt geïnformeerd, zodat zo nodig een drinkwaterleiding kan worden afgesloten (bescherming consument) en/of maatregelen ter bescherming van die leiding kunnen worden getroffen. Dit wordt bij de stuurgroep Beveiliging en Crisismanagement van brancheorganisatie Vewin aangekaart.

Afhankelijk van de aard van een organische stof en van de aard van een afdichting(sring) zal door die ring in meer of mindere mate permeatie optreden. Het relatief geringe contactoppervlak van de ring met de omringende bodem zorgt doorgaans voor een niet-significante vermindering van de drinkwaterkwaliteit, zeker in het geval van grote(re) diameters (gunstige oppervlakte/volume-verhouding en relatief grote volumestroom met lage concentraties in drinkwater als gevolg). Afhankelijk van de precieze condities (behalve aard rubber materiaal, diameter leiding en spleetbreedte is dat de geometrie van de verbinding, dat wil zeggen de voor een permeant naar het drinkwater af te leggen weg) dient hiermee rekening te worden gehouden.

Tabel 6 Leidingsystemen (buis met mogelijke verbindingen) van de diverse materialen in relatie tot de weerstand tegen permeatie (kwalitatief).

Materiaal van de buis	Aard van de verbinding ²⁷	Weerstand tegen permeatie (kwalitatief, afnemend)
Staal	lasverbinding	+++
Koper	soldeerverbinding	+++
Epoxy met Al barrière	lijmverbinding	+++
Koper	knелverbinding ²⁸	++
Beton	lasverbinding	++
Epoxy	lijmverbinding	++
Polyester	lijmverbinding	++
PVC	lijmverbinding	++
PE met Al barrière (gelast of gesoldeerd)	metalen klem verbindingen	++
PE met Al barrière (gelijmd)	metalen klem verbindingen	+
Koper	verbinding met afdichtingsring	+
Gietijzer	verbinding met afdichtingsring	+
Beton	verbinding met afdichtingsring	+
Asbestcement	verbinding met afdichtingsring	+
Epoxy	verbinding met afdichtingsring	+
Polyester	verbinding met afdichtingsring	+
PVC	verbinding met afdichtingsring	+
PE 100	stuiklas- of elektrolas-verbinding	-
PE 80	stuiklas- of elektrolas-verbinding	-
PE 40	stuiklas- of elektrolas-verbinding	-
PE 100	verbinding met afdichtingsring	--
PE 80	verbinding met afdichtingsring	--
PE 40	verbinding met afdichtingsring	--

²⁷ Bij 'verbinding met afdichtingsring' gaat het om verbindingen waarbij een rubber afdichtingsring wordt toegepast: spie-mof-verbinding, persverbinding en klemverbinding.

²⁸ Bij een knелverbinding wordt een metalen snijring toegepast.

7 Aanbevelingen

De risicogrenswaarden voor PE leidingen volgens de tabellen 1 en 2 zijn minder streng dan de eerdere signaalwaarden uit de Waterwerkbladen. Dit komt door een combinatie van redenen [18, 19]:

- Er kan nu worden getoetst op basis van de gemiddelde concentratie of op de maximale (piek) concentratie na 8 uur stagnatie.
- De modelparameters zijn herzien.
- De risicogrenswaarden voor grondwater worden vermenigvuldigd met een assessmentfactor van 3. Deze waarde is gebaseerd op praktijkmetingen van de drinkwaterbedrijven PWN en Brabant Water, waaruit is gebleken dat in praktijksituaties nog altijd minder permeatie optreedt dan verwacht op basis van modelberekeningen. Deze assessmentfactor is dus eigenlijk een 'onveiligheidsfactor'. In lijn met de beoordelingsprocedure van Sanscrit is die factor zodanig gekozen dat het model in 90% van de gevallen een te hoge en in 10% van de gevallen een te lage concentratie berekent.
- Voor risicogrenswaarden vanuit de bodem is geen assessmentfactor gehanteerd vanwege het ontbreken van praktijkmetingen van drinkwaterleidingen in de bodem en vanwege de onzekerheid omtrent de verdeling tussen bodemvocht en grondwater.

Er bestaat dus een geringe kans dat de maximum waarden volgens [Bijlage A](#) van het Drinkwaterbesluit [2] worden overschreden bij concentraties in grond of grondwater beneden de risicogrenswaarde.

De aanbeveling wordt gedaan om resultaten van waterkwaliteitsbeoordelingen van permeatiegevallen structureel en centraal op te slaan. Het gaat dan om de opbrengsten van waterkwaliteitsbeoordelingen in zowel drinkwater als in de bodem (grond(water) en/of bodemlucht) en om gegevens over de leiding. Dergelijke gegevens kunnen bijdragen aan de kennisontwikkeling op het gebied van drinkwaterleidingen in verontreinigde bodem. In Bijlage II is een procedure inclusief een sjabloon met te registreren gegevens opgenomen.

8 Literatuur

Voor de totstandkoming van deze praktische praktijkcode zijn diverse literatuurbronnen geraadpleegd die niet allemaal expliciet zijn genoemd in het voorgaande.

- [1] Staatsblad (2009): Drinkwaterwet van 18 juli 2009, Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden, jaargang 2009, nummer 370, 3 september 2009 ([oorspronkelijke editie](#)).
vigerend vanaf 1 januari 2024: [Drinkwaterwet](#)
- [2] Staatsblad (2011): Drinkwaterbesluit van 23 mei 2011, nummer 293, 21 juni 2011 ([oorspronkelijke editie](#)).
vigerend vanaf 1 januari 2024: [Drinkwaterbesluit](#)
- [3] Vonk, M.W. (1985): 'Permeatie van organische verbindingen door leidingmaterialen', [Mededeling 85](#), KIWA N.V., Nieuwegein.
- [4] Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer: 'Richtlijn voor de beoordeling van verontreinigingen in drinkwater als gevolg van permeatie', publikatie 85-02, 's-Gravenhage (Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer).
- [5] Park, J. K., Sakti, J. P., and Hoopes, J. A. (1996): 'Transport of organic compounds in thermoplastic geomembranes; I: Mathematical model', *Journal of Environmental Engineering*, 122 (9), 800 – 806.
- [6] Bromhead, J. (1997): 'Permeation of benzene, trichloroethene and tetrachloroethene through plastic pipes; An assessment for Drinking Water Inspectorate', LGC Ltd., Teddington.
- [7] Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, Hoofinspectie van de Volksgezondheid voor de Milieuhygiëne (1989): 'Voorlopige inspectie richtlijn blootstellingsrisico bij bodemverontreiniging', Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer.
- [8] Meerkerk, M.A. (2008): 'De permeatie van MTBE en ETBE door PVC, PE en AC leidingmaterialen; Mechanismen, berekeningen en signaalwaarden', rapport KWR 08.022, Kiwa Water Research in opdracht van SenterNovem Bodem+, Nieuwegein.
- [9] Meerkerk, M.A., Beuken, R.H.S., en Brand, T.P.H. van den (2023): 'Richtlijn drinkwaterleidingen buiten gebouwen (gebaseerd op de norm NEN-EN 805:2000); *Deel 1: Algemeen en uitgangspunten*', praktijkcode [PCD 3-1:2023](#), KWR Water Research Institute, Nieuwegein.
- [10] Commissie Werkbladen (2022): 'Leidingmaterialen; kunststof leidingsystemen, hulpstukken en verbindingen', werkblad [WB 2.2 B](#), Kiwa Nederland (in opdracht van Vewin), Rijswijk.
Zie webpagina [Waterwerkbladen - InfoDWI](#) van de website www.infodwi.nl
- [11] Blokker, E.J.M., Ven, B.M. van der, Tankerville, M., en Mesman, G.A.M. (2010): 'Invloed coating grijs gietijzeren leidingen op drinkwaterkwaliteit', rapport BTO 2010.044, KWR Watercycle Research Institute, Nieuwegein.

- [12] Blokker, E.J.M., Ven, M. van der, Jongh, C.M. de, en Slaats, P.G.G. (2013): 'Health Implications of PAH Release from Coated Cast Iron Drinking Water Distribution Systems in the Netherlands', *Environmental Health Perspectives*, number 121, page 600 – 606.
- [13] Staatscourant van 29 juni 2011: 'Regeling materialen en chemicaliën drink- en warm tapwatervoorziening', nr. 11911, 18 juli 2011 (oorspronkelijke editie)
Staatscourant van 21 april 2017: 'technische aanpassingen 2017', 1 juli 2017
vigerend vanaf 1 januari 2024: Regeling materialen en chemicaliën drink- en warm tapwatervoorziening
- [14] Simoneau, C., e.a. (2010): 'Applicability of generally recognised diffusion models for the estimation of specific migration in support of EU Directive 2002/72/ECApplicability of generally recognised diffusion models for the estimation of specific migration in support of EU Directive 2002/72/EC', ISBN 978-92-79-16586-3, European Commission, Joint Research Centre, Institute for Health and Consumer Protection, Luxembourg.
- [15] Meerkerk, M.A. (2016): 'De toepassing van leidingmaterialen in met organische stoffen verontreinigde bodem; *Permeatie*', 3^e editie, praktijkcode PCD 5:2016, KWR Watercycle Research Institute, Nieuwegein.
- [16] Meerkerk, M.A. (1998): 'Leidraad voor de toepassing van kunststof leidingmaterialen in verontreinigde bodem', notitie, Kiwa Water Research, Nieuwegein.
Opmerking: In de eerste alinea van de 'Inleiding' van deze notitie wordt gerefereerd aan een 'richtlijn permeatie'. Daarmee wordt bedoeld de 'Richtlijn voor de toepassing van kunststof leidingmaterialen in verontreinigde bodem' van februari 1997.
- [17] Meerkerk, M.A. (2010): 'Leidraad voor de toepassing van leidingmaterialen in met organische stoffen verontreinigde bodem', rapport KWR 2010.053, KWR Watercycle Research Institute, Nieuwegein.
- [18] Otte, P.F., Schans, M.L. van der, Meerkerk, M.A., en Swartjes, F.A. (2016): 'Permeatie van contaminanten vanuit grondwater door polyethyleen drinkwaterleidingen; Methodiek voor de beoordeling van risico's voor de drinkwaterkwaliteit', RIVM-rapport 2016-0107, Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, Bilthoven.
- [19] Schans, M.L. van der, Otte, P.F., Swartjes, F.A., en Meerkerk, M.A. (2016): 'Permeatie van contaminanten vanuit grondwater door polyethyleen drinkwaterleidingen; Ontwikkeling permeatiemodel en onderbouwing risicogrenswaarden', rapport KWR 2016.056, KWR Watercycle Research Institute, Nieuwegein.
- [20] Conval Nederland BV (2013): 'Technisch handboek voor het S.L.A. leidingsysteem', Boxel.
- [21] Bonte, M., en Meerkerk, M.A. (2010): 'Bodemverontreinigingen en risico's voor drinkwatervoorziening', rapport BTO 2010.053 (s), KWR Watercycle Research Institute, Nieuwegein.
- [22] Dolezel, B. (1978): 'Die Beständigkeit von Kunststoffen und Gummi', Carl Hanser Verlag, München en Wenen.
- [23] Meerkerk, M.A., en Schans, M.L. van der (2020): 'De toepassing van leidingmaterialen in met organische stoffen verontreinigde bodems; *Permeatie*', 5^e editie, praktijkcode PCD 5:2020, KWR Water Research Institute, Nieuwegein.
- [24] Staatscourant 2013: 'Circulaire bodemsanering per 1 juli 2013', nummer 16675, 27 juni 2013 (zie ook Circulaire bodemsanering per 1 juli 2013).

- [25] Commissie Werkbladen (2018): 'Aanleg van leidingwaterinstallaties; Leidingen buiten gebouwen (in of boven de grond)', werkblad [WB 3.5](#), Kiwa Nederland (in opdracht van Vewin), Rijswijk.
Zie webpagina [Waterwerkbladen - InfoDWI](#) van de website www.infodwi.nl
- [26] Meerkerk, M.A. (2017): 'De toepassing van leidingmaterialen in met organische stoffen verontreinigde bodems; *Permeatie*', 4^e editie, praktijkcode [PCD 5:2017](#), KWR Watercycle Research Institute, Nieuwegein.
- [27] Hockin, A. (2019): 'Mixture effects on permeation of polyethylene pipes', notitie [KWR 2019.044](#), KWR Watercycle Research Institute, Nieuwegein.
- [28] Hockin, A. (2019): 'Permeation of PE 100 pipe material', notitie [KWR 2019.043](#), KWR Watercycle Research Institute, Nieuwegein.
- [29] Staatsblad (1986): Wet bodembescherming van 3 juli 1986, Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden, jaargang 1986, nummer 374, 22 juli 1986.
vigerend vanaf 1 mei 2022: [Wet bodembescherming](#)
- [30] Reijnen, G.K. (1994): 'Behandeling van methaanhoudend grondwater; effecten van het vóórkomen en de verwijdering van methaan op de fysisch-chemische en biologische kwaliteit van het drinkwater', [Kiwa-Mededeling 123](#), Kiwa Onderzoek en Advies, Nieuwegein.
- [31] Polman, E.A., Pulles, C.J.A., en Nipshagen, A.A.M. (2018): 'Vervolgonderzoek correlatie tussen gaslek en bodemverontreiniging door benzeen', rapport GT-100136, Kiwa Technology B.V. in opdracht van Netbeheer Nederland, Apeldoorn.
- [32] Jager, M. Verstegen, T., en Dekkers, G. (2019): 'Benzeenverontreiniging ten gevolge van langdurige gaslekken; Wat is de invloed op permeatie van drinkwaterleidingen?', Netbeheer Nederland, Den Haag.
- [33] Schans, M.L. van der, en Meerkerk, M.A. (2019): 'Risicogrenswaarden voor de permeatie van uit gaslekken afkomstig benzeen door drinkwaterleidingen', notitie KWR 2019.065, KWR Water Research Institute in opdracht van Netbeheer Nederland, Nieuwegein.
- [34] Wintersen, A.M., Römkens, P.F.A.M., Rietra, R.P.J.J., Zeilmaker, M.J., Bokkers, B.G.H., en Swartjes, F.A. (2019): 'Risicogrenswaarden voor het toepassen van PFAS-houdende grond en bagger voor akkerbouw en veeteelt', [RIVM Briefrapport 2019-0068](#), Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu in opdracht van Hoogheemraadschap van Rijnland, Bilthoven.
- [35] Vonk, M.W., en Meerkerk, M. (1987): 'Permeatie door leidingmaterialen (1^e tussenrapport)', rapport SWO 87.203, KIWA N.V., Nieuwegein.
- [36] Meerkerk, M.A. (1987): 'Permeatie door leidingmaterialen (2^e tussenrapport)', rapport SWO 87.345, KIWA N.V., Nieuwegein.
- [37] Hopman, R., en Meerkerk, M.A. (1989): 'Permeatie door leidingmaterialen (3^e tussenrapport)', rapport SWE 89.014, KIWA N.V., Nieuwegein.
- [38] Meerkerk, M.A., en Hopman, R. (1991): 'Permeatie door leidingmaterialen (4^e tussenrapport)', rapport SWI 91.142, KIWA N.V., Nieuwegein.

[39] Hoekstra, E.J., Brandsch, R., Dequatre, C., Mercea, P., Milana, M.R., Störmer, A., Trier, X., Vitrac, O., Schäfer, A., and Simoneau, C. (2015): 'Practical guidelines on the application of migration modelling for the estimation of specific migration', EUR 27529 EN, doi:10.2788/04517, Joint Research Centre of the European Union, Ispra, Italy.

JRC Publications Repository - Practical guidelines on the application of migration modelling for the estimation of specific migration (europa.eu)

[40] Leerdam, R.C. van, Driezum, I.H. van, en Broekman, M.H. (2022): 'De gevaren van dumpingen en lozingen van drugsproductieafval voor de kwaliteit van drinkwaterbronnen', RIVM-briefrapport 2022-0104, Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, Bilthoven.

Zie de webpagina's Meer aandacht nodig voor mogelijk effect drugsafval op kwaliteit drinkwater | RIVM en De gevaren van dumpingen en lozingen van drugsproductieafval voor de kwaliteit van drinkwaterbronnen | RIVM

[41] Meerkerk, M.A., en Schans, M.L. van der (2022): 'De toepassing van leidingmaterialen in met organische stoffen verontreinigde bodems; *Permeatie*', 6^e editie, praktijkcode PCD 5:2022, KWR Water Research Institute, Nieuwegein.

[42] Houten, R. van, Jager, M., Verstegen, T., en Dekkers, G. (2022): 'Handelingskader; Benzeenverontreiniging in de bodem als gevolg van gaslekken', versie 1.0, maart 2022, Netbeheer Nederland, Den Haag (webpagina Benzeen - Netbeheer Nederland.).

[43] Meerkerk, M.A., en Schans, M.L. van der (2023): 'De toepassing van leidingmaterialen in met organische stoffen verontreinigde bodems; *Permeatie*', 7^e editie, praktijkcode PCD 5:2023, KWR Water Research Institute, Nieuwegein.

I Begrippen en definities

De in deze bijlage vermelde *definities* zijn ongewijzigd overgenomen uit de bij de **begrippen** genoemde literatuurbronnen. In een aantal gevallen wordt daarbij gerefereerd aan de eerste versie van de BRL-K17101 (BRL-K17101/01), die inmiddels is vervallen en is opgevolgd door een volgende versie. De reden daarvan is dat de vigerende versie uitsluitend in het Engels is opgesteld.

Achtergrondwaarden

Voor grond en baggerspecie bij regeling vastgestelde gehalten aan chemische stoffen voor een goede bodemkwaliteit, waarvoor geldt dat er geen sprake is van belasting door lokale verontreinigingsbronnen [NEN 5740].

OPMERKING Het betreft voor grond en baggerspecie landelijk vastgestelde generieke waarden voor een goede bodemkwaliteit op basis van gehalten zoals die op dit moment voorkomen in de landbodem van natuur- en landbouwgronden waarvoor geldt dat er geen verwachting bestaat van een meer dan normale diffuse achtergrondbelasting vanwege antropogene en natuurlijke bronnen. Landbodems in relatief onbelaste gebieden in Nederland voldoen in overgrote meerderheid aan de achtergrondwaarde. Deze waarden zijn vastgesteld in het project 'achtergrondwaarden 2000 (AW 2000)'. De achtergrondwaarden vervangen met ingang van 1 oktober 2008 de streefwaarden voor grond.

Barrièrelaag

De laag in de meerlaags buis die bedoeld is om zorg te dragen voor voldoende permeatie-weerstand tegen verontreinigingen [BRL-K17101/01]

Beoordelingsrichtlijn

De in het College van Deskundigen gemaakte afspraken over het onderwerp van certificatie [BRL-K17101/01]

Beschermlaag

De laag die in contact staat met de omgeving van het leidingsysteem. (Dit kan in sommige gevallen – afhankelijk van het toepassingsgebied – ook een dragende laag zijn) [BRL-K17101/01]

Bodem

Vast deel van de aarde met de zich daarin bevindende vloeibare en gasvormige bestanddelen en organismen [NEN 5740]

Bodemverontreiniging

Situatie waarbij stoffen zich op een zodanige wijze in de bodem bevinden, dat deze stoffen zich met de bodem kunnen vermengen, met de bodem kunnen reageren, zich in de bodem kunnen verspreiden en/of ongecontroleerd kunnen verplaatsen én één of meer van de functionele eigenschappen, die de bodem voor mens, plant of dier heeft, verminderen of bedreigen [NEN 5740]

Grond

Vast materiaal en bestaande uit minerale delen met een maximale korrelgrootte van 2 mm en organische stof in een verhouding en met een structuur zoals deze in de bodem van nature wordt aangetroffen, alsmede van nature in de bodem voorkomende schelpen en grind met een korrelgrootte van 2 mm tot 63 mm, met uitzondering van baggerspecie [NEN 5740]

OPMERKING 1 Herbruikbare grond mag maximaal 20 gewichtsprocent bodemvreemd materiaal bevatten. Voor

specifieke toepassingen kan het bevoegd gezag de toegelaten hoeveelheid bodemvreemd materiaal verlagen of nadere regels stellen over soorten bodemvreemd materiaal.

OPMERKING 2 Indien er sprake is van een bijmenging van meer dan 50 gewichtsprocent bodemvreemd materiaal is er geen sprake meer van grond. Lagen bodemvreemd materiaal kunnen deel uitmaken van de bodem mits het bevoegd gezag Wbb hier flankerend beleid voor heeft geformuleerd. Is dit niet het geval dan behoren dergelijke (duidelijk onderscheidbare en technisch separaat afgraafbare) bodemvreemde lagen niet tot de bodem en vallen niet onder de Wbb (zie ook opmerking 3).

OPMERKING 3 Indien de laag bodemvreemd materiaal zich aan het maaiveld bevindt en daarbij de functie van verharding heeft, wordt deze niet tot de bodem gerekend. Voorbeeld hiervan is een laag puingranulaat aan het maaiveld in gebruik als wegverharding.

Interventiewaarde

Waarde waarmee voor verontreinigende stoffen in grond en grondwater het concentratieniveau wordt aangegeven waarboven sprake is van ernstige vermindering of dreigende vermindering van de functionele eigenschappen die de bodem heeft voor mens, plant of dier [NEN 5740]

Meerlaags buis

De term geldt alleen voor deze BRL en beschrijft het buis-eindproduct zoals deze is opgebouwd uit een dragende laag (of lagen), een barrièrelaag, een beschermlaag en een eventuele hechtingslaag [BRL-K17101/01]

Minerale olie

Verbindingen die met aceton/petroleumether onder bepaalde omstandigheden isoleerbaar zijn en die zijn te chromatograferen met retentietijden die liggen tussen de retentietijden van n-decaan (C₁₀H₂₂) en n-tetracontaan (C₄₀H₈₂) [NEN 6978]²⁹

OPMERKING Dit zijn in hoofdzaak zwak polaire verbindingen met alifatische en/of aromatische C-H-verbindingen.

Risicogrenswaarde

Een functiespecifieke risicogrenswaarde is de toelaatbare concentratie van een contaminant in grondwater (uitgedrukt in µg/l), gerelateerd aan een specifieke functie en een gedefinieerd beschermingsniveau [18]

Signaalwaarde

In het inmiddels vervallen Waterwerkblad WB 2.2 (2004) 'Leidingmaterialen; Buizen van PE' was de signaalwaarde als volgt omschreven: 'Dit is de maximaal toegestane concentratie van de verontreiniging in grondwater of grond waarbij permeatie plaatsvindt in het betreffende materiaal.'

In plaats van het begrip signaalwaarde wordt inmiddels 'risicogrenswaarde' gehanteerd.

Streefwaarde

Streefwaarden grondwater geven aan wat het ijkpunt is voor de milieukwaliteit op de lange termijn, uitgaande van Verwaarloosbare Risico's voor het ecosysteem [24].

De streefwaarde geeft het concentratieniveau aan van verontreinigingen in grond en grondwater waar beneden geen vermindering of dreigende vermindering optreedt van de functionele eigenschappen die de bodem heeft voor mens, plant en dier. In de meeste gevallen betreft het concentraties die als achtergrondniveau worden aangetroffen in niet aangetaste natuurlijke gebieden [BRL-K17101/01].

Verontreinigingsbron

Oorzaak van de bodembelasting of bodemverontreiniging [NEN 5740]

---

²⁹ Deze nationale norm verwijst onder meer naar de mondiale norm NEN-EN-ISO 16703, die als titel heeft 'Bodem – Bepaling van het gehalte aan minerale olie van C₁₀ tot C₄₀ door gaschromatografie'.

Indeling in klassen

In de titel van een tweetal Kiwa-beoordelingsrichtlijnen komt het begrip 'klasse' voor [BRL-K17101/02 en BRL-K17102/01] ('Class'). In dat verband wordt gewezen op onderdeel 0.9 'Classificatie' van BRL-K17101/01, waarvan de integrale tekst als volgt luidt:

'In deze BRL wordt een eerste aanzet gegeven om het toepassingsgebied van de (kunststof) leidingsystemen in vervuilde grond onder te verdelen in een aantal klassen.

KLASSE 0: leidingsystemen kunnen worden geïnstalleerd in gebieden waar de concentraties van verontreinigde stoffen de streefwaardes niet overschrijden (Schone grond);

Alle leidingsystemen met Kiwa keur voldoen aan de classificatie "KLASSE 0" en daarom is het niet noodzakelijk de buizen en fittingen te merken met deze classificatie-aanduiding ten aanzien van de permeatie weerstand.

KLASSE I leidingsystemen zijn bestand tegen een geringe bodemverontreiniging en mogen uitsluitend geïnstalleerd worden in gebieden waar geen bodem verontreinigingen aangetroffen zijn die hoger zijn dan de interventiewaarde (zie definities).

Opmerking: In deze BRL zijn geen criteria voor Klasse I systemen opgenomen.

KLASSE II leidingsystemen moeten geïnstalleerd worden in gebieden waar de bodem verontreinigingen (zeer waarschijnlijk) hoger zijn dan de interventiewaarde. In dit geval spreekt men van een ernstige bodemverontreiniging.

Gemiddelde concentraties hoger dan 10-15 % van de verzadigingswaarde worden in de praktijk zelden gevonden, maar omdat de verontreinigingen niet homogeen in de bodem verdeeld zijn worden de leidingsystemen beproefd op hun permeatiegedrag bij een concentratie van 60 % van de verzadigingswaarde van de modelstof.

Opmerking:

Omdat 15% een waarde is die veel hoger ligt dan gemeten praktijkwaardes, worden hiermee de meest voorkomende verontreinigingen afdoende afgedekt.

KLASSE III leidingsystemen moeten geïnstalleerd worden in gebieden met verhoogd risico, bv. waar zeer ernstige bodem verontreinigingen kunnen optreden door calamiteiten. Het toegepaste leidingmateriaal moet volkomen resistent zijn tegen elke verontreiniging (zoals toluen, aromaten mengsels en gechloreerde verbindingen).

Uitgegaan wordt van 100 % van de verzadigingswaarde.

Opmerking: In deze BRL zijn geen criteria voor Klasse III systemen opgenomen.'

II Procedure voor de registratie van permeatiemetingen

Deze procedure heeft betrekking op waterkwaliteitsbeoordeling van drinkwater in aansluitleidingen bij gevallen van (vermoedelijke) permeatie na 8 uur stilstand.

Vorbereidingen

Maak een afspraak op het betreffende adres wanneer de monsterneming kan worden uitgevoerd. Vraag de bewoners om 8 uur daaraan voorafgaand geen water te gebruiken, zodat de concentraties in het drinkwater in de aansluitleiding kunnen oplopen.

Geadviseerd wordt om de monsterneming tijdig en vooraf af te stemmen met het laboratorium dat de analyse(s) zal uitvoeren. Voer monsterneming en de omgang met het/de monster(s) uit conform instructies of protocol van het laboratorium.

Monsterneming

Het heeft de voorkeur om zo dicht mogelijk bij het leveringspunt te bemonsteren, bijvoorbeeld via een kraan bij de watermeter. Het gebruik van een andere kraan in de woning is een alternatief.

Bereken de hoeveelheid water die moet worden afgevoerd (zie het rekenvoorbeeld in de volgende alinea), voordat het (vermoedelijk) als gevolg van permeatie verontreinigde drinkwater in de aansluitleiding aan het monsterpunt (bij watermeter of aan een tappunt dus) kan worden genomen. Daarvoor moet de afstand van de (vermoedelijke) verontreiniging worden bepaald of (realistisch) worden geschat. Nadat de berekende hoeveelheid water aan het monsterpunt is afgevoerd, vindt de monsterneming plaats.

De maximaal beschikbare hoeveelheid verontreinigd drinkwater is afhankelijk van de contactlengte van de aansluitleiding en de bodemverontreiniging. In het geval een bodemverontreiniging verder reikt dan de dienstkraan, wordt de afstand tussen de woning en die kraan als uitgangspunt genomen. Bij een verontreiniging van beperkte omvang en/of relatief korte aansluitleiding zal verdunning optreden met stagnant niet-verontreinigd drinkwater.

Voor het berekenen van de hoeveelheid water die moet worden afgevoerd voordat het verontreinigde drinkwater het monsterpunt bereikt, wordt het volgende [rekenvoorbeeld](#) gegeven.

- Er wordt verondersteld dat de verontreiniging ligt bij een huisaansluiting ($\emptyset$ xxx mm inwendig) in de zone tussen 3 en 15 m afstand van de woning en de binnenleiding in de woning ($\emptyset$ 19,6 mm) is 10 m lang.
- Het te onttrekken volume tot start van de verontreiniging is dan gelijk aan de inhoud van de binnenleiding ($100 \text{ dm} * (0,196 \text{ dm})^2 * \pi/4 = 3,02 \text{ liter}$) + het niet-verontreinigde deel van de aansluitleiding
In het geval van een inwendige diameter van de aansluiting van 25 mm komt daar dan bij: $30 \text{ dm} * (0,25 \text{ dm})^2 * \pi/4 = 1,47 \text{ liter} \rightarrow$ totaal 4,5 liter (YY).
- Het volume van de verontreiniging is 5,89 liter (ZZ): $120 \text{ dm} * (25 \text{ dm})^2 * \pi/4$
- De verontreiniging zal dus na 4,5 liter uit het monsterpunt stromen en stoppen na vervolgens 5,89 liter.
- Vervolgens moet worden bepaald wanneer het monster wordt genomen. Hierbij moet erop worden 'gemikt' om het monster te nemen uit het midden van de verontreiniging:
  - A = volume midden in verontreiniging = $(YY + ZZ) / 2$
  - B = volume start monsterneming = $A - D / 2$
  - C = volume einde monsterneming = $A + D / 2$

- D = volume monsterneming

De aanbeveling wordt gedaan om een tweede watermonster te nemen na het afvoeren van 100 l water. Dit monster is de referentie om uit te sluiten dat eventueel aangetroffen verontreinigingen daadwerkelijk het gevolg zijn van permeatie en niet afkomstig zijn van een andere bron, bijvoorbeeld afkomstig zijn uit (het laatste stuk van) een distributieleiding.

Analysepakket

Geadviseerd wordt om in ieder geval de stoffen te analyseren die in de bodem in concentraties boven de streefwaarden zijn aangetroffen.

Vastleggen gegevens

De gegevens volgens het onderstaande sjabloon moeten worden vastgelegd.

Locatie ID in te vullen door KWR. Rapporten/bijlage bewaren onder dit nummer.	Plaatsnaam	Straat	huis nr	Drinkwater leiding materiaal	ulwende diameter mm	wand- dikte mm	diepte m-nv	Bodem type	organisch koolstof %	grondwater- stand m-nv	Contaminant	drinkwater na stilstand voor 100 L spoelen meting	periode stand voor meting	Datum	informatiebron	grag meeturen als bijlage	indien bodem detectielimiet dan graag detectielimiet aangeven	Gemeten concentratie in grondwater/ op representatieve locatie	Datum	informatiebron
ID	Meting	ID	ID	ID	ID	ID	ID	ID	ID	ID	ID	ID	ID	ID	ID	ID	ID	ID	ID	ID
VOORBEELD																				
103	1	Luisbroek	Langestraat	3	PE40	25	1,9	0,8		0,5	Tetrachlooretheen (per)	<0,05	8uur	feb 2007	analysesrapport XX.XXXXX (lab YY)		7144.6286	feb 2007	Bodemonderzoek Langesteeg (Bureau XX, 2007)	
	2		Langestraat	3	PE40				nv.L		cis 1,2-dichlooretheen	<0,05	8uur	feb 2007			2861.5714	feb 2007		
	3		Langestraat	3	PE40						Tetrachlooretheen	<0,05	8uur	feb 2007			1045	feb 2007		
	4		Langestraat	5	PE40	25	1,9			0,5	Tetrachlooretheen (per)	<0,05	8uur	feb 2007	analysesrapport XX.XXXXX (lab YY)		7144.6286	feb 2007		
	5		Langestraat	5	PE40						cis 1,2-dichlooretheen	11,1	8uur	feb 2007			2861.5714	feb 2007		
	6		Langestraat	5	PE40						Trichlooretheen	13,7	8uur	feb 2007			1045	feb 2007		
	7		Korteweg	17	PE40	onbekend	onbekend		1%	1	Tetrachlooretheen (per)	<0,05	8uur	feb 2007	analysesrapport XX.XXXXX (lab YY)		2000	feb 2007	afstand peilbuis tot drinkwaterleiding 25 m	
	8		Korteweg	17	PE40	onbekend	onbekend			1	Tetrachlooretheen (per)	<0,05	8uur	feb 2007	analysesrapport XX.XXXXX (lab YY)		2000	5406.0	april 2016	
104	1		Birnik	2	het EPDMr	onbekend	onbekend	0,8	2%	1 tot 2	Tetrachlooretheen (per)	7,8	24 uur	feb 2007	analysesrapport XX.XXXXX (lab YY)		3406.0	maart 2017	Bodemonderzoek Birnikwater (Bureau YY, 2017)	
	2		Birnik	2	PVC						cis 1,2-dichlooretheen	0,2	24 uur	feb 2007			213.0	maart 2017		
105	1	Dorp	Dorpstraat	8	PE 77	onbekend	onbekend				1,2,3-Trimethylbenzeen	14	8uur	feb 2007	analysesrapport XX.XXXXX (lab YY)		<0,1	jan2014-mei2016	Bodemloket provincie Y (link naar website)	
	2		Dorpstraat	8	PE 77						1,2,4-Trimethylbenzeen	31	8uur	feb 2007			<0,1	jan2014-mei2016		
	3		Dorpstraat	8	PE 77						1,2-Dimethylbenzeen	15	8uur	feb 2007			6857.2571	jan2014-mei2016		
	4		Dorpstraat	8	PE 77						1,3- en 1,4-Dimethylbenzeen	27	8uur	feb 2007			6857.2571	jan2014-mei2016		

III Permeatie-eigenschappen van materialen voor fittingen

In PE leidingen toegepaste hulpstukken met behuizingen van PE, POM, PP en PA worden in het navolgende op praktische wijze kort geëvalueerd ten aanzien van permeatie (wanddikte en permeatie-eigenschappen van het materiaal). Wellicht ten overvloede wordt er op gewezen dat de bijdrage aan de permeatie door een PE drinkwaterleiding via kunststof hulpstukken beperkt zal zijn, gezien (i) de verhouding tussen het voor permeatie via de buis en via het hulpstuk beschikbare contactoppervlak en (ii) het aantal hulpstukken dat doorgaans vrij beperkt is. De vermindering van de drinkwaterkwaliteit als gevolg van permeatie door een kunststof fitting zal dus relatief gering zijn (ten opzichte van die door een bijbehorende PE buis).

PE

In [BRL-K17105](#) zijn geen expliciete eisen geformuleerd voor de wanddikte van PE hulpstukken volgens de drie bovengenoemde verbindingsmethodes (dat is uitsluitend het geval voor 'MRS waarde' en 'ontwerpspanning'). Normaliter zal de wanddikte van deze hulpstukken groter zijn dan de wanddikte van de bijbehorende buis, zodat ook de permeatieweerstand van de hulpstukken groter is dan die van de buis. Voor een PE leiding met PE hulpstukken kan daarom worden volstaan met een inschatting van de mate van permeatie via de buis en (indien van toepassing) via de rubber afdichting(sring) in het hulpstuk.

POM

De [BRL-K17105](#) onderscheidt voor hulpstukken van POM het homopolymeer en het copolymeer (met dioxolaan of ethyleenoxide als comonomeer). Op theoretische gronden worden tussen beide materialen geen significante verschillen in permeatie-eigenschappen verwacht.

In de BRL zijn geen expliciete eisen geformuleerd voor de wanddikte van POM hulpstukken (uitsluitend voor 'MRS waarde' en 'ontwerpspanning'). Het is te verwachten dat de wanddikte van deze hulpstukken groter zal zijn dan die van de bijbehorende PE buizen.

Gezien de polymere ketenstructuur van POM zal dat materiaal in vergelijking met PE op theoretische gronden in het algemeen een grotere affiniteit voor polaire en een kleinere affiniteit voor apolaire stoffen hebben. Daardoor zal de oplosbaarheid van apolaire organische stoffen in POM kleiner zijn dan die in PE. Polaire organische stoffen daarentegen lossen naar verwachting juist (aanzienlijk) beter op in POM dan in PE. Qua chemische bestendigheid sluit dit beeld aan bij beschikbare literatuurgegevens [22]: POM is resistenter dan PE voor monocyclische aromaten, benzine en heptaan. Voor wat betreft de diffusie van die stoffen door het materiaal zal die voor POM vergelijkbaar zijn met die voor PE.

Voor de praktijk kan worden gesteld dat bij de toepassing van POM hulpstukken bij PE leidingen in met autobrandstoffen verontreinigde bodems de permeatieweerstand van de gehele leiding weliswaar zal verbeteren, maar dan wel minimaal'. Hetzelfde lijkt het geval te zijn bij aanwezigheid van gechloreerde alifatische koolwaterstoffen. De grotere permeatieweerstand van POM hulpstukken ten opzichte van bijbehorende PE buizen wordt op theoretische gronden in de orde van grootte van factoren, maar niet van decaden geschat.

PP

PP komt in drie vormen, zie [BRL-K17105](#): als homopolymeer (PP-H) en als twee copolymeren met etheen (een blok copolymeer (PP-B) en een random copolymeer (PP-R)). De permeatie-eigenschappen van deze drie PP materialen zullen op theoretische gronden niet significant verschillen.

In de [BRL-K17105](#) zijn geen expliciete eisen geformuleerd voor de wanddikte van PP hulpstukken (uitsluitend voor 'MRS waarde' en 'ontwerpspanning'). Ook hierbij is het echter de verwachting dat de wanddikte van hulpstukken

zeker niet kleiner zal zijn dan die van bijbehorende PE buizen.

Uit de literatuur [22] blijkt dat de chemische bestendigheid van PP groter is dan die van PE, maar doorgaans lager dan die van POM. Modelberekeningen laten zien dat diffusiecoëfficiënten in PP een factor 4 lager zijn dan in HDPE en een factor 50 groter dan in LDPE.

Hoewel het verschil beperkt zal zijn, zal de permeatieweerstand van een PE leiding met de toepassing van PP hulpstukken in praktijksituaties groter zijn dan bij met de toepassing van PE hulpstukken.

PA

Polyamiden komen in verschillende vormen voor, afhankelijk van het aantal koolstofatomen in een van de monomeren. Zo is het PA 6.6 (Nylon) vrij bekend. De permeatie-eigenschappen zijn afhankelijk van de precieze aard van een polyamide. Grosso modo kan er op grond van de chemische bestendigheid [22] van worden uitgegaan dat die eigenschappen vergelijkbaar zijn met die van POM (zie boven). Bij de toepassing van PA hulpstukken in PE leidingen zal de permeatieweerstand van die leiding dus toenemen.

IV Modelberekeningen

In deze bijlage worden (in alfabetische volgorde) de volgende grootheden gehanteerd (SI-eenheden):

a_a	activiteit in damp
A_v	contactoppervlak van een rubber afdichtingsring
a_w	activiteit in water
C	concentratie
C_b	concentratie die is gebonden aan de bodem
C_d	concentratie in drinkwater
$C_{d,v}^{\max}$	maximale concentratie in drinkwater als gevolg van permeatie door verbindingen
$C_{d,v}^{\text{mean}}$	gemiddelde concentratie in drinkwater als gevolg van permeatie door verbindingen
C_g	concentratie in grondwater
C_w	concentratie van een contaminant die beschikbaar is voor permeatie in bodemvocht
d	contactdikte van een rubber afdichtingsring met de omringende bodem (Y-richting)
D_p	diffusiecoëfficiënt in een kunststof (PE)
d_v	diffusieweg in een rubber afdichtingsring (de X-richting)
f_{oc}	fractie organisch koolstof
J	massaflux
J_v	massaflux door een rubber afdichtingsring
K_d	verdelingscoëfficiënt
K_{oc}	verdelingscoëfficiënt tussen organisch koolstof en water
K_{pw}	verdelingscoëfficiënt tussen PE en water
L	lengte van een buis
n	aantal verbindingen
n_e	porositeit
r_u	uitwendige straal van de buis
S_a	maximale dampconcentratie
S_w	oplosbaarheid in water
t_s	stagnatietijd
V_v	inhoud van de buis
W	gemiddelde dagelijkse hoeveelheid water door een leiding
σ_b	bulkdichtheid van de bodem

IV.1 Bepaal de concentratie in bodem, bodemlucht en/of grondwater

Verontreinigingen beneden de grondwaterspiegel

Bij leidingen beneden de freatische grondwaterspiegel wordt gebruik gemaakt van een representatieve concentratie in grondwater. Vaak zijn dit metingen in de meest nabijgelegen freatische (ondiepe) peilbuis.

Verontreinigingen boven de grondwaterspiegel

De situatie is complexer bij leidingen boven de freatische grondwaterspiegel. Er moet dan rekening worden gehouden met permeatie vanuit de dampfase én vanuit het bodemvocht. In de praktijk worden deze parameters niet direct gemeten. Vaak zijn alleen metingen beschikbaar aan de bodemfase (inclusief bodemvocht) en het onderliggende grondwater. Dergelijke metingen zijn lastig één-op-één toepasbaar in permeatieberekeningen. Verontreinigingen in de bodemfase zijn grotendeels geadsorbeerd aan de vaste fase en derhalve niet beschikbaar voor permeatie. Bij het onderliggende grondwater kan verdunning optreden door mengingen met water afkomstig van niet-verontreinigde gebieden

Het is mogelijk om metingen in de bodem om te rekenen naar een concentratie in grondwater. Uitgaande van een thermodynamisch evenwicht tussen de verschillende fasen kan de concentratie contaminanten die beschikbaar is voor permeatie vanuit bodemvocht (C_w) worden berekend door de concentratie die is gebonden aan de bodem (C_b) te vermenigvuldigen met een verdelingscoëfficiënt (K_d).

$$C_w = K_d C_b. \quad [\text{eq IV-1}]$$

Organische microverontreinigingen binden met name aan organisch koolstof. De verdelingscoëfficiënt wordt in de praktijk berekend aan de hand van de verdelingscoëfficiënt tussen organisch koolstof en water (K_{oc}), de fractie organisch koolstof (f_{oc}), de bulkdichtheid van de bodem (σ_b) en de porositeit (n_e).

$$K_d = K_{oc} f_{oc} * \frac{\sigma_b}{n_e} \quad [\text{eq IV-2}]$$

De K_{oc} is gegeven in handboeken en kan ook geschat worden op basis van de verdelingscoëfficiënt octanol-water (K_{ow}). Bij het berekenen van risicogrenswaarden is waar mogelijk gebruik gemaakt van de waarden K_{oc} uit het CSOIL-model van RIVM. De fractie organisch koolstof behoort standaard te worden gemeten bij de analyse van bodemverontreinigingen. De bulkdichtheid en porositeit zijn afhankelijk van het bodemtype. Voor zand kan een waarde van respectievelijk 1,8 kg/l en 0,33 (33%) worden aangehouden.

Deze leidraad adviseert om de analyse van het permeatierisico uit te voeren met de hoogste concentratie, dus hetzij de waargenomen concentratie in grondwater dan wel de berekende concentratie in bodemvocht. Een nadeel van deze aanpak is dat het omrekenen van de concentratie in de grond naar een concentratie in het bodemvocht veel onzekerheden introduceert met risico op over- of onderschatting van de concentraties.

Drijfslag

In geval er een drijfslag is aangetroffen, dient altijd te worden gerekend met de concentraties in de drijfslag, ook voor leidingen die boven de drijfslag liggen.

Historische concentraties

Verweking is een irreversibel proces. Er dient bij de beoordeling van permeatierisico's voor PVC leidingen dan ook altijd rekening te worden gehouden met hogere historische concentraties. Bovendien betroffen de meeste historische permeatiegevallen BTEX en petroleumproducten. Deze kunnen een drijfslag vormen welke kunnen resulteren in hoge concentraties in de dampfase met navenant permeatierisico.

IV.II Bereken kans op verweking

Vele organische stoffen zijn in staat om kunststof materialen bij hoge concentraties te verweken. Verweking vergroot de afstand tussen de polymeerketens waardoor het leidingmateriaal overgaat van een 'glas' in een 'rubber' polymeer en maakt het makkelijker voor contaminanten om binnen te dringen. De diffusiecoëfficiënten

van verweekte materialen zijn dan ook vele malen groter dan van niet-verweekte materialen, met name de permeatierisico [3].

De activiteit van een contaminant is een belangrijk criterium om te beoordelen of verweking optreedt. In water is de activiteit (a_w) afhankelijk van de oplosbaarheid in water (S_w) en in lucht is de activiteit afhankelijk van de maximale dampconcentratie (S_a):

$$a_w = \frac{c}{S_w}; a_a = \frac{c}{S_a} \quad [\text{eq IV-3}]$$

Verweking is, naast activiteit, ook afhankelijk van de eigenschappen van het polymeer en de contaminant. De Florry-Higgins interactieparameter χ is een indicator van de mogelijkheid van een contaminant om PVC te laten zwellen c.q. verweken.

Op grond van experimenteel onderzoek van Vonk [3] en een literatuuroverzicht van Bromhead [6] wordt geadviseerd om voor PVC de volgende grenswaarden te hanteren:

- activiteit van 0,1 voor gechlorideerde koolwaterstoffen, anilines, ketonen, nitrobenzenen en andere contaminanten met een $\chi < 0,75$ of stoffen waarvoor χ niet bekend is;
- activiteit van 0,25 voor benzeen, toluen en andere contaminanten met een $\chi > 0,75$;
- voor alcoholen, alifatische koolwaterstoffen en organische zuren is geen risico op verweking van PVC, zelfs niet in een verzadigde oplossing.

Bij lagere activiteiten kan ook zwellen optreden van kunststof. Deze zwellingen kunnen weliswaar leiden tot verstoring van het diffusieproces in labproeven, maar het polymeer blijft glasachtig. Lagere activiteiten leiden in de praktijk niet tot een significante toename van de diffusiecoëfficiënt.

PE en rubber afdichtingsringen kunnen weliswaar zwellen bij hoge concentraties resulterend in een hogere diffusiecoëfficiënt [5], maar dit leidt niet tot irreversibele verweking van het materiaal.

IV.III Permeatie door rubber afdichting(sring)en

Bij rubber afdichtingsringen zal in de praktijk hoofdzakelijk permeatie optreden ter plaatse van de verbinding (tenzij het een verweekte PVC leiding betreft). De massaflux kan op vergelijkbare wijze worden berekend als bij permeatie door leidingen, met dien verstande dat moet worden gerekend met de dikte van de rubber afdichtingsring c.q. de diffusieweg in de fitting (d_v) [3]:

$$J_v = -K_{pw} D_p \frac{c_d - c_g}{d_v} \quad [\text{eq IV-4}]$$

De hoeveelheid contaminant die dagelijks permeëert, is gelijk aan de massaflux vermenigvuldigd met het contactoppervlak van de afdichtingsring (A_v), waarbij het oppervlak afhankelijk is van de uitwendige straal van de buis (r_u), de effectieve contactdikte van de rubberring c.q. de spleetwijdte en het aantal ringen (n) in de beschouwde lengte van een leiding. Delen door de hoeveelheid water die de dagelijkse door de leiding stroomt (W), levert een gemiddelde concentratie in drinkwater op:

$$C_{d,v}^{mean} = J \cdot \frac{A_v}{W} = K_{pw} D_p \frac{c_g}{d_v} \cdot \frac{n \pi \{r_u + d\}^2 - r_u^2}{W} \quad [\text{eq IV-5}]$$

Voor de omrekening naar een piekconcentratie na een periode stilstand (t_s) dient de massaflux te worden vermenigvuldigd met het contactoppervlak van de rubber afdichtingsring (A_v) en te worden gedeeld door de inhoud van de buis (V_v) per rubber afdichtingsring [3]:

$$C_{d,v}^{max} = J \cdot \frac{A_v}{V} t_s = K_{pw} D_p \frac{c_g}{d_v} \cdot \frac{n \pi \{(r_u+d)^2 - r_u^2\}}{L \pi r_i^2} \cdot t_s \quad [\text{eq IV-6}]$$

V Passages in Waterwerkbladen met opmerkingen

De in deze bijlage *cursief weergegeven* passages zijn letterlijk dat wil zeggen ongewijzigd overgenomen uit de betreffende bronnen.

Waterwerkblad [WB 2.2 B](#) 'Leidingmaterialen; Kunststof leidingsystemen, hulpstukken en verbindingen' [10], hoofdstuk 2 'Leidingmaterialen', § 2.4 'Toepassing':

- Subparagraaf 2.4.1 'Chemische bestendigheid en permeatie'
Mono- en polycyclische aromatische koolwaterstoffen zoals die voorkomen in producten als benzine, carbolineum en asfalt, en gechlloreerde organische stoffen zoals tetra, trichloorethyleen ('tri') en tetrachloorethyleen ('per') kunnen door bepaalde type kunststof materialen voor drinkwater permeëren en daardoor de kwaliteit van het drinkwater negatief beïnvloeden of een kunststof materiaal in meer of mindere mate aantasten. Het is daarom van belang kennis te nemen van het toepassingsgebied van de systemen. (bron PCD 5), de instructies van de leverancier of de BRL's weergegeven in 1.1. Voor de beoordeling van de permeatie wordt verwezen naar BRL-K17101 en BRL-K17103.³⁰
- Subparagraaf 2.4.2 'Ondergrondse leidingen'
In het geval van terreinen waarop een of meer verontreinigingen met organische stoffen zijn aangetoond of kunnen worden verwacht, moet worden gekozen voor bestendige en niet-permeabele kunststof drinkwaterleidingen. Het gebruik van lijmverbindingen in ondergrondse leidingen moet worden afgeraden in verband met de geringe flexibiliteit van een lijmverbinding. Een gelijkde verbinding is niet in staat eventuele grondzettingen te volgen.

Opmerkingen

In subparagraaf 2.4.1 wordt in de laatste twee zinnen verwezen naar 'BRL's', beoordelingsrichtlijnen van certificatie-instelling Kiwa Nederland. Deze documenten hebben een functie in het kader van productcertificatie en zijn niet bedoeld als handvat voor de beoordeling van situaties van bodemverontreiniging of bij de keuze van een leidingmateriaal. Tijdens de publicatie 'ter kritiek' van het concept van een eerdere editie van het Waterwerkblad [WB 2.2 B](#) is ervoor gepleit de verwijzing naar de beoordelingsrichtlijn te vervangen door een verwijzing naar de onderhavige praktijkcode. Dat pleidooi is door de Commissie Werkbladen om onbekende reden(en) niet gehonoreerd.

Onder subparagraaf 2.4.2 wordt de toepassing van lijmverbindingen bij ondergrondse leidingen ontraden in verband met eventuele grondzettingen in combinatie met de geringe flexibiliteit van die verbindingen. In deze praktijkcode worden lijmverbindingen voor PVC leidingen impliciet aanbevolen (ten opzichte van verbindingen met rubber afdichtingsringen) in verband met permeatie-eigenschappen. Een en ander impliceert dat lijmverbindingen bij PVC leidingen in verontreinigde bodems situationeel (afhankelijk van de zettingsgevoeligheid) al dan niet kunnen worden toegepast.

Waterwerkblad [WB 3.5](#) 'Aanleg van leidingwaterinstallaties; Leidingen buiten gebouwen (in of boven de grond)' [25], hoofdstuk 2 'Leidingen in de grond buiten gebouwen', § 2.3 'Maatregelen ter voorkoming van aantasting en beschadiging van het leidingmateriaal en nadelige beïnvloeding van de waterkwaliteit':

---

³⁰ De beoordelingsrichtlijn BRL-K17103 is inmiddels door certificatie-instelling Kiwa Nederland ingetrokken.

- subparagraaf 2.3.1: *'Het is niet toegestaan leidingen te leggen in zodanig verontreinigde grond, dat daardoor de leidingen en/of de verbindingen worden aangetast en/of de kwaliteit van het drinkwater nadelig wordt beïnvloed.'*;
- subparagraaf 2.3.2: *'Op plaatsen waar sprake is van een verhoogd risico op verontreiniging van de grond moeten bij voorkeur geen leidingen voor leidingwater worden gelegd. Als aanleg niet kan worden vermeden, moeten leidingen worden toegepast die voor het doel geschikt zijn; zie WB 2.2 B. Voor voorbeelden zie tabel 1.'*
In de genoemde tabel 1 'Voorbeelden van leidingmaterialen' wordt bij 'Mogelijke verontreiniging' van olie en benzine' in de kolom 'Opmerkingen' het volgend gesteld: *'Metalen leidingen met gelaste of gesoldeerde verbindingen toepassen of glasvezel versterkte epoxy buizen of kunststofbuizen met barrièrelaag (géén rubber verbindingen)'*.

VI Overzicht met bij bodemverontreiniging te meten stoffen volgens documenten anders dan de Circulaire bodemsanering

Deze bijlage is de opbrengst van een in 2017 uitgevoerde inventarisatie naar 'nieuwe stoffen' in verband met permeatie.

De hieronder weergegeven tabel met organische stoffen komt qua indeling overeen met een dergelijke lijst in de Circulaire bodemsanering [24] en sluit daarmee aan bij de tabellen 1 tot en met 4 in de hoofdtekst van deze praktijkcode. De **blauw gemarkeerde stoffen** zijn afkomstig uit de Regeling bodemkwaliteit (vigerend tijdens de inventarisatie) en het 'standaard stoffenpakket' van SIKB. Stoffen met een **grijze markering** zijn bij de inventarisatie door individuele drinkwaterbedrijven toegevoegd.

In de twee laatste kolommen van Tabel 7 is voor zover mogelijk op theoretische gronden een inschatting gemaakt van de permeatie-eigenschappen (en dus niet de risicogrenswaarde) in de materialen PE respectievelijk PVC. Per stof is een vergelijking gemaakt van die eigenschappen met een of meer stoffen volgens de tabellen 1 (PE 40), 2 (PE 80) en 7 (PVC) uit deze praktijkcode, waarvan risicogrenswaarden worden genoemd. Voor producten uit PVC is aangegeven of een stof in staat wordt geacht het materiaal te doen verweken (zie subparagraaf 4.2.2) en zo nee, dan is dat aangegeven met 'geen verweking'.

Tabel 7 Geschatte permeatie-eigenschappen van 'andere' stoffen.

Stofnaam	Permeatie-eigenschappen (schatting)	
	PE	PVC
3. Aromatische verbindingen		
Dodecylbenzeen	<< ethylbenzeen	Onbekend
1,2,3-Trimethylbenzeen	< xylenen	Onbekend
1,2,4-Trimethylbenzeen	< xylenen	Onbekend
1,3,5-Trimethylbenzeen (Mesityleen)	< xylenen	Onbekend
2-Ethyltolueen	< xylenen	Onbekend
3-Ethyltolueen	< xylenen	Onbekend
4-Ethyltolueen	< xylenen	Onbekend
i-Propylbenzeen (Cumeen)	< ethylbenzeen	Onbekend
n-Propylbenzeen	< ethylbenzeen	Onbekend
Butylbenzeen	< ethylbenzeen	Onbekend

n-Pentylbenzeen	<< ethylbenzeen	Onbekend
4(i-propyl)tolueen	<< xylenen	Onbekend
1,2,4,5-Tetramethylbenzeen	<< xylenen	Onbekend
5. Gechloreerde koolwaterstoffen		
e. Overige gechloreerde koolwaterstoffen		
Dichlooranilinen	< monochlooraniline	geen verweking
Trichlooranilinen	< monochlooraniline	geen verweking
Tetrachlooranilinen	<< monochlooraniline	geen verweking
Pentachlooraniline	<< monochlooraniline	geen verweking
6. Bestrijdingsmiddelen		
a. Organochloor-bestrijdingsmiddelen		
Isodrin	Onbekend	geen verweking
Telodrin	Onbekend	geen verweking
Endosulfansulfaat	Onbekend	geen verweking
δ-HCH (hexachloorcyclohexaan)	Onbekend	geen verweking
Hexachloorbutadien	Onbekend	geen verweking
Azinfos-methyl	onbekend	geen verweking
c. Organotin-bestrijdingsmiddelen		
Tributyltin	= organotin-verbinding	geen verweking
Trifenylnin	= organotin-verbinding	geen verweking
e. Overige bestrijdingsmiddelen		
4-Chloormethylfenolen	Onbekend	Onbekend
7. Overige stoffen		
Acrylonitril	Onbekend	Onbekend
Ethyleenglycol	Onbekend	Onbekend
Diëthyleenglycol	Onbekend	Onbekend

Isopropanol	Onbekend	Onbekend
Methanol	Onbekend	Onbekend
Butanol	Onbekend	Onbekend
1,2-Butylacetaat	Onbekend	Onbekend
Ethylacetaat	Onbekend	Onbekend
Methylethylketon (MEK)	Onbekend	Onbekend
Formaldehyde	Onbekend	Onbekend
PFOA (perfluorooctaanzuur)*	zie na tabel	geen verweking
PFOS (perfluorooctansulfonzuur)*	idem	geen verweking
GenX (HFPO-DA, hexafluorpropyleenoxide- dimeerzuur)*	idem	geen verweking
*) Deze stoffen behoren tot de zogeheten PFAS, de groep perfluoralkylstoffen.		

De laatste vier stoffen uit de bovenstaande tabel betreffen stoffen die momenteel in de actualiteit staan, maar waarvan de permeatiecoëfficiënt in PE volgens [34] relatief laag is.

VII In deze praktijkcode genoemde normen

NEN 5740:2023+C1:2024: 'Bodem – Landbouw – Strategie voor het uitvoeren van verkennend bodemonderzoek – Onderzoek naar de milieuhygiënische kwaliteit van bodem en grond', Nederlands Normalisatie-instituut, 1 november 2024, Delft

NEN 6978:2016: 'Bodem – Kwantitatieve bepaling van het gehalte aan minerale olie met gaschromatografie', Nederlands Normalisatie-instituut, 1 februari 2016, Delft

N.B. Deze nationale norm verwijst onder meer naar de mondiale norm NEN-EN-ISO 16703:2011, die als titel heeft 'Bodem – Bepaling van het gehalte aan minerale olie van C₁₀ tot C₄₀ door gaschromatografie'.

NEN 7171-1:2024: 'Ordering van ondergrondse netten – Deel 1: Criteria', Nederlands Normalisatie-instituut, 1 februari 2024, Delft

VIII Voor deze praktijkcode relevante beoordelingsrichtlijnen

Het gaat om de volgende beoordelingsrichtlijnen van certificatie-instelling Kiwa Nederland B.V., Rijswijk:

- [BRL-K522](#), versie 3, 'Beoordelingsrichtlijn voor het Kiwa Attest met productcertificaat voor PE hulpstukken', 07-03-2019
- [BRL-K17101](#), versie 2, 'Evaluation Guideline for the Kiwa technical approval with product certificate for class II and class III polyethylene piping systems with an aluminium barrier layer for the transport of drinking water in polluted soil', 12-12-2017
- [BRL-K17102](#), versie 1, 'Evaluation guideline for the Kiwa technical approval with product certificate for class II and class III polyethylene piping systems with a plastic barrier layer for the transport of drinking water in polluted soil', 12-12-2017
- [BRL-K17104](#), versie 1, 'Evaluation Guideline for the Kiwa (technical approval-with-)product certificate for Glass fibre reinforced epoxy piping systems with filament wound pipes intended for the transport of drinking water and raw water', 30-09-2016
- [BRL-K17105](#), versie 3, 'Evaluation Guideline for the Kiwa product certificate for plastics piping systems of polyethylene for the transport of drinking water and raw water', 21-04-2023
- [BRL-K17301](#), versie 3, 'Evaluation Guideline for the Kiwa product certificate for piping systems of PVC for the transport of drinking water and raw water', 06-06-2024
- [BRL-K17504](#), versie 3, 'Evaluation Guideline for the Kiwa product certificate for vulcanized rubber products for cold and hot drinking water applications', 10-10-2018
- [BRL-K17605](#), versie 3, 'Evaluation Guideline for the Kiwa-(technical-approval-with) product certificate for plastics piping systems for water supply with or without pressure – Glass-reinforced thermosetting plastics (GRP) based on unsaturated polyester resin (UP)', 08-06-2023

IX Tertiaire drinkwaterleiding met rubber afdichting(sring)en (doorgerekende worst case praktijksituatie)

De navolgende tekst is de integrale en ongewijzigde tekst van onderdeel I.2 'Tertiaire leidingen' uit [33].

Het tertiaire leidingnet is een vertakte structuur waarin de leidingdiameters op basis van een dagelijkse optredende minimum snelheid zijn ontworpen. Dit betekent dat de diameters afhankelijk zijn van het achterliggende aantal aansluitingen. Een dergelijke structuur kan de volledige diameterrange bevatten van $\varnothing$ 32 mm voor de laatste twee aansluitingen tot $\varnothing$ 110 mm voor het volledige aantal aansluitingen in de structuur. Afhankelijk van een standaard binnen een drinkwaterbedrijf voor een dergelijk systeem liggen de materialen voor de leidingen en de koppelingen vast. Deze zullen dus verschillen tussen de diverse bedrijven.

Onderstaande maatvoering is gebaseerd op praktijkgegevens, aangeleverd per mail door 3 drinkwaterbedrijven.

Voor de bepaling wordt uitgegaan van de volgende standaard uitvoering.

Tertiaire structuur

- Lengte tertiaire structuur 180 m
- Aantal aansluitingen 30 stuks (sociale woningbouw, rijtjeswoningen)
- Begin tertiaire structuur diameter 63 mm alle 30 aansluitingen
- Eind tertiaire structuur diameter 40 mm laatste 10 aansluitingen
- Materiaal verstrekt PVC (PVCMO)
- Buisdeellengte 10 m

Koppelingen PVC leiding

- Afdichting in koppelingen EPDM rubber O-ring (2 stuks per koppeling)
- Maat O-ring voor $\varnothing$ 40 mm diameter: 37,8 mm * hoogte 8,9 mm (opgave); voor $\varnothing$ 32 mm diameter: 30,3 mm * hoogte 7,5 mm (opgave)
- Insteeklengte leiding ongeveer tweemaal de diameter
- Annulaire ruimte 1 – 2 mm

Dienstkraan, verbinding met aansluitleiding

- Aansluitleiding PE $\varnothing$ 25 mm zonder barrièrelaag³¹, van de rol af gelegd, geen koppelingen tussen dienstkraan en watermeter
- Afdichting in dienstkraan EPDM rubber O-ring (1 stuks per dienstkraan)
- Maat O-ring voor $\varnothing$ 25 mm diameter: 23,5 mm * hoogte 6,0 mm (schatting)
- Aanboorzadel voor dienstkraan PVC
- Afdichting in aanboorzadel EPDM pakkingsring (plat rubber diameter 25 mm, hoogte 1 mm * dikte 10 mm)

Hulpstukken

Voor het berekenen van permeatie via de hulpstukken is uitgegaan van de volgende dimensies (N.B. Het betreft

³¹ Een barrièrelaag is een speciale laag in de buiswand waarvan het materiaal een relatief grote permeatieweerstand heeft.

een globale inschatting. De bedrijven gebruiken namelijk verschillende modellen met verschillende dimensies. Dit maakt het lastig om één universele waarde af te leiden voor de dimensies):

- Materiaal koppeling POM of PP
- Dimensies koppelingencontactlengte: 32 mm (insteeklengte tussen rubberringen; éénmaal diameter buis), inwendige diameter: 33.3 mm (30.3 mm + 2x 1.5 mm, annulaire ruimte), dikte buiswand: 2.7 mm (idem PE 40 aansluitleiding)
- Materiaal dienstkraan POM of PP
- Dimensies dienstkraan Contactlengte: 100 mm (bochtstuk, circa 3x diameter buis), inwendige diameter: 33.3 mm (30.3 mm + 2x 1.5 mm annulaire ruimte), dikte buiswand: 2.7 mm (idem PE 40 aansluitleiding)

De standaard uitvoering ziet er dan als volgt uit:

- Laatste deel tertiaire leiding 40 of 32 mm
- Twee aansluitingen op het eindpunt van het systeem
- Dagelijks verbruik 125 liter per persoon per dag, bij 2,5 personen per aansluiting komt dit neer op 300 liter per aansluiting.
- Iedere 6 meter een aanboorzadel, met dienstkraan
- Iedere 10 meter een koppeling

Worst case scenario

Voor dit onderzoek is het volgende worst case scenario gehanteerd:

- Één woning aan het einde van een tertiaire leiding (dus minimale doorspoeling)
- 1 koppelstuk en 1 aansluitleiding
- Lengte PVC leiding 6 m en 30 mm inwendige diameter
- 300 l/ dag (voor risicogrenswaarde op basis van gemiddelde concentratie)
- 8 uur stagnatie (voor risicogrenswaarde op basis van maximale concentratie)

X De parameters ‘PAK’s’ en ‘minerale olie’

De navolgende tekst is de integrale en ongewijzigde tekst van het vergaderstuk PG P 22-01-03 (memo) van de begeleidende projectgroep (zie ‘Voorwoord’) d.d. 4 mei 2022.

Introductie

In de eerste helft van juni 2021 kwam er een opmerking vanuit ingenieursbureau TAUW met betrekking tot de praktijkcode PCD 5:2020 ‘De toepassing van leidingmaterialen in met organische stoffen verontreinigde bodems; Permeatie’. Concreet betrof dat de in die praktijkcode genoemde parameter minerale olie met de bijbehorende risicogrenswaarde voor drinkwaterleidingen van het materiaal PE 40. Daarbij werd aangegeven dat TAUW voor diverse drinkwaterbedrijven het materiaaladvies verzorgt (bodemonderzoek voorafgaand aan het realiseren van een drinkwaterleiding) en afhankelijk van de resultaten wordt vastgesteld welk materiaal kan worden toegepast. Voor het materiaaladvies wordt gebruikgemaakt van de risicogrenswaarden volgens genoemde praktijkcode. TAUW is daarbij ‘aangelopen’ tegen het feit dat (i) de risicogrenswaarden voor de parameter minerale olie en drinkwaterleidingen van PE 40 lager zijn dan de door het laboratorium gehanteerde rapportagegrens en (ii) de fractieverdeling volgens de praktijkcode niet overeenkomt met de door de laboratoria aangeboden verdeling. Het verzoek van TAUW om een overleg is gehonoreerd en op 16 juni 2021 is hierover door collega Martin van der Schans en ondergetekende kort met drie mensen van het ingenieursbureau gesproken. Collega Martin heeft op basis van dat overleg Bijlage 1 bij deze memo opgesteld.

De verschillende aspecten van de somparameters ‘minerale olie’ en ‘PAK’s totaal’ in relatie tot de in de praktijkcode PCD 5 vermelde risicogrenswaarden zijn in eerste instantie kort besproken in de vergadering van de projectgroep ‘Actualiseren praktijkcode permeatie’ d.d. 22 juli 2021. De projectgroep bleek zich te kunnen vinden in de keuze om de blik primair te richten op de rapportagegrens voor minerale olie bij de commerciële laboratoria (in verband met technische haalbaarheid en tarieven) als de ‘gemakkelijkste optie’ (om die reden **blauw gemarkeerd** in bijlage 1). Door Evides Waterbedrijf is een lijstje aangereikt met voor de drinkwaterbedrijven relevante commerciële laboratoria. Het bleek te gaan om bijna tien gecertificeerde laboratoria volgens ‘AS SIKB 3000’ (‘AS’ staat voor ‘accrediatieschema’), die onder meer PAK’s en minerale olie bepalen in grondwater en grond volgens het protocol grondwater respectievelijk het protocol grond van de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB) in Gouda. In die protocollen worden voor beide somparameters de volgende ‘referentiemethoden’ genoemd:

- Grondwater:
  - PAK’s:
    - NEN-EN-ISO 17993 ‘Water – Bepaling van 15 polycyclische aromatische koolwaterstoffen (PAK) in water met HPLC met fluorescentiedetectie na vloeistof-vloeistof extractie’
    - ISO 28540 ‘Water – Bepaling van 16 polycyclische aromatische koolwaterstoffen (PAK) in water – Methode met gaschromatografie en massaspectrometrische detectie (GC-MS)’
  - Minerale olie: NEN-EN-ISO 9377-2 en ‘Water – Bepaling van de minerale-olie-index – Deel 2: Methode met vloeistofextractie en gaschromatografie’
- Grond:
  - PAK’s³²: NEN-ISO 18287 ‘Bodem – Bepaling van polycyclische aromatische koolwaterstoffen (PAK) – Gaschromatografische methode met massaspectrometrische detectie (GC-MS)’

---

³² Uitsluitend de mondiale norm voor de eigenlijke bepaling wordt hier genoemd. Voor de door SIKB eveneens vermelde nationale ‘koepelnorm’ en normen ten behoeve van de voorbehandeling wordt verwezen naar Bijlage 2.

- Minerale olie³³: NEN-EN-ISO 16703 'Bodem – Bepaling van het gehalte aan minerale olie van C₁₀ tot C₄₀ door gaschromatografie'

Vragen met betrekking tot de rapportagegrens van de parameters PAK's (inclusief naftaleen) en minerale olie volgens deze bepalingmethoden zijn uitgezet bij drie commerciële laboratoria waarmee KWR Water Research zaken doet en die zijn geaccrediteerd door de Raad voor Accreditatie (RvA): Synlab, AGROLAB en Eurofins. Daarbij zijn vooral de mogelijkheden voor het verlagen van de rapportagegrenzen aan de orde gesteld.

Opbrengsten

De opbrengsten van de contacten met de drie genoemde commerciële laboratoria hebben geleid tot de navolgende opbrengsten (waarbij wordt opgemerkt dat Synlab het laboratorium was dat het beste meedacht en goed kon uitleggen wat wel en niet mogelijk is en waarom).

- Rapportagegrens van de bepalingmethoden voor PAK's in grond (na extractie)
De combinatie van meerdere PAK's in grond (de parameter 'PAK's (totaal) (som 10)' zoals die in de praktijkcode PCD 5 is opgenomen) wordt vooralsnog standaard gerapporteerd met een rapportagegrens van 50 µg/kg d.s. De rapportagegrens voor de individuele PAK's kan met de huidige bepalingmethoden volgens internationale normen en een betrouwbaar resultaat worden verlaagd tot 10 µg/kg d.s.
- Risicogrenswaarde voor de parameter 'PAK's (totaal) (som 10)'
In de praktijkcode PCD 5:2020 is voor zowel PE 40 als PE 80 drinkwaterleidingen (Tabel 1 respectievelijk Tabel 2) geen risicogrenswaarde opgenomen voor de parameter 'PAK's (totaal) (som 10)'. Deze risicogrenswaarde moet gelijk zijn aan die van een van de individuele PAK's met de meest strenge risicogrenswaarde. Volgens Tabel 1 van de praktijkcode is dat het geval voor benzo(a)pyreen en PE 40 drinkwaterleidingen met een risicogrenswaarde van 0,82 mg/kg d.s. In het geval van PE 80 drinkwaterleidingen is de risicogrenswaarde van benzo(a)pyreen 4 mg/kg d.s. Zowel de rapportagegrens van 10 µg/kg d.s. voor elk van de 10 individuele PAK's als 50 µg/kg d.s. voor de parameter 'PAK's (totaal) (som 10)' (zie vorige bullet) ligt daar ver onder.
- Rapportagegrens van de bepalingmethode voor minerale olie in grond (totaal en fractioneel)
De rapportagegrens van de bepalingmethode voor minerale olie (totaal) in grond kan op verzoek worden verlaagd van 35 naar 20 mg/kg d.s. Per fractie bedraagt de rapportagegrens 5 mg/kg d.s. Als minerale olie per fractie wordt bepaald, kan het volgende worden gesteld. Volgens Tabel 1 van de praktijkcode is er de meest strenge risicogrenswaarde voor C₁₂ en PE 40 drinkwaterleidingen: 5,6 mg/kg d.s. Laboratoria rapporteren standaard uitsluitend de som aan organische stoffen van verschillende fracties. C₁₂ wordt bij de bepaling van minerale olie gemeten bij de fractie C₁₀ – C₁₂ (de som van alle minerale olie in het chromatogram in het gebied C₁₀ – C₁₂). In het uiterste geval omvat die fractie 100% C₁₂. De rapportagegrens van 5 mg/kg d.s. voor die fractie is lager dan de risicogrenswaarde van 5,6 mg/kg d.s. voor C₁₂, zodat de bepaling juist voldoende gevoelig is. Technisch gezien is een en ander mogelijk in de meest moeilijke matrices zonder dat er concessies zouden moeten worden gedaan aan de kwaliteit van de meetresultaten. Extra werkzaamheden zijn niet noodzakelijk. Daarmee lijkt ook duidelijk waarom door geen van de drie benaderde laboratoria een antwoord is gegeven op de vraag of er eventueel sprake zou zijn van financiële consequenties (meerkosten).

Consequenties rapportage(grenzen)

Het drinkwaterbedrijf of het ingenieursbureau dient bij de opdrachtverlening aan het betrokken commerciële laboratorium het verzoek te doen om een (lagere) rapportagegrens van 10 µg/kg d.s. voor individuele PAK's in grond op te nemen in het analyserapport. De huidige rapportagegrens van 50 µg/kg d.s. voor de parameter 'PAK's (totaal) (som 10)' behoeft niet te worden verlaagd.

---

³³ Uitsluitend de mondiale norm voor de eigenlijke bepaling wordt hier genoemd. Voor de door SIKB eveneens vermelde nationale 'koepelnorm' wordt verwezen naar bijlage 2.

De parameter minerale olie in grond dient door het betrokken commerciële laboratorium (uitsluitend) in fracties te worden gerapporteerd met een rapportagegrens van 5 mg/kg d.s. voor elk van de fracties zoals die standaard worden gerapporteerd:

- C₁₀ – C₁₂
- C₁₂ – C₁₆
- C₁₆ – C₂₁
- C₂₁ – C₃₀
- C₃₀ – C₃₅
- C₃₅ – C₄₀

Wijzigingen praktijkcode PCD 5 (voorstel)

In de praktijkcode PCD 5 zijn direct na Tabel 2 in subparagraaf 5.5.2 enkele ‘kopjes’ opgenomen (pagina 31). Daaraan zal een kopje ‘PAK’s’ worden toegevoegd waarbij een en ander ten aanzien van de te hanteren rapportagegrenzen voor PAK’s (zie hierboven) kort zal worden beschreven.

De risicogrenswaarde voor de parameter ‘PAK’s (totaal) (som 10)’ in grond bij PE 40 drinkwaterleidingen (Tabel 1 op pagina 25 van de praktijkcode PCD 5) wordt gewijzigd van ‘-’ in ‘0,82 mg/kg d.s.’ In Tabel 2 (pagina 29 van de praktijkcode PCD 5) wordt voor die parameter een risicogrenswaarde van 4 mg/kg d.s. opgenomen (vooralsnog staat daar niets).

Voor de fracties C₁₀ tot en met C₁₆ en voor de fractie $\geq$ C₁₇ zijn in de praktijkcode PCD 5 vooralsnog individuele risicogrenswaarden in grond opgenomen (voor PE 40 drinkwaterleidingen, zie Tabel 1 op pagina 27), maar deze worden niet als zodanig gerapporteerd (zie hierboven). Voor permeatie zijn met name de beide eerste fracties (dus C₁₀ – C₁₂ en C₁₂ – C₁₆) van belang en die zullen daarom in Tabel 1 in plaats daarvan worden opgenomen, met risicogrenswaarden van 5,6 mg/kg d.s. respectievelijk 97 mg/kg d.s. In Tabel 2 (pagina 31) zullen die fracties eveneens worden opgenomen en dan met risicogrenswaarden van 18 mg/kg d.s. respectievelijk 300 mg/kg d.s.

Bijlage 1 Opbrengst overleg TAUW/KWR over de parameter minerale olie

Aanleiding

Aanleiding voor deze notitie is een overleg van Martin van der Schans en Martin Meerkerk (KWR) op 16 juni 2021 met Teun Nijenkamp, Charles Pijls en Vincent de Breij (ingenieursbedrijf TAUW).

In de praktijkcode voor permeatie (PCD 5:2020) worden afzonderlijke risicogrenswaarden gehanteerd voor C_{10} , C_{11} en C_{12} (zie de tabellen 1 voor PE 40 en 2 voor PE 80 op pagina 25 respectievelijk 30). De risicogrenswaarden voor PE 40 en grond zijn respectievelijk 10, 7,2 en 5,6 mg/kg d.s. Laboratoria rapporteren standaard uitsluitend de som aan organische stoffen $C_{10} - C_{12}$ (dit is de som van alle minerale olie in het chromatogram in het gebied $C_{10} - C_{12}$) met een rapportagegrens van 11 mg/kg d.s. Het probleem is dat er (i) geen risicogrenswaarde is voor de som $C_{10} - C_{12}$ en (ii) dat de risicogrenswaarde lager is dan de standaard rapportagegrens. Het is hierdoor niet goed mogelijk om bodemonderzoek te toetsen aan de risicogrenswaarden.

In de praktijk wordt op locaties waarbij sprake is van verontreinigingen met benzine vooral C_{10} aangetroffen en in het geval van verontreinigingen met diesel/gasolie meer C_{11}/C_{12} . Er kan dus niet zomaar worden gesteld dat de hoeveelheden gelijk zijn verdeeld over de fracties.

In de praktijkcode staat dat je minerale olie mag negeren als er geen BTEX wordt aangetroffen. BTEX maakt echter geen onderdeel uit van het door de drinkwaterbedrijven voorgeschreven standaardpakket aan in de bodem te meten stoffen.

Mogelijke oplossingen

- 1 Als de fracties gelijk zijn verdeeld de analyse van $C_{10} - C_{12}$ toetsen op risicogrenswaarde voor de som aan $C_{10} - C_{12}$: $0.5 * C_{10} + 1 * C_{11} + 0.5 * C_{12} = 15 \text{ mg/kg d.s.}$
- 2 Nagaan of er laboratoria zijn die analyses met een lage rapportagegrens leveren. Als dat het geval zou zijn, zou ervoor moeten worden gezorgd dat drinkwaterbedrijven die (duurdere) analyse voorschrijven (dit moet vanuit de opdrachtgever worden geregeld, omdat bedrijven het anders niet gaan doen om concurrerend te blijven qua prijs).
- 3 Aparte grenswaarde voor de som aan $C_{10} - C_{12}$ afleiden, op basis van in de praktijk veel voorkomende verdelingen van C_{10} , C_{11} en C_{12} .
- 4 Permeatieonderzoek met minerale olie uitvoeren om de grenswaarden te onderbouwen.

Bijlage 2 'Koepelnorm' en normen voor de voorbehandeling van grond i.v.m. de bepaling van PAK's en minerale olie respectievelijk PAK's

- Grond:
  - PAK's:
    - NEN 6970 'Koepelnorm voor de bepaling van organische componenten in grond, waterbodem en bouwstof (grond)'
    - NEN 6971 'Bodem – Acetonextractie voor de bepaling van organische componenten'
    - NEN 6972 met NEN 6972/A1 'Bodem – Aceton/petroleumetherextractie voor de bepaling van organische componenten'
    - NEN 6974 'Bodem – Zuivering met aluminiumoxide voor de bepaling van organische componenten'
    - NEN 6976 'Bodem – Zuivering met vastefase-extractie voor de bepaling van organische componenten'
    - NEN 6977 'Bodem – Kwantitatieve bepaling van het gehalte aan polycyclische aromatische koolwaterstoffen (PAK) met hogedrukvlloeistofchromatografie (HPLC)'
    - ~~NEN ISO 18287 'Bodem – Bepaling van polycyclische aromatische koolwaterstoffen (PAK) – Gaschromatografische methode met massaspectrometrische detectie (GC-MS)'~~
  - Minerale olie:
    - NEN 6970 'Koepelnorm voor de bepaling van organische componenten in grond, waterbodem en bouwstof (grond)'
    - ~~NEN EN ISO 16703 'Bodem – Bepaling van het gehalte aan minerale olie van C₁₀ tot C₄₀ door gaschromatografie'~~

XI Risicogrenswaarden voor gelijkde PVC leidingen

Tabel 8 vermeldt risicogrenswaarden voor stoffen in grondwater en grond in het geval van PVC leidingen met lijmverbindingen (dat wil zeggen leidingen die 'volledig' in PVC zijn uitgevoerd. Daarbij gaat het om concentraties (grondwater) of gehalten (grond) waarbij verweking van onderdelen van drinkwaterleidingen van PVC zal (kunnen) optreden. Bij de risicogrenswaarde in grondwater is na de betreffende waarde een '*' of een '**' toegevoegd. Bij '*' wordt uitgegaan van verweking van het PVC boven 10% van de activiteit; bij '**' is dat 25%. In het geval 'geen' is vermeld, is er geen kans op verweking.

Tabel 8 Risicogrenswaarden voor gelijmde PVC leidingen in contact met individuele stoffen in grondwater en grond (dus zonder rubber afdichting(sring)en).

Stofgroep/-naam	Grondwater			Grond	
	Streef-waarde	Interventie-waarde	Risicogrenswaarde	Interventie-waarde	Risicogrenswaarde
3. Aromatische verbindingen					
Benzeen	0,2 µg/l	30 µg/l	490.000 µg/l**	1,1 mg/kg d.s.	2.200 mg/kg d.s.
Ethylbenzeen	4 µg/l	150 µg/l	39.000 µg/l**	110 mg/kg d.s.	790 mg/kg d.s.
Tolueen	7 µg/l	1.000 µg/l	150.000 µg/l**	32 mg/kg d.s.	1.100 mg/kg d.s.
Xylenen (som)	0,2 µg/l	70 µg/l	49.000 µg/l**	17 mg/kg d.s.	490 mg/kg d.s.
Styreen	6 µg/l	300 µg/l	80.000 µg/l**	86 mg/kg d.s.	1.700 mg/kg d.s.
Fenol	0,2 µg/l	2.000 µg/l	16.000.000 µg/l**	14 mg/kg d.s.	35.000 mg/kg d.s.
Cresolen (som)	0,2 µg/l	200 µg/l	1.500.000 µg/l**	13 mg/kg d.s.	5.200 mg/kg d.s.
4. Polycyclische Aromatische Koolwaterstoffen (PAK's)					
Naftaleen	0,01 µg/l	70 µg/l	geen		geen
Fenantreen	0,003 µg/l	5 µg/l	geen		geen
Antraceen	0,0007 µg/l	5 µg/l	geen		geen
Fluorantheen	0,003 µg/l	1 µg/l	geen		geen
Chryseen	0,003 µg/l	0,2 µg/l	geen		geen
Benzo(a)antraceen	0,0001 µg/l	0,5 µg/l	geen		geen
Benzo(a)pyreen	0,0005 µg/l	0,05 µg/l	geen		geen
Benzo(k)fluoranthen	0,0004 µg/l	0,05 µg/l	geen		geen

Stofgroep/-naam	Grondwater			Grond	
	Streef- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde
Indeno(1,2,3cd)pyr een	0,0004 µg/l	0,05 µg/l	geen		geen
Benzo(ghi)peryleen	0,0003 µg/l	0,05 µg/l	geen		geen
PAK's (totaal) (som 10)	-	-	geen	40 mg/kg d.s.	geen
5. Gechloreerde koolwaterstoffen					
a. (Vluchtige) koolwaterstoffen					
Monochlooretheen (vinylchloride)	0,01 µg/l	5 µg/l		0,1 mg/kg d.s.	
Dichloormethaan	0,01 µg/l	1.000 µg/l	2.000.000 µg/l*	3,9 mg/kg d.s.	2.400 mg/kg d.s.
1,1-dichloorethaan	7 µg/l	900 µg/l	520.000 µg/l*	15 mg/kg d.s.	1.100 mg/kg d.s.
1,2-dichloorethaan	7 µg/l	400 µg/l	1.000.000 µg/l*	6,4 mg/kg d.s.	2.000 mg/kg d.s.
1,1-dichlooretheen	0,01 µg/l	10 µg/l	180.000 µg/l*	0,3 mg/kg d.s.	700 mg/kg d.s.
1,2-dichlooretheen (som)	0,01 µg/l	20 µg/l	58.000 µg/l*	1 mg/kg d.s.	240 mg/kg d.s.
dichloorpropanen (som)	0,8 µg/l	80 µg/l	140.000 µg/l*	2 mg/kg d.s.	360 mg/kg d.s.
Trichloormethaan (chloroform)	6 µg/l	400 µg/l	790.000 µg/l*	5,6 mg/kg d.s.	2.300 mg/kg d.s.
1,1,1- trichloorethaan	0,01 µg/l	300 µg/l	230.000 µg/l*	15 mg/kg d.s.	1.300 mg/kg d.s.
1,1,2- trichloorethaan	0,01 µg/l	130 µg/l	300.000 µg/l*	10 mg/kg d.s.	1.700 mg/kg d.s.
Trichlooretheen (Tri)	24 µg/l	500 µg/l	110.000 µg/l*	2,5 mg/kg d.s.	810 mg/kg d.s.
Tetrachloormethaa n (Tetra)	0,01 µg/l	10 µg/l	80.000 µg/l*	0,7 mg/kg d.s.	280 mg/kg d.s.
Tetrachlooretheen (Per)	0,01 µg/l	40 µg/l	11.000 µg/l*	8,8 mg/kg d.s.	180 mg/kg d.s.
b. Chloorbenzenen					
Monochloorbenzee n	7 µg/l	180 µg/l	50.000 µg/l*	15 mg/kg d.s.	650 mg/kg d.s.
Dichloorbenzenen (som)	3 µg/l	50 µg/l	6.000 µg/l*	19 mg/kg d.s.	230 mg/kg d.s.
Trichloorbenzenen (som)	0,01 µg/l	10 µg/l	geen	11 mg/kg d.s.	geen
Tetrachloorbenzen en (som)	0,01 µg/l	2,5 µg/l	geen	2,2 mg/kg d.s.	geen

Stofgroep/-naam	Grondwater			Grond	
	Streef- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde
Pentachloorbenzenen	0,003 µg/l	1 µg/l	geen	6,7 mg/kg d.s.	geen
Hexachloorbenzenen	0,00009 µg/l	0,5 µg/l	geen	2,0 mg/kg d.s.	geen
c. Chloorfenolen					
Monochloorfenolen (som)	0,3 µg/l	100 µg/l	geen	5,4 mg/kg d.s.	geen
Dichloorfenolen (som)	0,2 µg/l	30 µg/l	geen	22 mg/kg d.s.	geen
Trichloorfenolen (som)	0,03 µg/l	10 µg/l	geen	22 mg/kg d.s.	geen
Tetrachloorfenolen (som)	0,01 µg/l	10 µg/l	geen	21 mg/kg d.s.	geen
Pentachloorfenol	0,04 µg/l	3 µg/l	geen	12 mg/kg d.s.	geen
d. Polychloorbifenylen (PCB's)					
PCB's (som 7)	10 ng/l	10 ng/l	geen	1 mg/kg d.s.	geen
e. Overige gechloreerde koolwaterstoffen					
Monochlooraniline (som)	-	30 µg/l	geen	50 mg/kg d.s.	geen
Dioxine (som TEQ)	-	n.v.t.	geen	0,00018 mg/kg d.s.	geen
Chloornaftaleen (som)	-	6 µg/l	geen	23 mg/kg d.s.	geen
6. Bestrijdingsmiddelen					
a. Organochloorbestrijdingsmiddelen					
Chlooraan (som)	0,02 ng/l	200 ng/l	geen	4 mg/kg d.s.	geen
DDT (som)	-	-	geen	1,7 mg/kg d.s.	geen
DDE (som)	-	-	geen	2,3 mg/kg d.s.	geen
DDD (som)	-	-	geen	34 mg/kg d.s.	geen
DDT/DDE/DDE (som)	0,004 ng/l	10 ng/l	geen		geen
Aldrin	0,009 ng/l	-	geen	0,32 mg/kg d.s.	geen
Dieldrin	0,1 ng/l	-	geen		geen
Endrin	0,04 ng/l	-	geen		geen
Drins (som)	-	0,1 µg/l	geen	4 mg/kg d.s.	geen
α-endosulfan	0,2 ng/l	5.000 ng/l	geen	4 mg/kg d.s.	geen
α-HCH	33 ng/l	-	geen	17 mg/kg d.s.	geen
β-HCH	8 ng/l	-	geen	1,6 mg/kg d.s.	geen

Stofgroep/-naam	Grondwater			Grond	
	Streef- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde
γ -HCH (lindaan)	9 ng/l	-	geen	1,2 mg/kg d.s.	geen
HCH-verbindingen (som)	0,05 μ g/l	1 μ g/l	geen		geen
Heptachloor	0,005 ng/l	300 ng/l	geen	4 mg/kg d.s.	geen
Heptachloorepoxide (som)	0,005 ng/l	3.000 ng/l	geen	4 mg/kg d.s.	geen
b. Organofosfor- pesticiden					
-					
c. Organotin- bestrijdingsmiddele n					
Organotin- verbindingen (som)	0,005 – 16 ng/l	700 ng/l	geen	2,5 mg/kg d.s.	geen
d. Chloorfenoxi- azijnzuur herbiciden					
MCPA	0,02 μ g/l	50 μ g/l		4 mg/kg d.s.	
e. Overige bestrijdingsmiddele n					
Atrazine	0,02 μ g/l	150 μ g/l	geen	0,71 mg/kg d.s.	geen
Carbaryl	0,02 μ g/l	60 μ g/l	geen	0,45 mg/kg d.s.	geen
Carbofuran	0,02 μ g/l	100 μ g/l	geen	0,017 mg/kg d.s.	geen
7. Overige stoffen					
Cyclohexanon	0,5 μ g/l	15.000 μ g/l	geen	150 mg/kg d.s.	geen
Dimethylftalaat	-		geen	82 mg/kg d.s.	geen
Diethylftalaat	-		geen	53 mg/kg d.s.	geen
Di-isobutylftalaat	-		geen	17 mg/kg d.s.	geen
Dibutylftalaat	-		geen	36 mg/kg d.s.	geen
Butylbenzylftalaat	-		geen	48 mg/kg d.s.	geen
Dihexylftalaat	-		geen	220 mg/kg d.s.	geen
Di(2- ethylhexyl)ftalaat	-		geen	60 mg/kg d.s.	geen
Ftalaten (som)	0,5 μ g/l	5 μ g/l	geen	-	geen
Minerale olie	50 μ g/l	600 μ g/l	geen	5.000 mg/kg d.s.	geen
Pyridine	0,5 μ g/l	30 μ g/l	geen	11 mg/kg d.s.	geen
Tetrahydrofuraan	0,5 μ g/l	300 μ g/l	geen	7 mg/kg d.s.	geen
Tetrahydrothiofeen	0,5 μ g/l	5.000 μ g/l	geen	8,8 mg/kg d.s.	geen
Tribroommethaan (bromoform)	-	630 μ g/l	geen	75 mg/kg d.s.	geen

Stofgroep/-naam	Grondwater			Grond	
	Streef- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde
MTBE			12.000 mg/l* (zie 'MTBE en ETBE' na Tabel 8)		11.000 mg/ kg d.s. (zie 'MTBE en ETBE' direct na Tabel 8)
ETBE			1.200 mg/l* (zie 'MTBE en ETBE' direct na Tabel 8)		

MTBE en ETBE

In 2008 is een studie uitgevoerd naar de permeatie-eigenschappen van PE, PVC en asbestcement voor de stoffen MTBE en ETBE [8]. In dit rapport is beschreven dat die stoffen in concentraties van 10% van de maximale concentratie in (grond)water (respectievelijk 3.500 mg/l en 1.000 mg/l) of van de maximale dampconcentratie in (bodem)lucht en hoger PVC kunnen doen verweken. Bij lagere concentraties van die stoffen zal er geen significante permeatie optreden.

XII Risicogrenswaarden op basis van piekconcentraties

In aanvulling op de alinea 'Risicogrenswaarden op basis van gemiddelde concentratie en piekconcentratie' van subparagraaf 4.5.2 'Polyetheen (PE)' zijn in de onderstaande tabellen 8 en 9 risicogrenswaarden op basis van beide 'soorten' concentratie opgenomen voor PE 40 respectievelijk PE 80. De daarin vermelde risicogrenswaarden op basis van gemiddelde concentratie zijn identiek aan die volgens de tabellen 1 en 2.

Risicogrenswaarden op basis van piekconcentratie soms hoger dan op basis van gemiddelde concentratie

Voor een aantal organische stoffen leiden berekeningen met het model tot een risicogrenswaarde op basis van de piekconcentratie die hoger is dan die op basis van de gemiddelde concentratie. Dit houdt verband met het onderliggende theoretische model dat niet is toegerust en gevalideerd voor het doorrekenen van stoffen met een relatief hoge partiticoëfficiënt. Voor deze gevallen is in de twee tabellen in deze bijlage geen aparte risicogrenswaarde voor de piekconcentratie weergegeven (aangegeven met een '*'). Geadviseerd wordt om bij toetsing van een risicogrenswaarde op basis van de piekconcentratie dezelfde waarde te hanteren als die op basis van de gemiddelde concentratie.

Tabel 10 Risicogrenswaarden³⁴ voor PE 40 leidingen in contact met individuele stoffen in grondwater en grond op basis van zowel gemiddelde concentratie als piekconcentratie in drinkwater.

Stofnaam	Grondwater				Grond ³⁵		
	Streef-waarde	Interventie-waarde	Risicogrens-waarde op basis van <u>gemiddelde concentratie</u>	Risicogrens-waarde op basis van <u>piekconcentratie</u>	Interventie-waarde	Risicogrens-waarde op basis van <u>gemiddelde concentratie</u>	Risicogrens-waarde op basis van <u>piekconcentratie</u>
3. Aromatische verbindingen							
Benzeen	0,2 µg/l	30 µg/l	1.700 µg/l	110 µg/l	1,1 mg/kg d.s.	2,7 mg/kg d.s.	0,17 mg/kg d.s.
Ethylbenzeen	4 µg/l	150 µg/l	270 µg/l	94 µg/l	110 mg/kg d.s.	1,8 mg/kg d.s.	1 mg/kg d.s.
Tolueen	7 µg/l	1.000 µg/l	560 µg/l	97 µg/l	32 mg/kg d.s.	1,4 mg/kg d.s.	0,24 mg/kg d.s.
Xylenen (som)	0,2 µg/l	70 µg/l	240 µg/l	91 µg/l	17 mg/kg d.s.	0,9 mg/kg d.s.	0,29 mg/kg d.s.
Styreen	6 µg/l	300 µg/l	450 µg/l	100 µg/l	86 mg/kg d.s.	3,3 mg/kg d.s.	1 mg/kg d.s.
Fenol	0,2 µg/l	2.000 µg/l	260.000 µg/l	12.000 µg/l	14 mg/kg d.s.	190 mg/kg d.s.	9 mg/kg d.s.
Cresolen (som)	0,2 µg/l	200 µg/l	100.000 µg/l	4.500 µg/l	13 mg/kg d.s.	91 mg/kg d.s.	4 mg/kg d.s.
4. Polycyclische Aromatische Koolwaterstoffen (PAK's)							
Naftaleen	0,01 µg/l	70 µg/l	320 µg/l	120 µg/l	-	5,9 mg/kg d.s.	2 mg/kg d.s.
Fenantreen	0,003 µg/l	5 µg/l	5,6 µg/l	*	-	1,8 mg/kg d.s.	*
Antraceen	0,0007 µg/l	5 µg/l	5,5 µg/l	*	-	2,1 mg/kg d.s.	*
Fluorantheen	0,003 µg/l	1 µg/l	2,4 µg/l	*	-	7,1 mg/kg d.s.	*
Chryseen	0,003 µg/l	0,2 µg/l	0,87 µg/l	*	-	8,9 mg/kg d.s.	*
Benzo(a)antraceen	0,0001 µg/l	0,5 µg/l	0,83 µg/l	*	-	9,9 mg/kg d.s.	*
Benzo(a)pyreen	0,0005 µg/l	0,05 µg/l	0,064 µg/l	*	-	0,82 mg/kg d.s.	*

³⁴: Voor grotere diameters kan de risicogrenswaarde groter zijn, zie uitleg boven Tabel 1.³⁵ Voor 'standaardbodem' (10% organische stof en 25% lutum). 'd.s.' staat voor 'droge stof'.

Stofnaam	Grondwater				Grond ³⁵		
	Streef- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde op basis van <u>gemiddelde concentratie</u>	Risicogrens- waarde op basis van <u>piekconcentratie</u>	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde op basis van <u>gemiddelde concentratie</u>	Risicogrens- waarde op basis van <u>piekconcentratie</u>
Benzo(k)fluorantheen	0,0004 µg/l	0,05 µg/l	1,1 µg/l	*	-	4,7 mg/kg d.s.	*
Indeno(1,2,3cd)pyreen	0,0004 µg/l	0,05 µg/l	0,15 µg/l	*	-	3,1 mg/kg d.s.	*
Benzo(ghi)peryleen	0,0003 µg/l	0,05 µg/l	0,18 µg/l	*	-	9,4 mg/kg d.s.	*
PAK's (totaal) (som 10)			-	-	40 mg/kg d.s.	0,82 mg/kg d.s. ³⁶	-
5. Gechloreerde koolwaterstoffen							
a. (Vluchtige) koolwaterstoffen							
Monochlooretheen (vinylchloride)	0,01 µg/l	5 µg/l	450 µg/l	20 µg/l	0,1 mg/kg d.s.	0,83 mg/kg d.s.	0,04 mg/kg d.s.
Dichloormethaan	0,01 µg/l	1.000 µg/l	23.000 µg/l	1.000 µg/l	3,9 mg/kg d.s.	9,7 mg/kg d.s.	0,44 mg/kg d.s.
1,1-dichloorethaan	7 µg/l	900 µg/l	8.500 µg/l	380 µg/l	15 mg/kg d.s.	6,5 mg/kg d.s.	0,29 mg/kg d.s.
1,2-dichloorethaan	7 µg/l	400 µg/l	59.000 µg/l	2.700 µg/l	6,4 mg/kg d.s.	40 mg/kg d.s.	2 mg/kg d.s.
1,1-dichlooretheen	0,01 µg/l	10 µg/l	3.200 µg/l	160 µg/l	0,3 mg/kg d.s.	4,1 mg/kg d.s.	0,21 mg/kg d.s.
1,2-dichlooretheen (som)	0,01 µg/l	20 µg/l	5.200 µg/l	230 µg/l	1 mg/kg d.s.	7,4 mg/kg d.s.	0,33 mg/kg d.s.
Dichloorpropanen (som)	0,8 µg/l	80 µg/l	7.200 µg/l	320 µg/l	2 mg/kg d.s.	5,9 mg/kg d.s.	0,26 mg/kg d.s.
Trichloormethaan (chloroform)	6 µg/l	400 µg/l	10.000 µg/l	460 µg/l	5,6 mg/kg d.s.	10 mg/kg d.s.	0,45 mg/kg d.s.
1,1,1-trichloorethaan	0,01 µg/l	300 µg/l	1.700 µg/l	200 µg/l	15 mg/kg d.s.	3,3 mg/kg d.s.	0,39 mg/kg d.s.
1,1,2-trichloorethaan	0,01 µg/l	130 µg/l	17.000 µg/l	800 µg/l	10 mg/kg d.s.	33 mg/kg d.s.	2 mg/kg d.s.
Trichlooretheen (Tri)	24 µg/l	500 µg/l	24.000 µg/l	2.100 µg/l	2,5 mg/kg d.s.	57 mg/kg d.s.	5 mg/kg d.s.

³⁶ Hierbij is ervan uitgegaan dat het totaal aan PAK's voor 100% uit benzo(a)pyreen bestaat (de PAK met de laagste risicogrenswaarde en daarmee dus worst case). Als uitsluitend de somparameter is bepaald en op basis van de opbrengst daarvan PE 80 niet meer zou kunnen worden toegepast, wordt de aanbeveling gedaan om in tweede instantie de individuele PAK's te meten.

Stofnaam	Grondwater				Grond ³⁵		
	Streef- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde op basis van <u>gemiddelde concentratie</u>	Risicogrens- waarde op basis van <u>piekconcentratie</u>	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde op basis van <u>gemiddelde concentratie</u>	Risicogrens- waarde op basis van <u>piekconcentratie</u>
Tetrachloormethaan (Tetra)	0,01 µg/l	10 µg/l	2.700 µg/l	280 µg/l	0,7 mg/kg d.s.	3,3 mg/kg d.s.	0,34 mg/kg d.s.
Tetrachlooretheen (Per)	0,01 µg/l	40 µg/l	7.200 µg/l	2.200 µg/l	8,8 mg/kg d.s.	37 mg/kg d.s.	11 mg/kg d.s.
b. Chloorbenzenen							
Monochloorbenzeen	7 µg/l	180 µg/l	690 µg/l	120 µg/l	15 mg/kg d.s.	3 mg/kg d.s.	1 mg/kg d.s.
Dichloorbenzenen (som)	3 µg/l	50 µg/l	400 µg/l	160 µg/l	19 mg/kg d.s.	3,4 mg/kg d.s.	1 mg/kg d.s.
Trichloorbenzenen (som)	0,01 µg/l	10 µg/l	130 µg/l	*	11 mg/kg d.s.	5,5 mg/kg d.s.	*
Tetrachloorbenzenen (som)	0,01 µg/l	2,5 µg/l	89 µg/l	*	2,2 mg/kg d.s.	7,2 mg/kg d.s.	*
Pentachloorbenzenen	0,003 µg/l	1 µg/l	58 µg/l	*	6,7 mg/kg d.s.	9,4 mg/kg d.s.	*
Hexachloorbenzeen	0,00009 µg/l	0,5 µg/l	5,3 µg/l	*	2,0 mg/kg d.s.	3,1 mg/kg d.s.	*
c. Chloorfenolen							
Monochloorfenolen (som)	0,3 µg/l	100 µg/l	3.500 µg/l	230 µg/l	5,4 mg/kg d.s.	6,6 mg/kg d.s.	0,32 mg/kg d.s.
Dichloorfenolen (som)	0,2 µg/l	30 µg/l	1.900 µg/l	280 µg/l	22 mg/kg d.s.	14 mg/kg d.s.	2 mg/kg d.s.
Trichloorfenolen (som)	0,03 µg/l	10 µg/l	3.000 µg/l	260 µg/l	22 mg/kg d.s.	120 mg/kg d.s.	7 mg/kg d.s.
Tetrachloorfenolen (som)	0,01 µg/l	10 µg/l	2.500 µg/l	220 µg/l	21 mg/kg d.s.	100 mg/kg d.s.	10 mg/kg d.s.
Pentachloorfenol ³⁷	0,04 µg/l	3 µg/l	Zie tetrachloorf enolen	Zie tetrachloorfenol en	12 mg/kg d.s.	Zie tetrachloorfenol en	Zie tetrachloorfenolen
d. Polychloorbifenylen (PCB's)							

³⁷ Van de stof pentachloorfenol is geen betrouwbare verdelingscoëfficiënt (K_d) beschikbaar, zodat voor alle risicogrenswaarden wordt verwezen naar de tetrachloorfenolen.

Stofnaam	Grondwater				Grond ³⁵		
	Streef- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde op basis van <u>gemiddelde concentratie</u>	Risicogrens- waarde op basis van <u>piekconcentratie</u>	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde op basis van <u>gemiddelde concentratie</u>	Risicogrens- waarde op basis van <u>piekconcentratie</u>
PCB's (som 7)	0,01 µg/l	0,01 µg/l	0,15 µg/l	*	1 mg/kg d.s.	0,44 mg/kg d.s.	*
PCB 28			0,56 µg/l	*		0,44 mg/kg d.s.	*
PCB 52			0,57 µg/l	*		0,55 mg/kg d.s.	*
PCB 101			0,34 µg/l	*		2,2 mg/kg d.s.	*
PCB 118			0,29 µg/l	*		12 mg/kg d.s.	*
PCB 138			0,24 µg/l	*		2,4 mg/kg d.s.	*
PCB 153			0,21 µg/l	*		3 mg/kg d.s.	*
PCB 180			0,15 µg/l	*		2,9 mg/kg d.s.	*
e. Overige gechloreerde koolwaterstoffen							
Monochlooranilinen (som)	-	30 µg/l	150.000 µg/l	7.000 µg/l	50 mg/kg d.s.	1.000 mg/kg d.s.	48 mg/kg d.s.
Dioxine (som TEQ)	-	n.v.t.			0,00018 mg/kg d.s.		
Chlooraфтаalen (som)	-	6 µg/l	1.000 µg/l	150 µg/l	23 mg/kg d.s.	55 mg/kg d.s.	8 mg/kg d.s.
6. Bestrijdingsmiddelen							
a. Organochloor- bestrijdingsmiddelen							
Chlooraan (som)	0,00002 µg/l	0,2 µg/l	59 µg/l	*	4 mg/kg d.s.	45 mg/kg d.s.	*
DDT (som)	-	-	13 µg/l	*	1,7 mg/kg d.s.	97 mg/kg d.s.	*
DDE (som)	-	-	1,9 µg/l	*	2,3 mg/kg d.s.	8,3 mg/kg d.s.	*
DDD (som)	-	-	3,7 µg/l	*	34 mg/kg d.s.	10 mg/kg d.s.	*
DDT/DDE/DDE (som)	0,004 ng/l	10 ng/l		*	-		*

Stofnaam	Grondwater				Grond ³⁵		
	Streef- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde op basis van <u>gemiddelde concentratie</u>	Risicogrens- waarde op basis van <u>piekconcentratie</u>	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde op basis van <u>gemiddelde concentratie</u>	Risicogrens- waarde op basis van <u>piekconcentratie</u>
Aldrin	0,009 ng/l	-	7.400 ng/l	*	0,32 mg/kg d.s.	1,2 mg/kg d.s.	*
Dieldrin	0,1 ng/l	-	63.000 ng/l	22.000 ng/l	-	12 mg/kg d.s.	4 mg/kg d.s.
Endrin	0,04 ng/l	-	340.000 ng/l	70.000 ng/l	-	59 mg/kg d.s.	12 mg/kg d.s.
Drins (som)	-	0,1 µg/l			4 mg/kg d.s.		
α-endosulfan	0,0002 µg/l	5 µg/l	690 µg/l	100 µg/l	4 mg/kg d.s.	17 mg/kg d.s.	3 mg/kg d.s.
α-HCH	0,033 µg/l	-	2.100 µg/l	98 µg/l	17 mg/kg d.s.	90 mg/kg d.s.	4 mg/kg d.s.
β-HCH	0,008 µg/l	-	2.500 µg/l	110 µg/l	1,6 mg/kg d.s.	110 mg/kg d.s.	5 mg/kg d.s.
γ-HCH (lindaan)	0,009 µg/l	-	2.600 µg/l	110 µg/l	1,2 mg/kg d.s.	49 mg/kg d.s.	2 mg/kg d.s.
HCH-verbindingen (som)	0,05 µg/l	1 µg/l			-		
Heptachloor	0,005 ng/l	300 ng/l	16.000 ng/l	15.000 ng/l	4 mg/kg d.s.	9,1 mg/kg d.s.	8 mg/kg d.s.
Heptachloorepoxide (som)	0,005 ng/l	3.000 ng/l	90.000 ng/l	25.000 ng/l	4 mg/kg d.s.	1,5 mg/kg d.s.	0,43 mg/kg d.s.
b. Organofosfor- pesticiden							
-						2	
c. Organotin- bestrijdingsmiddelen							
Organotin-verbindingen (som)	0,05 – 16 ng/l	700 ng/l			2,5 mg/kg d.s.		
d. Chloorfenoxiazijnzuur herbiciden							
MCPA	0,02 µg/l	50 µg/l	8.800 µg/l	400 µg/l	4 mg/kg d.s.	11 mg/kg d.s.	1 mg/kg d.s.
e. Overige bestrijdingsmiddelen							

Stofnaam	Grondwater				Grond ³⁵		
	Streef- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde op basis van <u>gemiddelde concentratie</u>	Risicogrens- waarde op basis van <u>piekconcentratie</u>	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde op basis van <u>gemiddelde concentratie</u>	Risicogrens- waarde op basis van <u>piekconcentratie</u>
Atrazine	0,02 µg/l	150 µg/l	7.600 µg/l	340 µg/l	0,71 mg/kg d.s.	24 mg/kg d.s.	1 mg/kg d.s.
Carbaryl	0,002 µg/l	60 µg/l	12.000 µg/l	550 µg/l	0,45 mg/kg d.s.	45 mg/kg d.s.	2 mg/kg d.s.
Carbofuran	0,009 µg/l	100 µg/l	84.000 µg/l	3.800 µg/l	0,017 mg/kg d.s.	78 mg/kg d.s.	4 mg/kg d.s.
7. Overige stoffen							
Cyclohexanon	0,5 µg/l	15.000 µg/l	120.000 µg/l	5.400 µg/l	150 mg/kg d.s.	32 mg/kg d.s.	1 mg/kg d.s.
Dimethylftalaat	-	-	99.000 µg/l	4.500 µg/l	82 mg/kg d.s.	350 mg/kg d.s.	15 mg/kg d.s.
Diëthylftalaat	-	-	17.000 µg/l	800 µg/l	53 mg/kg d.s.	150 mg/kg d.s.	7 mg/kg d.s.
Di-isobutylftalaat	-	-	420 µg/l	48 µg/l	17 mg/kg d.s.	14 mg/kg d.s.	2 mg/kg d.s.
Dibutylftalaat	-	-	190 µg/l	38 µg/l	36 mg/kg d.s.	3,6 mg/kg d.s.	1 mg/kg d.s.
Butylbenzylftalaat	-	-	240 µg/l	50 µg/l	48 mg/kg d.s.	38 mg/kg d.s.	8 mg/kg d.s.
Dihexylftalaat	-	-	2,3 µg/l	*	220 mg/kg d.s.	2 mg/kg d.s.	*
Di(2-ethylhexyl)ftalaat	-	-	2,2 µg/l	*	60 mg/kg d.s.	10 mg/kg d.s.	*
Ftalaten (som)	0,5 µg/l	5 µg/l			-		
Minerale olie	50 µg/l	600 µg/l	C10: 2,2 µg/l C11: 1,4 µg/l C12: 1,1 µg/l C13: 1,0 µg/l	*	5.000 mg/kg d.s.	C10: 10 mg/kg d.s. C11: 7,2 mg/kg d.s. C12: 5,6 mg/kg d.s. C13: 100 mg/kg d.s. C14: 97 mg/kg d.s. C15: 97 mg/kg d.s. C16: 97 mg/kg d.s. ≥ C17: 19.000 mg/kg d.s.	*

Stofnaam	Grondwater				Grond ³⁵		
	Streef- waarde	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde op basis van <u>gemiddelde concentratie</u>	Risicogrens- waarde op basis van <u>piekconcentratie</u>	Interventie- waarde	Risicogrens- waarde op basis van <u>gemiddelde concentratie</u>	Risicogrens- waarde op basis van <u>piekconcentratie</u>
						zie 'Minerale olie' direct na Tabel 2	
Pyridine	0,5 µg/l	30 µg/l	140.000 µg/l	6.700 µg/l	11 mg/kg d.s.	250 mg/kg d.s.	11 mg/kg d.s.
Tetrahydrofuraan	0,5 µg/l	300 µg/l	180.000 µg/l	8.500 µg/l	7 mg/kg d.s.	26 mg/kg d.s.	1 mg/kg d.s.
Tetrahydrothiofeen	0,5 µg/l	5.000 µg/l	16.000 µg/l	720 µg/l	8,8 mg/kg d.s.	9,1 mg/kg d.s.	0,41 mg/kg d.s.
Tribroommethaan (bromoform)	-	630 µg/l	23.000 µg/l	1.000 µg/l	75 mg/kg d.s.	68 mg/kg d.s.	3 mg/kg d.s.
MTBE			770 mg/l	34 mg/l		230 mg/kg d.s.	10 mg/kg d.s.
ETBE			4,7 mg/l	*			

Tabel 9 Risicogrenswaarden³⁸ voor PE 80 leidingen in contact met individuele stoffen in grondwater en grond op basis van zowel gemiddelde concentratie als piekconcentratie in drinkwater.

Stofnaam	Grondwater				Grond ³⁹		
	Streefwaarde	Interventiewaarde	Risicogrenswaarde op basis van <u>gemiddelde concentratie</u>	Risicogrenswaarde op basis van <u>piekconcentratie</u>	Interventiewaarde	Risicogrenswaarde op basis van <u>gemiddelde concentratie</u>	Risicogrenswaarde op basis van <u>piekconcentratie</u>
3. Aromatische verbindingen							
Benzeen	0,2 µg/l	30 µg/l	6.800 µg/l	310 µg/l	1,1 mg/kg d.s.	31 mg/kg d.s.	1 mg/kg d.s.
Ethylbenzeen	4 µg/l	150 µg/l	850 µg/l	86 µg/l	110 mg/kg d.s.	17 mg/kg d.s.	2 mg/kg d.s.
Tolueen	7 µg/l	1.000 µg/l	1.900 µg/l	91 µg/l	32 mg/kg d.s.	14 mg/kg d.s.	1 mg/kg d.s.
Xylenen (som)	0,2 µg/l	70 µg/l	750 µg/l	83 µg/l	17 mg/kg d.s.	9 mg/kg d.s.	1 mg/kg d.s.
Styreen	6 µg/l	300 µg/l	1.400 µg/l	97 µg/l	86 mg/kg d.s.	32 mg/kg d.s.	2 mg/kg d.s.
Fenol	0,2 µg/l	2.000 µg/l	760.000 µg/l	34.000 µg/l	14 mg/kg d.s.	1.600 mg/kg d.s.	74 mg/kg d.s.
Cresolen (som)	0,2 µg/l	200 µg/l	210.000 µg/l	9.500 µg/l	13 mg/kg d.s.	590 mg/kg d.s.	26 mg/kg d.s.
4. Polycyclische Aromatische Koolwaterstoffen (PAK's)							
Naftaleen	0,01 µg/l	70 µg/l	930 µg/l	110 µg/l	-	52 mg/kg d.s.	6 mg/kg d.s.
Fenantreen	0,003 µg/l	5 µg/l	13 µg/l	*	-	13 mg/kg d.s.	*
Antraceen	0,0007 µg/l	5 µg/l	12 µg/l	*	-	14 mg/kg d.s.	*
Fluorantheen	0,003 µg/l	1 µg/l	5,0 µg/l	*	-	44 mg/kg d.s.	*
Chryseen	0,003 µg/l	0,2 µg/l	1,5 µg/l	*	-	46 mg/kg d.s.	*
Benzo(a)antraceen	0,0001 µg/l	0,5 µg/l	1,4 µg/l	*	-	50 mg/kg d.s.	*
Benzo(a)pyreen	0,0005 µg/l	0,05 µg/l	0,10 µg/l	*	-	4 mg/kg d.s.	*
Benzo(k)fluorantheen	0,0004 µg/l	0,05 µg/l	1,8 µg/l	*	-	23 mg/kg d.s.	*
Indeno(1,2,3cd)pyreen	0,0004 µg/l	0,05 µg/l	0,17 µg/l	*	-	10 mg/kg d.s.	*

³⁸: Voor grotere diameters kan de risicogrenswaarde groter zijn, zie uitleg boven Tabel 1.³⁹ Voor 'standaardbodem' (10% organische stof en 25% lutum). 'd.s.' staat voor 'droge stof'.

Stofnaam	Grondwater				Grond ³⁹		
	Streefwaarde	Interventiewaarde	Risicogrenswaarde op basis van <u>gemiddelde concentratie</u>	Risicogrenswaarde op basis van <u>piekconcentratie</u>	Interventiewaarde	Risicogrenswaarde op basis van <u>gemiddelde concentratie</u>	Risicogrenswaarde op basis van <u>piekconcentratie</u>
Benzo(ghi)peryleen	0,0003 µg/l	0,05 µg/l	0,22 µg/l	*	-	35 mg/kg d.s.	*
PAK's (totaal) (som 10)	-	-			40 mg/kg d.s.	4 mg/kg d.s. ⁴⁰	
5. Gechloreerde koolwaterstoffen							
a. (Vluchtige) koolwaterstoffen							
Monochlooretheen (vinylchloride)	0,01 µg/l	5 µg/l	1.900 µg/l	89 µg/l	0,1 mg/kg d.s.	10 mg/kg d.s.	0,48 mg/kg d.s.
Dichloormethaan	0,01 µg/l	1.000 µg/l	100.000 µg/l	4.800 µg/l	3,9 mg/kg d.s.	130 mg/kg d.s.	6 mg/kg d.s.
1,1-dichloorethaan	7 µg/l	900 µg/l	34.000 µg/l	1.500 µg/l	15 mg/kg d.s.	80 mg/kg d.s.	4 mg/kg d.s.
1,2-dichloorethaan	7 µg/l	400 µg/l	250.000 µg/l	11.000 µg/l	6,4 mg/kg d.s.	510 mg/kg d.s.	23 mg/kg d.s.
1,1-dichlooretheen	0,01 µg/l	10 µg/l	12.000 µg/l	550 µg/l	0,3 mg/kg d.s.	47 mg/kg d.s.	2 mg/kg d.s.
1,2-dichlooretheen (som)	0,01 µg/l	20 µg/l	20.000 µg/l	920 µg/l	1 mg/kg d.s.	85 mg/kg d.s.	4 mg/kg d.s.
Dichloorpropanen (som)	0,8 µg/l	80 µg/l	27.000 µg/l	1.200 µg/l	2 mg/kg d.s.	68 mg/kg d.s.	3 mg/kg d.s.
Trichloormethaan (chloroform)	6 µg/l	400 µg/l	40.000 µg/l	1.800 µg/l	5,6 mg/kg d.s.	110 mg/kg d.s.	5 mg/kg d.s.
1,1,1-trichloorethaan	0,01 µg/l	300 µg/l	5.800 µg/l	260 µg/l	15 mg/kg d.s.	33 mg/kg d.s.	2 mg/kg d.s.
1,1,2-trichloorethaan	0,01 µg/l	130 µg/l	68.000 µg/l	3.100 µg/l	10 mg/kg d.s.	390 mg/kg d.s.	17 mg/kg d.s.
Trichlooretheen (Tri)	24 µg/l	500 µg/l	78.000 µg/l	3.500 µg/l	2,5 mg/kg d.s.	540 mg/kg d.s.	24 mg/kg d.s.
Tetrachloormethaan (Tetra)	0,01 µg/l	10 µg/l	8.900 µg/l	400 µg/l	0,7 mg/kg d.s.	32 mg/kg d.s.	1 mg/kg d.s.
Tetrachlooretheen (Per)	0,01 µg/l	40 µg/l	17.000 µg/l	1.800 µg/l	8,8 mg/kg d.s.	270 mg/kg d.s.	28 mg/kg d.s.
b. Chloorbenzenen							

⁴⁰ Hierbij is ervan uitgegaan dat het totaal aan PAK's voor 100% uit benzo(a)pyreen bestaat (de PAK met de laagste risicogrenswaarde en daarmee dus worst case). Als uitsluitend de somparameter is bepaald en op basis van de opbrengst daarvan PE 80 niet meer zou kunnen worden toegepast, wordt de aanbeveling gedaan om in tweede instantie de individuele PAK's te meten.

Stofnaam	Grondwater				Grond ³⁹		
	Streefwaarde	Interventiewaarde	Risicogrenswaarde op basis van <u>gemiddelde concentratie</u>	Risicogrenswaarde op basis van <u>piekconcentratie</u>	Interventiewaarde	Risicogrenswaarde op basis van <u>gemiddelde concentratie</u>	Risicogrenswaarde op basis van <u>piekconcentratie</u>
Monochloorbenzeen	7 µg/l	180 µg/l	2.200 µg/l	120 µg/l	15 mg/kg d.s.	29 mg/kg d.s.	2 mg/kg d.s.
Dichloorbenzenen (som)	3 µg/l	50 µg/l	1.100 µg/l	140 µg/l	19 mg/kg d.s.	30 mg/kg d.s.	3 mg/kg d.s.
Trichloorbenzenen (som)	0,01 µg/l	10 µg/l	310 µg/l	140 µg/l	11 mg/kg d.s.	40 mg/kg d.s.	15 mg/kg d.s.
Tetrachloorbenzenen (som)	0,01 µg/l	2,5 µg/l	160 µg/l	150 µg/l	2,2 mg/kg d.s.	45 mg/kg d.s.	38 mg/kg d.s.
Pentachloorbenzenen	0,003 µg/l	1 µg/l	97 µg/l	*	6,7 mg/kg d.s.	46 mg/kg d.s.	*
Hexachloorbenzeen	0,00009 µg/l	0,5 µg/l	13 µg/l	*	2,0 mg/kg d.s.	9 mg/kg d.s.	*
c. Chloorfenolen							
Monochloorfenolen (som)	0,3 µg/l	100 µg/l	12.000 µg/l	560 µg/l	5,4 mg/kg d.s.	70 mg/kg d.s.	3 mg/kg d.s.
Dichloorfenolen (som)	0,2 µg/l	30 µg/l	5.900 µg/l	260 µg/l	22 mg/kg d.s.	130 mg/kg d.s.	6 mg/kg d.s.
Trichloorfenolen (som)	0,03 µg/l	10 µg/l	2.100 µg/l	160 µg/l	22 mg/kg d.s.	280 mg/kg d.s.	13 mg/kg d.s.
Tetrachloorfenolen (som)	0,01 µg/l	10 µg/l	2.100 µg/l	150 µg/l	21 mg/kg d.s.	270 mg/kg d.s.	20 mg/kg d.s.
Pentachloorfenol ⁴¹	0,04 µg/l	3 µg/l	Zie tetrachloorfenolen	Zie tetrachloorfenolen	12 mg/kg d.s.	Zie tetrachloorfenolen	Zie tetrachloorfenolen
d. Polychloor-bifenylen (PCB's)							
PCB's (som 7)	0,01 µg/l	0,01 µg/l	0,12 µg/l	*	1 mg/kg d.s.	1 mg/kg d.s.	*
PCB 28			0,36 µg/l	*		1 mg/kg d.s.	*
PCB 52			0,36 µg/l	*		1 mg/kg d.s.	*

⁴¹ Van de stof pentachloorfenol is geen betrouwbare verdelingscoëfficiënt (K_d) beschikbaar, zodat voor alle risicogrenswaarden wordt verwezen naar de tetrachloorfenolen.

Stofnaam	Grondwater				Grond ³⁹		
	Streefwaarde	Interventiewaarde	Risicogrenswaarde op basis van <u>gemiddelde concentratie</u>	Risicogrenswaarde op basis van <u>piekconcentratie</u>	Interventiewaarde	Risicogrenswaarde op basis van <u>gemiddelde concentratie</u>	Risicogrenswaarde op basis van <u>piekconcentratie</u>
PCB 101			0,22 µg/l	*		4 mg/kg d.s.	*
PCB 118			0,18 µg/l	*		24 mg/kg d.s.	*
PCB 138			0,16 µg/l	*		5 mg/kg d.s.	*
PCB 153			0,14 µg/l	*		6 mg/kg d.s.	*
PCB 180			0,12 µg/l	*		7 mg/kg d.s.	*
e. Overige gechloreerde koolwaterstoffen							
Monochlooranilinen (som)	-	30 µg/l	320.000 µg/l	14.000 µg/l	50 mg/kg d.s.	6.600 mg/kg d.s.	290 mg/kg d.s.
Dioxine (som TEQ)	-	n.v.t.			0,00018 mg/kg d.s.		
Chloornaftaleen (som)	-	6 µg/l	720 µg/l	98 µg/l	23 mg/kg d.s.	110 mg/kg d.s.	15 mg/kg d.s.
6. Bestrijdingsmiddelen							
a. Organochloorbestrijdingsmiddelen							
Chloordaan (som)	0,00002 µg/l	0,2 µg/l	23 µg/l	*	4 mg/kg d.s.	54 mg/kg d.s.	*
DDT (som)	-	-	2,5 µg/l	*	1,7 mg/kg d.s.	56 mg/kg d.s.	*
DDE (som)	-	-	0,30 µg/l	*	2,3 mg/kg d.s.	4 mg/kg d.s.	*
DDD (som)	-	-	0,58 µg/l	*	34 mg/kg d.s.	5 mg/kg d.s.	*
DDT/DDE/DDE (som)	0,004 ng/l	10 ng/l		*	-		*
Aldrin	0,009 ng/l	-	1.300 ng/l	*	0,32 mg/kg d.s.	1 mg/kg d.s.	*
Dieldrin	0,1 ng/l	-	18.000 ng/l	11.000 ng/l	-	10 mg/kg d.s.	6 mg/kg d.s.
Endrin	0,04 ng/l	-	170.000 ng/l	44.000 ng/l	-	89 mg/kg d.s.	22 mg/kg d.s.
Drins (som)	-	0,1 µg/l			4 mg/kg d.s.		

Stofnaam	Grondwater				Grond ³⁹		
	Streefwaarde	Interventiewaarde	Risicogrenswaarde op basis van <u>gemiddelde concentratie</u>	Risicogrenswaarde op basis van <u>piekconcentratie</u>	Interventiewaarde	Risicogrenswaarde op basis van <u>gemiddelde concentratie</u>	Risicogrenswaarde op basis van <u>piekconcentratie</u>
α -endosulfan	0,0002 $\mu\text{g/l}$	5 $\mu\text{g/l}$	360 $\mu\text{g/l}$	62 $\mu\text{g/l}$	4 mg/kg d.s.	27 mg/kg d.s.	5 mg/kg d.s.
α -HCH	0,033 $\mu\text{g/l}$	-	1.500 $\mu\text{g/l}$	71 $\mu\text{g/l}$	17 mg/kg d.s.	190 mg/kg d.s.	9 mg/kg d.s.
β -HCH	0,008 $\mu\text{g/l}$	-	1.700 $\mu\text{g/l}$	80 $\mu\text{g/l}$	1,6 mg/kg d.s.	240 mg/kg d.s.	11 mg/kg d.s.
γ -HCH (lindaan)	0,009 $\mu\text{g/l}$	-	2.000 $\mu\text{g/l}$	91 $\mu\text{g/l}$	1,2 mg/kg d.s.	110 mg/kg d.s.	5 mg/kg d.s.
HCH-verbindingen (som)	0,05 $\mu\text{g/l}$	1 $\mu\text{g/l}$			-		
Heptachloor	0,005 ng/l	300 ng/l	3.600 ng/l	*	4 mg/kg d.s.	6 mg/kg d.s.	*
Heptachloorepoxide (som)	0,005 ng/l	3.000 ng/l	27.000 ng/l	12.000 ng/l	4 mg/kg d.s.	1 mg/kg d.s.	*
b. Organofosfor-pesticiden							
-							
c. Organotin-bestrijdingsmiddelen							
Organotin-verbindingen (som)	0,05 – 16 ng/l	700 ng/l			2,5 mg/kg d.s.		
d. Chloorfenoxiazijnzuur herbiciden							
MCPA	0,02 $\mu\text{g/l}$	50 $\mu\text{g/l}$	12.000 $\mu\text{g/l}$	*	4 mg/kg d.s.	47 mg/kg d.s.	2 mg/kg d.s.
e. Overige bestrijdingsmiddelen							
Atrazine	0,02 $\mu\text{g/l}$	150 $\mu\text{g/l}$	10.000 $\mu\text{g/l}$	450 $\mu\text{g/l}$	0,71 mg/kg d.s.	95 mg/kg d.s.	4 mg/kg d.s.
Carbaryl	0,002 $\mu\text{g/l}$	60 $\mu\text{g/l}$	18.000 $\mu\text{g/l}$	820 $\mu\text{g/l}$	0,45 mg/kg d.s.	200 mg/kg d.s.	9 mg/kg d.s.
Carbofuran	0,009 $\mu\text{g/l}$	100 $\mu\text{g/l}$	150.000 $\mu\text{g/l}$	6.900 $\mu\text{g/l}$	0,017 mg/kg d.s.	420 mg/kg d.s.	19 mg/kg d.s.

Stofnaam	Grondwater				Grond ³⁹		
	Streefwaarde	Interventiewaarde	Risicogrenswaarde op basis van <u>gemiddelde concentratie</u>	Risicogrenswaarde op basis van <u>piekconcentratie</u>	Interventiewaarde	Risicogrenswaarde op basis van <u>gemiddelde concentratie</u>	Risicogrenswaarde op basis van <u>piekconcentratie</u>
MTBE			2.800 mg/l	120 mg/l		2.500 mg/kg d.s.	110 mg/kg d.s.
ETBE			220 mg/l	10 mg/l			

XIII Fysieke gegevens

Het onderstaande overzicht heeft uitsluitend betrekking op de onderlinge verbindingen van buizen ten behoeve van drinkwaterleidingen bij aanleg en die dus structureel voorkomen (elke x meter, bijvoorbeeld 10 m), waarbij de afdichting op enige wijze wordt gerealiseerd met rubber (bijvoorbeeld in de vorm van een O-ring) en soms gebruik wordt gemaakt van hulpstukken (moffen met twee verbindingen). Het gaat in het onderstaande overzicht dus niet om verbindingen die worden toegepast bij reparaties en dus incidenteel in drinkwaterleidingen aanwezig kunnen zijn.

Tabel 11 Drinkwaterleidingen van diverse materialen met de bijbehorende verbindingen.

Materiaal	Kiwa-beoordelingsrichtlijn	Kleinste diameter van een buis waarbij een rubber afdichting wordt toegepast (mm)		Spleetbreedte ¹ (mm)	Diffusieweg ² (mm)	Gemiddelde afstand tussen een verbinding, worst case ³ (m)	Opmerking(en)
		inwendig	uitwendig				
Staal (inwendig beschermd) en RVS	BRL-K762						Het gaat om transportleidingen waarbij uitsluitend lasverbindingen en dus geen rubber afdichting(sring)en worden toegepast.
Staal (zonder inwendige bescherming)	BRL-K771						idem
Lamellair gietijzer	geen						Er zijn bij leidingen van lamellair gietijzer in het verleden vrijwel uitsluitend loodstrikverbindingen en verbindingen met hennep toegepast (bij drinkwaterbedrijf Dunea zijn in het verleden 'Hoogoven gietijzeren buizen' met rubber ring in de mof toegepast). Verbindingen met rubber afdichting(sring)en kwamen en komen dus niet voor.
Nodulair gietijzer	BRL-K772	80	98	$(101,4 - 98)/2 = 1,7$ (max.)	26 (min.)	6 (mof-spieerverbinding en dus 1 verbinding)	
Koper	BRL-K760						Bij ondergrondse koperen leidingen worden soldeerverbindingen, push-fit (insteek)koppelingen en knelfittingen zonder rubber afdichting(sring)en toegepast. Bij deugdelijke soldeerverbindingen is er sprake van een volledig metalen verbinding, zodat er geen permeatie of diffusie kan optreden. Dat geldt ook voor de gevallen waarbij een insteekkoppeling of een knelkoppeling (met zogeheten snijring) wordt toegepast.

							<p>Ook worden bij koperen leidingen 'perskoppelingen' toegepast waarin wel rubber afdichting(sring)en aanwezig zijn. Hierbij wordt de fixatie van de koppeling op de buis door middel van een perstang verkregen, waarbij de koppeling en de buis eenmalig worden samengeknepen (in zeskant-vorm) en waarbij een rubberring voor de afdichting zorgt.</p> <p>Er zijn fysieke gegevens van de Profipress persverbindingen met EPDM O-ringen (eenmalig gebruik dus) van de firma Viega beschikbaar.</p>
Asbest-cement	geen	50		6	12 (schatting)	4 (fitting en dus 2 verbindingen)	
Beton	<u>BRL-K260</u>	400		15 (schatting)	20 (schatting)	5 (mof-spieverbinding en dus 1 verbinding)	
Epoxy	<u>BRL-K17104</u>						Gezien de relatief beperkte toepassing van GVK leidingen (met rubber afdichting(sring)en) en de overeenkomsten met betonnen leidingen met rubber afdichting(sring)en zal voor de risicogrenswaarden voor GVK leidingen een verwijzing worden opgenomen naar die van betonnen leidingen.
Polyester	<u>BRL-K17605</u>						
PVC	<u>BRL-K17301</u>	45,2 (PN 10)	50	$2,4 \pm 0,25 = 2,65$ (max.)	$5,75 + 3,6 + 3,6 = 12,95$ mm	6 (fitting en dus 2 verbindingen)	PVC is het meest gebruikte leidingmateriaal voor distributieleidingen: 80 – 90% wordt daarin uitgevoerd. DN 50 daarvan is de meest toegepaste maatvoering. Volgens Waterbedrijf Groningen zouden er ½" aansluitingen zijn voor dienstkranen, maar die komen (dus) niet structureel voor in drinkwaterleidingen.
PE	<u>BRL-K17105</u>						Buizen van PE 80 en PE 100 worden doorgaans onderling verbonden door middel van elektrolassen of spiegellassen. Bij drinkwaterleidingen van die materialen is er dus geen sprake van verbindingen met rubber afdichting(sring)en.

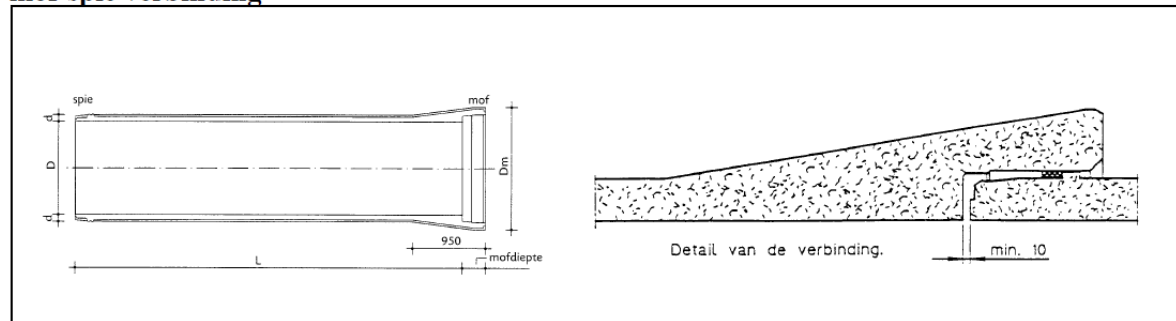
							Voor leidingen van het flexibelere PE 40 zijn weliswaar minder fittingen nodig, maar als dat het geval is, worden (overeenkomstig de betreffende Kiwa-beoordelingsrichtlijn) kunststof en metalen fittingen toegepast (insteekfittingen). Deze fittingen bevatten rubber afdichting(sring)en. De fittingen worden toegepast in aansluitleidingen (kleinste maatvoering DN 25) en distributieleidingen (kleinste maatvoering DN 40).
<p>¹⁾ De spleetbreedte wordt omschreven als de afstand tussen de uitwendige diameter van een buis en de inwendige diameter van een hulpstuk of een mof-spieverbinding (het gaat dus om de verticale richting).</p> <p>²⁾ De diffusieweg is de minimale afstand tussen de omringende bodem van en het drinkwater in een leiding (het gaat dus om de horizontale richting).</p> <p>³⁾ Dit betreft de lengte van een buis in de worst case situatie. Tussenhaakje wordt hierbij weergegeven of het een mof-spieverbinding (1 verbinding tussen twee buizen) of een fitting (2 verbindingen tussen twee buizen) betreft.</p>							

PVC

Zie de Bijlagen 1A, 1B en 1C.

Beton

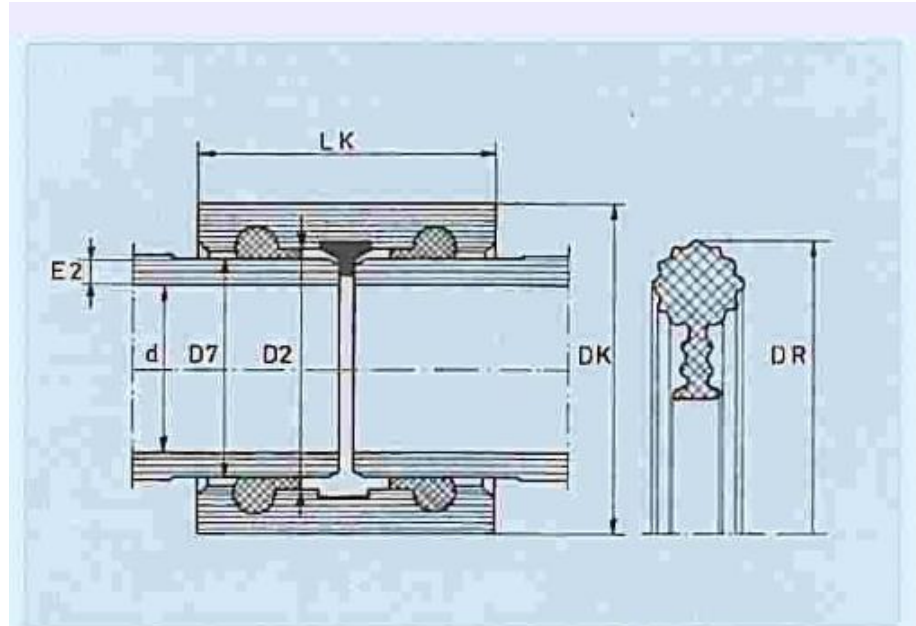
mof-spie verbinding

Of bij een DN 400 mm dezelfde afmetingen geldt, is niet bekend.

Asbestcement

Hieronder de gegevens van een DN 80 mm buis; PWN heeft ook DN 50 mm buis. Ga veiligheidshalve uit van de afmeting van het rubber uit de DN 80 mm buis.

Diameter nom. d mm	Class K	ISO/R160							
		Pipe			Comète-Joint				
		E2 mm	D7 mm	Weight kg/m	D2 mm	DK mm	LK mm	Weight kg/pce	DR mm
80	25	10	100	7,3	106	140	110	1,5	124
	30	12	104	8,7	110	157	130	2,7	127
	35-36	15	110	11,-	116	172	130	3,5	133

Nodulair gietijzer

Buis van nodulair gietijzer met een rubberring type Tyton.

NATURAL TYTON DN80

DN	Lu	C-Klasse	Ø DE	Ø DI	P	Ring L	Ring Ø A	Ring Ø B
mm	m		mm	mm	mm	mm	mm	mm
80	6	C50	98	100,5	84	26	124	126

Epoxy

In Bijlage 2 is productinformatie opgenomen van leverancier Verstedden. Deze GVK is bij PWN het meest gebruikt. Het gaat dan om serie S.

Een Verstedden buis zal weinig last hebben van permeatie omdat er twee O-ringen zijn gebruikt met in principe een lege kamer daartussen. Alleen bij lekkage van een van de ringen komt er (grond)water bij de tweede ring. De O-ringen zijn volgens pagina 2 van de documentatie gemaakt van SBR.

Polyester

In Bijlage 3 is productinformatie opgenomen van leverancier Hobas. Bij deze leidingen lijkt het erop dat er geen ringen worden gebruikt, maar een soort EPDM rubber manchet van 200 mm lang bij een DN 400 mm buis, zie pagina 8 van de documentatie.

